

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Νέα Παιδαγωγική-Σχολική Πράξη

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Θ. Χαραλαμπίδη: Ψυχολογία και Παιδαγωγική	367
Χάρη Πάτση: Τα προβλήματα της προσχολικής ηλικίας	369
Ἄθαν. Γκρόζα: Ἡ προσχολική παιδική ηλικία	372
Εὐριπίδου Σούρλα: FRIEDRICH FRÖBEL	375
Γλυκερίας Σούρλα: «Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τῆς κόρης μου»	381
Ἀέσπινας Μιχαλίδου—Ἀγία νοζόγλου «Ἀπὸ τὸ ἡμερο- λόγιο τοῦ γιουῦ μου»	384
AD. FERRIERE: Πρότυπα Σχολεία σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμο	399
Εὐάγγ. Παλιούρα: Ἡ Ε.Σ.Δ.για καὶ ἡ τριμερὴς πορεία	407
Ἑνδιαφέρουσα ἀνακοίνωση: Ἡ «Μεγάλη Ἑγκυκλοπαίδεια τῶν Νέων» ἐκυκλοφόρησε.	

SOMMAIRE

TH. HARALABIDIS: Psychologie et Pédagogie	367
CHARIS PATSIS: Les problèmes de l'enfance Pré-scolaire	369
ATHAN. GROZAS: L'enfance Pré-scolaire	372
EURIPIDIS SOURLAS: Le pédagogue Fr. Fröbel	375
GLYKERIA SOURLA: L'évolution du langage chez ma fille	381
DESPINA MIHAÏLIDOU—AYANOZOGLOU: L'évolution lan- gage chez mon fils	384
AD. FERRIERE: L'école active et ses principales réalisations	399
EVANGELOS PALIOURAS: Les enseignement à trois faces	407
AVIS INTERESSANTE: Notre «Grande Encyclopédie de la Jeunesse» (10 volumes) a publié	

ΕΤΟΣ ΣΤ'.

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1956

ΤΕΥΧΟΣ 71 - 72

ΑΘΗΝΑΙ

• ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ 37

"ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ,"
ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΘΗΝΑΙ, ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37

ΧΡΟΝΟΣ ΣΤ' - ΑΡΙΘ. 71 - 72
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1956

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Για τα σχολεία: Έτησια 80γ. 90
Για τους εκπαιδευτικούς: 60

Διευθύνσεις συμμόρφως τῷ Α.Ν. 1092/1948
Εκδότης: Διευθυντής: Χάρης Πάτσης
Κατοικία: Προμηθών 13, τέμα Πατησίων
Τυπογραφείον: 'Ιωακείμ Ζάβρα
Παλλάδος 18-Τηλ. 35-069-Αθήναι

"ECOLE NOUVELLE,"
REVUE MENSUELLE DE PÉDAGOGIE
ATHÈNES, SOCRATE 37

ANNEE VI - NUMERO 71 - 72
ILLET-AÛT 1956

ABONNEMENT

Pour les écoles: d'un an dr. 90
Pour les instituteurs: d'un an 60

Άλληλογραφία και έμβάσματα
κ. Χάρην Πάτσην
Σωκράτους 37 Αθήναι-Τηλ. 58.417
(Χειρόγραφα δέν επιστρέφονται)

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

**ΜΕΓΑΛΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ**

ΗΤΟΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΘΗΤΩΝ-ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ-ΝΕΩΝ
ΜΕ ΠΛΗΡΕΙΣ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ-ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΝ ΚΑΙ
ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ,"
ΑΘΗΝΑΙ - ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37-ΤΗΛ. 58-417

6
ΔΡΧ.

- ♦ Ζητήστε τα έλδομεδιαία τεύχη της από όλα τα πρακτορεία έφημερίδων.
- ♦ Όσοι επιθυμούν, μπορούν να έγγραφούν συνδρομητὰ ή να έγγραψουν τή σχολική τους βιβλιοθήκη συνδρομήτρια για όλόκληρο τὸ έργο (λεπτομέρειες στην τελευταία σελίδα του έξωφύλλου μας)

"ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ"

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

Έτος 6ον • Ιούνιος 1956 • Τεύχος 70

ΑΘΗΝΑΙ - ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 - ΤΗΛ. 58-417

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

(Συμβολή της ψυχολογ. στην όρθή κατάρτισι του διδακτικού προσωπικού)

Τοῦ κ. Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ

Υποδιευθυντοῦ Μαρσαςίου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Στὸ περασμένο τεῦχος τοῦ «Νέου Σχολείου» δώσαμε τὰ κυριώ-
τερα σημεῖα ἀπὸ μίαν ἐκθεσι τοῦ Παιδαγωγικοῦ Τμήματος τῆς Ἀμερι-
κανικῆς Ψυχολογικῆς Ἑταιρείας σχετικά μὲ τὴ συμβολὴ τῆς ψυχολογίας
γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατό πλήρη κατάρτισι τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Τὰ
σημεῖα ποὺ ἀναφέραμε ἐκεῖ ἀφοροῦσαν τοὺς κλάδους τῆς Ψυχολογίας,
οἱ ὅποιοι θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν στὸ πρόγραμμα τῶν Ἀνωτάτων Παι-
δαγωγικῶν Σχολῶν, ἢ μᾶλλον μερικὰ συγκεκριμένα προβλήματα τῆς
Ψυχολογίας, πάνω στὰ ὁποῖα κάθε διδάσκαλος, κάθε ἐκπαιδευτικὸς γε-
νικά, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καλὰ πληροφορημένος. Ἔτσι π.χ. ἀναφέραμε
τὴ «Ψυχολογία τοῦ Παιδιοῦ», τὴν «Ψυχολογία τοῦ Ἐφήβου», τὴν «Ψυ-
χολογία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ», τὴν κατανόησι τῆς στάσεως τῶν Γονέων σὲ
ζητήματα σχετικά μὲ τὴ μόρφωσι τῶν παιδιῶν τοὺς, τὴ γνῶσι τῶν τρό-
πων μὲ τοὺς ὁποίους ὁ ἐκπαιδευτικὸς θὰ καλλιεργῇ καὶ θ' ἀναπτύξῃ
τὸ διαφέρον ὁλόκληρης τῆς Κοινότητος, ὅπου ἐργάζεται, γιὰ τὴν ἐκπαί-
δευσι καὶ γενικά γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ τόπου, τὴν «Ψυχολογία τῶν Ἐνη-
λίκων», μ' ἄλλα λόγια, ἔπειτα τὴν «Ψυχολογία τῆς Μαθήσεως», ἐκεῖ-
νην τῶν «Ἀτομικῶν Διαφορῶν», δ.λ.δ., τῶν ψυχολογικῶν τύπων, τὸν
«Ἐπαγγελματικὸν Προσανατολισμὸν» κλπ. Τὰ παραπάνω θεωροῦνται
ὡς τὸ ἐλάχιστο ὅριο, τὸ μίνιμουμ, γιὰ τὴν ὀρθή προπαρασκευή τῶν ὑπο-
ψηφίων διδασκάλων, καθηγητῶν κλπ. ἀπὸ ψυχολογικῆς πλευρᾶς. Γιατί ἡ
Ψυχολογικὴ αὐτὴ Ἀμερικανικὴ Ἑταιρεία προτείνει ἀκόμη καὶ τὴν ἀπα-
σχόλησι τῶν ὑποψηφίων καὶ μὲ πιδ εἰδικευμένα ψυχολογικὰ ζητήματα
(τὴν «Ψυχολογία τῆς Ἀναγνώσεως», τὴν «Ψυχολογία τῶν Ἀνωμάτων
κλπ. Παιδιῶν», κ.ἄ.), ἢ μελέτη τῶν ὁποίων ὅμως δέν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι
ὀχρεωτικὴ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ παραπάνω, ἀλλὰ προαιρετικὴ, σύμ-
φωνα μὲ τίς κλίσεις τοῦ καθενὸς. Γιὰ τὰ εἰδικευμένα αὐτὰ ψυχολογικὰ
ζητήματα ὅμως οἱ ὑποψήφιοι θὰ ὀφείλαν νὰ ἔχουν τουλάχιστο κάποια
ιδέα σὲ γενικὲς γραμμές.

Ἐκτὸς τώρα ἀπὸ τὴ συμβολὴ τῆς Ψυχολογίας σχετικά μὲ τὸ Πρό-
γραμμα τῶν Ἀνωτάτων Παιδαγωγικῶν Σχολῶν, ἐπιστήμη τῆς Ψυχολογίας ὑπο-
βοηθεῖ πολὺ καὶ τὴν Ὄργανωσι τῶν Σχολῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ στίς δι-
δακτικὰς Μεθόδους καὶ στίς μεθόδους τοῦ Ὑποκειμένου προσωπικοῦ

ΔΩΡΕΑ Κ. Κουλιδ.

ΗΜΕΡΟΜ. 20-7-90

ΑΡΙΘ. 44436

έκει. Για τὰ ζητήματα αὐτὰ θ' ἀναφέρωμε τὰ κυριώτερα σημεῖα ἀπὸ τὴν ἔκθεσι τῆς Ἀμερικανικῆς Ψυχολογικῆς Ἑταιρείας:

«Ἐφόσον τὸ σχολεῖο ὀφείλει», ἀναφέρεται στὴν ἔκθεσι αὐτή, «νὰ μορφώσῃ τὸν διαπαιδαγωγούμενον καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ διδάξῃ μαθήματα, νὰ τοῦ μεταδῶσῃ ξερὰς γνώσεις, καὶ ἐφόσον ἡ χρησιμοποιούμενη μέθοδος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ὀφείλουν νὰ στηρίζονται πάνω στὴν κατανόησι τῆς παιδικῆς φύσεως καὶ τῶν τρόπων τῆς μαθήσεως, τότε πρέπει οἱ μέλλοντες ἐκπαιδευτικοὶ ν' ἀσχολοῦνται μὲ προβλήματα ψυχολογικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς κατάρτισεώς τους ἕως στὸ τέλος τῶν σπουδῶν τους.

Ἔπειτα, ἐφόσον ἡ πραγματικὴ καὶ ἀποδοτικὴ μάθησις κατορθώνεται μὲ τὴν αὐτενέργεια καὶ τὴν πράξι καὶ ἐφόσον τὸ ἔργο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δὲν περιορίζεται ἀπλῶς στὸ νὰ διδάσκῃ μέσα στὴν τάξι, τότε ἡ κατάρτισις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ περιλαμβάνει πολλὰ ἄλλα ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ τυπικὴ καὶ συχνὰ ἐπιπόλαια διδακτικὴ ἀσκήσι μίᾱς ὥρας τὴν ἡμέρα στὴν τάξι. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ παρέχεται εὐκαιρία γιὰ παρατήρησι καὶ παρακολούθησι τῶν παιδιῶν ἀπὸ μέρος τοῦ ὑποψηφίου ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ἐπαφὴ μαζὶ τους ὄχι μόνο μέσα στὸ σχολεῖο ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτό, ὅπως τὶς θερινὰς κατασκηνώσεις καὶ στοὺς κοινοτικούς χώρους γιὰ παιχνίδια (στὰ «κέντρα Χαράς»). Γιὰ νὰ πετύχωμε τὸν σκοπὸ μας ἐδῶ χρειάζεται ἡ μελέτῃ τῆς Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας νὰ συσχετίζεται μὲ τὴν πείρα μας ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τὴν πράξι. Ἄλλως ἡ μελέτῃ τῆς Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας καταντᾷ στεῖρα θεωρία καὶ τὰ ἐργαστήρια τῆς ἀπλῆς ἀσχολίας, χωρὶς πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, ἐνῶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖο, μὲ τὴν πραγματικὴ ζωὴ, καὶ μὲ προβλήματα σχετικὰ πού ἀνακύπτουν ἔξω στὴν κοινωνία, ἡ Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία (σ' αὐτὴ τὴν εὐρύτερη ἔννοιά της) ἀποβαίνει ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους παιδαγωγικοὺς κλάδους.

Τρίτον. Ἐφόσον τὸ σχολεῖο ὀφείλει ν' ἀναπτύξῃ τὸ παιδί ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς του, τότε πρέπει καὶ οἱ Ἀνώτατες Παιδαγωγικὲς Σχολὲς νὰ φροντίζουν ὅπως οἱ τρόφιμοί τους λάβουν μιὰν ὁλοκληρωμένη μὀρφωσι—νὰ ἔχουν δ.λ.δ. ὅπ' ὀμι καὶ τὴν κοινωνικὴ, καὶ τὴ συναισθητικὴ καὶ τὴν διανοητικὴ ἀνάπτυξι τῶν ὑποψηφίων ἐκπαιδευτικῶν, καθὼς καὶ τὴν ἰδιοσυστασία, τὴν ἀτομικότητα κάθε σπουδαστοῦ. Ἔτσι ὑπάρχει πιθανότης, μὲ τὴν παρακολούθησι τῆ ψυχολογημένη καὶ τὴν καθοδήγησι τοῦ γιὰ τὸν καλλίτερον τρόπο προσαρμογῆς του στὸ περιβάλλον, νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ψυχικὴ ὑγεία καὶ ν' ἀναπτυχθῇ ἡ προσωπικότης κάθε σπουδαστοῦ, πρᾶγμα πὺ ἀποτελεῖ μιὰν ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες ὑποχρεώσεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Στὴν πραγματοποίησι ὧνων αὐτῶν ὁ ψυχολόγος ἔχει πολὺ νὰ συμβάλλῃ.

Τέταρτο. Τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας ὀφείλομε νὰ τὰ ἐξετάζωμε μὲ τρόπο ἐπιστημονικόν. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία πρέπει νὰ εἶναι σὲ θέσι νὰ δώσῃ τὸ καλὸ παράδειγμα.

Τέλος, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκλογὴ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἀνωτάτων αὐτῶν Παιδαγωγικῶν Σχολῶν, ἡ ἔκθεσις τῆς Ἀμερικανικῆς Ψυχολογικῆς Ἑταιρείας ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Εἶναι πολὺ δυσάρεστο τὸ γεγονός, ὅτι σὲ πολλὰς παιδαγωγικὰς σχολὰς οἱ κλάδοι αὐτοὶ τῆς ψυχολογίας διδάσκονται ἀπὸ πρόσωπα ὄχι εἰδικὰ κατὰρτισμένα γιὰ τὸ μάθημα αὐτό. Γιὰ νὰ διδάξῃ κανεὶς τοὺς κλάδους, πὺ ἀνοφέραμε παραπάνω, δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμε τὴ Γενικὴ Ψυχολογία ἢ τὴν Πειραματικὴ

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Τοῦ Κ. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

Τὰ προβλήματα τῆς προσχολικῆς ἡλικίας εἶναι ἄπειρα: σωματολογικά, ψυχολογικά, παιδαγωγικά, οργανωτικά, διοικητικά. Κανένα ἀπὸ τὰ προβλήματα πὺ ἀναφέρονται στὴν προσχολικὴ ἡλικία δὲν ἔχει λυθῇ στὴ χώρα μας, οὔτε ὑπάρχει ἐλπίδα πὺς πρόκειται νὰ λυθῇ σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἀπ' ὅτι τοῦλάχιστο καταλαβαίνουμε.

Τὰ νηπιαγωγεῖα μας εἶναι ἐλάχιστα κιὰυτὰ στὶς ἀκριτικὰς περιοχὰς, γιὰ ἔθνικοὺς λόγους. Λειτουργοῦν κιὰυτὰ κατὰ πρωτόγονο τρόπο.

Μὰ ἡ προσχολικὴ ἡλικία δὲν μπορεῖ νὰ μένῃ παραμελημένη γιὰ πολλὰ ἔκτομα χρόνια. Θέτει μὲ τρόπο ἐπιταχτικὸ τὸ καθῆκον σ' ὅλους μας, νὰ τὴν προσέξωμε, νὰ μελετήσωμε τὰ προβλήματά της καὶ νὰ δώσωμε ἄμεση λύση σαυτά. Δὲν ἐπιτρέπεται πὰ νὰ ἀλητεύουν στὶς γειτονιὰς, στοὺς δρόμους καὶ στὰ σοκάκια, τὰ μικρὰ μας, τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους μας.

Ὅλοι οἱ γονεῖς ἐργάζονται σήμερα καὶ πρέπει νὰ ἐργάζονται. Ἀλλοιῶς δὲν μποροῦν νὰ ἀντεπεξέλθουν στὴ ζωὴ. Τοὺς πνίγει ἡ βιοπάλη. Ἐγκαταλείπουν τὰ

Ψυχολογία ἢ ἀκόμη τὴ Γενικὴ Παιδαγωγικὴ ἢ τὴν Εἰδικὴ Διδακτικὴ. Χρειάζονται εἰδικοί ψυχολόγοι μὲ πείρα καὶ ἀσκήσι μεγάλη καὶ πλούσια ἐφωδιασμένοι μὲ κάθε ἀπαραίτητο μέσο».

Τὶ ἐννοεῖται τώρα μὲ τὸν ὅρο «εἰδικὸς ψυχολόγος» κατάλληλος νὰ διδάξῃ τὴν Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία; Ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ἀναφέρει:

«Πρῶτα-πρῶτα, ἐννοοῦν τοὺς καθηγητὰς ἐκείνους τῆς Ψυχολογίας πὺ ἀσχολήθηκαν πολὺν καιρὸ, θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, μὲ τὴ «Ψυχολογία τοῦ Παιδιοῦ», μὲ τὴν «Κλινικὴ Ψυχολογία» (παθολογία), καὶ μὲ πειρατισμοὺς πολλοὺς στὴ μελέτῃ τῶν τρόπων μαθήσεως ἀπὸ μέρος τῶν παιδιῶν. Ἐπίσης, δεύτερον, νὰ εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ ἀνάτηρα, ἀνώμαλα, καθυστερημένα ἄλλὰ καὶ μὲ ἐξαιρετικὰ παιδιὰ καὶ μὲ τοὺς τρόπους μορφώσεως αὐτῶν τῶν παιδιῶν. Τρίτο, νὰ εἶναι φυσικὰ κατατοπισμένοι πάνω στὰ προβλήματα τῆς Γενικῆς Ψυχολογίας. Τέταρτο, νὰ εἶναι πληροφορημένοι σχετικὰ μὲ τὴν πρόοδο τῆς σύγχρονης Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης (θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ), ὥστε νὰ μποροῦν νὰ συσχετίζουν τὸ ἔργο τους μὲ τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τῆς κατάρτισεως τοῦ μέλλοντος διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Καὶ τέλος, πέμπτο, νὰ γνωρίζουν τὸ παιδί καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο.

Πρόσωπα ἀναρμόδια καὶ ἀπροετοίμαστα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας μὲ τὰ χίλια-δύο προβλήματα, ὅπως ἐξετάσθηκαν στὰ δύο αὐτὰ ἄρθρα, μποροῦν νὰ γίνουν πρόξενα κακοῦ ἀντὶ καλοῦ».

Χρειάζεται, μ' ἄλλα λόγια, συνεργασία στενὴ Ψυχολογίας καὶ Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης γιὰ τὴν ὀρθὴ κατάρτισι τῶν ὑποψηφίων ἐκπαιδευτικῶν. Χρειάζεται ἀκόμη καὶ ἡ συμβολὴ κυρίως δύο ἄλλων ἐπιστημῶν, τῆς Κοινωνιολογίας καὶ τῆς Φιλοσοφίας, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ μιλήσωμε ἄλλοτε.

Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

μωρά τους στη γειτονιά, στους δρόμους, στον πρώτο τυχόντα και φεύγουν το πρωί για τη δουλειά τους.

Τὸ ἐγκαταλειμμένο παιδί κυλιέται στὰ χώματα, πιάνει ἀκάθαρτα ἀντικείμενα (συλλεκτικὸ ἔνστιχτο), τὰ δοκιμάζει στὸ στόμα του, παραγμίζει τὶς τσέπες του. Ἔτσι ἀκάθαρτο πιάνει τὸ ψωμάκι καὶ τρώγει. Μόνιμη συντροφιά του οἱ μυῖγες, τὰ σκουλήκια, οἱ ἀκαθαρσίες, τὰ σκουριασμένα τενεκεδάκια καὶ σιδερικά. Κιὰν συμπέσει νὰ τραυματιστεῖ στὰ παιγνίδια του παίρνει λίγη «κοπριά» ἢ «πλίχουρα» (σκόνη χωματένια τοῦ δρόμου) καὶ τὴ ρίχνει στὴν πληγὴ του.

Οἱ συνέπειες ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ προσχολικοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀφάνταστα ὀδυνηρές: αἰξίση θνησιμότητος τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἀτελὴς σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ, κακὲς ἔξεις, ἐκφυλισμὸς τῆς νεολαίας καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση τῆς Ἑλλ. φυλῆς.

— Τί πρέπει νὰ γίνῃ;

— Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰδρυθῶν παντοῦ, σὲ χωριά καὶ σὲ πόλεις, σὲ συνοικίες καὶ ἐργοστάσια α) **κηπιακοὶ κῆποι** (βρεφοκομικοὶ σταθμοὶ) γιὰ τὰ μωρά 1—3 χρόνων καὶ β) **παιδικὸι κῆποι** (νηπιαγωγεία) γιὰ τὰ μεγαλύτερα, ἡλικίας 3—6 ἐτῶν. Καμμιά δικαιολογία δὲν εὐσταθεῖ, ἂν θέλουμε νὰ λεγόμεστε πολιτισμένο κράτος. Εἶναι φοβερὸ τὸ σημερινὸ μας κατάντημα. Δὲν ὑπάρχει δεύτερη χώρα στὸν κόσμον μὲ τόσην καθυστέρηση στὸν τομέα τῆς διαπαιδαγώγησης τῆς μικρῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Ὅταν ἓνα κράτος καὶ μιὰ πολιτεία δὲν προσέχει τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν της, τότε ποῦ βαδίζει; Τὸ ξέρουν ἄραγε αὐτοὶ οἱ ἐκάστοτε κυβερνήτες μας; Τὸ ξέρουν ὅτι ἔπαιτα ἀπὸ 20—30 χρόνια δὲν θὰ ὑπάρχουν ἰσορροπημένοι Ἕλληνες πολῖτες νὰ διοικήσουν παρὰ σακάτηδες, ραχητικοί, ἀσθενικοί, ἐκφυλισμένοι, τέτοιοι δηλαδὴ πολῖτες ποὺ καμμιά χώρα τοῦ κόσμου δὲν θὰ τοὺς ἤθελε;

Ἡ δικαιολογία τῆς πρωτόγονης λαϊκότητος, ὅτι δηλαδὴ καὶ «στὰ παλιὰ χρόνια ἔτσι ζούσαμε, ἔτσι μεγαλώσαμε καὶ τίποτε δὲν πάθαμε», δὲν ἀποτελεῖ τίποτε ἄλλο πιά παρὰ μιὰ σκόπιμη δικαιολόγησι τῆς σημερινῆς μιζέριας.

Διαφορετικὸ ἦταν τὸ περιβάλλον ἄλλοτε. Δὲν δούλευαν οἱ γονεῖς στὰ ἐργοστάσια, στὰ γραφεῖα, στίς ἐπιχειρήσεις. Ἡ μητέρα ἔμενε στὸ σπίτι. Τώρα αὐτὸ συμβαίνει σὲ σπάνιες περιπτώσεις. Νέες συνθήκες. Νέα κατάσταση. Νέα μέτρα πρέπει νὰ ληφθῶν.

Λοιπόν, ἀφίηνοντας κατὰ μέρος τὶς δικαιολογίες, ἃς καταπιαστοῦμε μὲ ὄρεξη νὰ ἐπιλύσουμε τὰ σοβαρὰ προβλήματα τῆς προσχολικῆς ἡλικίας:

- 1) Τὴν ὁργάνωση καὶ λειτουργία παιδικῶν σταθμῶν σ' ὁλόκληρη τὴν χώρα.
- 2) Τὴν ὁργάνωση καὶ λειτουργία νηπιαγωγείων.
- 3) Τὴν ἰδρυση καὶ ἄλλων «Διδασκαλείων Νηπιαγωγῶν» (πλὴν τοῦ γνωστοῦ τῆς Καλλιθέας) στὰ μεγάλα κέντρα τῆς χώρας, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ δικαιολογούμεστε ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ ἀπαιτούμενο προσωπικὸ σὲ νηπιαγωγούς.
- 4) Τὴν συνέχιση καὶ ἐπέκταση τῶν «Σχολῶν Νηπιοκόμων» σὲ πολλὰ ἐπαρχιακά κέντρα.
- 5) Τὴν κατάλληλη διαφώτιση τῶν ἑλληνίδων μητέρων πάνω σὲ ζητήματα «ἀνατροφῆς τῶν νηπίων τους: μὲ διαλέξεις, ἐντυπα, ραδιοφωνικὰς ἐκπομπὰς, μὲ ἰδρυση «Σχολῆς Γονέων» καὶ «Συλλόγων Γονέων».
- 6) Τὴ λήψη μέτρων γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ παιδιοῦ, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς προσχολικῆς του ἡλικίας, τὴν ἰατροφαρμακευτικὴ του περιθαλψή καὶ ψυχαγωγία του.
- 7) Τὴν ἰδρυση καὶ λειτουργία «Εἰδικῶν Σχολείων» γιὰ τὰ διανοητικὰ

καθυστερημένα παιδιά τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, ὅπου ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ ξαναβροῦν τὴν πνευματικὴ τους ἰσορροπία.

8) Τὴ διερεύνηση τοῦ θέματος «οἱ νταντάδες καὶ τὰ νήπια», ποὺ ἀφορᾷ τὶς εὐπορες οἰκογένειες.

9) Τὶς ἰδies οἰκογένειες ἀνησυχοῦν καὶ τὰ θέματα «τὸ παιδί καὶ τὰ παιγνίδια του», «τὸ παιδί καὶ οἱ ἀσχολίες του».

10) Μελέτη τῶν ψυχολογικῶν καὶ παιδαγωγικῶν πλευρῶν τοῦ θέματος «προσχολικὴ ἡλικία».

* * *

Ὅλα τὰ παραπάνω προβλήματα τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλὰ ποὺ θὰ ἐρευνήσουμε ἀργότερα, θὰ πρέπει νὰ βροῦν ἄμεσα τὴ λύση τους.

Γι' αὐτὸ εἰδικὰ τὸ σκοπὸ συγκαλεῖται στὴν Ἀθήνα τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριο καὶ τὸ «Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Προσχολικῆς Ἠλικίας» ποὺ θὰ ἀπασχοληθεῖ εἰδικὰ μὲ παρόμοια θέματα.

Μολονότι χορτάσαμε ἀπὸ λόγια, εἴμαστε περίεργοι νὰ ἀκούσουμε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀρμοδίους, τί δικαιολογητικὰ θὰ ἐπικαλεστοῦν γιὰ τὴ μὴ ἐπίλυση, μέχρι σήμερα, τῶν σοβαρῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέρονται στὴν τόσο νεολογικὴ αὐτὴ περίοδο τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅπως εἶναι ἡ προσχολικὴ.

* * *

Ὁ διακεκριμένος συνεργάτης μας, παιδαγωγὸς κ. Εὐριπ. Σούρλας, γνωστός ἀπὸ τὴν παλιώτερή δράση του ὡς Διευτῆς τοῦ Ἰλίου Διλείου Γιαννίνων, εἶχε τὴν καλωσύνη, ἐν ὄψει τοῦ προσεχοῦς «Διεθνoῦς συνεδρίου τῆς προσχολικῆς ἡλικίας» στὴν Ἀθήνα, νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ προετοιμάσουμε ἀπὸ τώρα τὸ ἔδαφος. Ἐμεῖς ἀναλάβαμε ἀπὸ τὴν πλευρά μας νὰ διαφωτίσουμε τὸν κλάδο μὲ στατιστικὰ στοιχεῖα—θὰ τὸ κάνουμε στὸ τεῦχος Σεπτεμβρίου—πάνω στὸ πρόβλημα τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, τὴν ἔλλειψη νηπιαγωγείων, παιδικῶν σταθμῶν κλπ.

Ὁ ἐγκριτος συνεργάτης μας ἀνάλαβε νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ συμβάλῃ ἀπὸ τὴν καθαρὰ εἰδικὴ παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ πλευρά του. Ἔτσι μᾶς ἐνεχείρισε α) μιὰ μελέτη του γιὰ τὸν ἰδρυτὴ τῶν «παιδικῶν κήπων» Fröbel, β) ἓνα πρωτότυπο «ἡμερολόγιο» ποὺ τήρησε ἡ σύζυγός του κατὰ τὴν προσχολικὴ ἡλικία τῆς κορούλας τους καὶ γ) ἐπίσης ἓνα παρόμοιο «ἡμερολόγιο» ποὺ τήρησε ἡ κ. Μιχαηλίδου—μαθήτρια τοῦ κ. Σούρλα—γιὰ τὸ γυιό της.

Καὶ τὰ δυὸ ἡμερολόγια ἀναφέρονται στὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη τοῦ νηπίου. Πρόκειται περὶ συμβολῆς ὅχι μόνο στὴν Ἑλληνικὴ παιδαγ. βιβλιογραφία, τὴ σχετικὴ μὲ τὴν προσχολικὴ ἡλικία, ἀλλὰ καὶ τὴ διεθνή. Γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γνωστὰ «ἡμερολόγια» τοῦ Preyer, τοῦ Stern καὶ μερικῶν ἄλλων, ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ παιδαγωγοὶ καὶ οἱ ψυχολόγοι ποὺ μελέτησαν οἱ ἴδιοι κατὰ «ἡμερολογιακὸ» τρόπο τὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη τοῦ νηπίου ἢ τὴν ἐξέλιξη ἄλλων δεξιότητων του.

Ἐλπίζομε πὺς τὸ σημερινὸ σημείωμα μας, τὰ ἄρθρα τῶν κ.κ. Α. Γκρόζα καὶ Εὐρ. Σούρλα καὶ τὰ δυὸ «ἡμερολόγια» τῶν κυριῶν Σούρλα καὶ Μιχαηλίδου, (καὶ ἰδίως τὰ δυὸ τελευταῖα) θὰ ἀποτελέσουν «θέμα συζητήσεως» κατὰ τὸ προσεχές «Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Προσχολικῆς Ἠλικίας» στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἀποδείχτῃ, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ, πὺς ἂν τὸ ἐπίσημό μας κράτος δὲν ἐπιτελεῖ τὸν προορισμὸ του ἀντιμετωπίζοντας ὁρθῶς, ἀπὸ ὁργανωτικὴ καὶ διοικητικὴ πλευρά, τὸ τεράστιο πρόβλημα τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, τουλάχιστο οἱ παιδαγωγοὶ μας (ὅπως ὁ κ. Σούρλας) δὲν ἐπαναπαύονται στίς χάρτινες ἄφρονες τους ἀλλὰ προσκομίζουν καὶ αὐτοὶ τὸ περπατάκι τους στὸν ὑπέρροχον νὰδ τοῦ παιδιοῦ καὶ μάλιστα τοῦ προσχολικοῦ παιδιοῦ.

ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

Η ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

του Κ. ΑΘ. Κ. ΓΚΡΟΖΑ

Η προσχολική ηλικία του παιδιού είναι ο χρόνος του από νήπιο, ως την εισόδου του στο σχολείο, συνήθως δηλαδή από τα 2 ως τα 6 χρόνια του. Την τρυφερή ηλικία αυτή τα παλαιότερα χρόνια κανένας δεν την πρόσεξε, ούτε της έδωσε καμιά σημασία. Το άπειρο μικρό παιδάκι το θεωρούσαν σαν ένα μικρό άνθρωπο, χωρίς δική του ιδιαίτερη ζωή και ψυχοσύνθεση, που έπρεπε να γίνει σοφός και σοβαρός άνθρωπος, σαν οι μεγάλοι, με τον ταχύτερο τρόπο, όπως δυστυχώς κάνουν άρκετοι και σήμερα άντρες της ηλικίας αυτής γονείς, ιδίως της λεγόμενης αριστοκρατίας, με τους ιδιαίτερους οικογενειακούς δασκάλους και τα ιδιαίτερα μαθήματα ξένων γλωσσών, μουσικής, ρυθμικής κλπ. Τέτοια παιδιά έπιδεικνύονται στα πάρτυ, τις συγγενικές εσπερίδες και συγκεντρώσεις σαν παιδιά θαύματα. Έννοείται πως τέτοια μαμόθρεφτα παιδιά είναι αποκρουστικά σε κείνους, που μελέτησαν παιδαγωγικά βιβλία γιατί συνήθως στη ζωή βγαίνουν περήφανα, εγωιστικά, άκοινωνητα, ακατάδεκτα και με πολλή επιτήδευση και παραξενιά, που γίνονται στόχος στο στρατό και την κοινωνία για τη θηλυθρέπεια και ανικανότητα τα νιώσουν το γύρω πνεύμα της ζωής.

Πρώτος, που πρόσεξε ειδικά τη μικρή ηλικία με την παιδαγωγική του μεγαλοφυΐα είναι ο Rousseau (1712-1778). Ένωσε με τη μεγάλη του παρατηρητικότητα και διαίσθηση πως το μικρό παιδί των έξι πρώτων χρόνων έχει τελείως ξεχωριστό κόσμο από κείνον των μεγάλων και στον Αιμίλιο του, το κλασικό του σύγγραμμα, υποδεικνύει τρόπους ειδικής ανατροφής. Έρχεται το παιδάκι, τονίζει, από τη φύση αγνό και καλό. Πρέπει να προφυλαχτεί από τη μικρή αυτή ηλικία, από τις επιζήμιες επιδράσεις του πολιτισμού και να αφεθεί ελεύθερο να εξελιχτεί κατά την ίδια του τη φύση. Όλες οι έμπειρες οι απαραίτητες και όλες γνώσεις αποχτιούνται κι' ένισχύονται με την αυθορμησία και την αυτενέργεια του ίδιου του παιδιού. Ο γονέας και ο παιδαγωγός πρέπει να κρατήσουν μακριά κάθε επιζήμια επίδραση και να επιβλέπουν τη φυσική εξέλιξη (άρνητική άγωγή). Τιμωρίες είναι περιττές, γιατί αναπηρούνται γενικά από τα φυσικά επακόλουθα βλαβερών πράξεων (φυσικές τιμωρίες).

***

Κυρίως όμως τη σπουδαιότητα της

ηλικίας αυτής ανέγνωσε ο διάσημος Γερμανός παιδαγωγός Fröbel (1782-1852), ιδρυτής των παιδικών κήπων και πρώτος παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας, εμπνευσμένος μαθητής του μεγάλου Pestalozzi, που τόσο αγάπησε και διέγινε το παιδί, όσο κανένας άλλος. Ο Fröbel συνέστησε στο Keilhau της Θουριγγίας ένα μορφωτικό ίδρυμα. Διηύθυνε από το 1831 διάφορα εκπαιδευτήρια και κούρ δασκαλικής μόρφωσης στην Έλβετία και έπειτα πλούσιος πια σε πείρα της μικρής παιδικής ηλικίας διηύθυνε το νεοιδρυθέν από τον Pestalozzi ορφανοτροφείο του Burgdorf. Το έτος 1837 ίδρυσε στο Blankenburg ένα εκπαιδευτήριο από να καλλιέργησε τις απασχολήσεις της παιδικής ηλικίας και της νεολαίας. Από την ως τώρα πείρα του διέγινε, πως η μικρή προσχολική ηλικία των παιδιών είχε μεγάλη σημασία, γιατί αυτή δίνει τις πρώτες έντυπώσεις και το βασικό ψυχικό κατάρτισμα του μελλοντικού ανθρώπου. Από το τελευταίο του αυτό εκπαιδευτήριο έτσι προήλθαν οι παιδικοί κήποι, που έγιναν έγκοινο. Σ' αυτούς ο Fröbel είδε την προβαλμίδα ενός γενικού γερμανικού παιδικού κήπου, δηλαδή μιας ιδανικής κατάστασης, χωρίς ιδιαίτερες διατάξεις, στην οποία θα πρέπει να επιτελείται καθαρώς ελεύθερη παιδική άγωγή. Για την εξυπηρέτηση της άγωγής αυτής ιδρύθηκε το 1849 δασκαλείο για δασκάλες των παιδικών κήπων, το πρώτο έπιστημονικό ίδρυμα προσωπικού του είδους αυτού.

Αλλά τέτοιες μεγάλες μεταρρυθμίσεις στον άγωγή παρεξηγούνται σε σκοτεινές εποχές, όπως ήταν και κείνη. Ενοχοποίησαν πολιτικά τους πρωτεργάτες τους και απαγόρεψαν τους παιδικούς κήπους, που επανιδρύθηκαν πάλι μόλις το 1860.

Ο Fröbel στις παιδαγωγικές του ιδέες και τάσεις έπηρεάστηκε από ρομαντικούς σοφούς και από τις φιλοσοφικές θεωρίες του Schellings και του Krauses. Συνεχίζοντας και συμπληρώνοντας τις σκέψεις του Pestalozzi στράφηκε προς την άγωγή των μικρών παιδιών ο μεγάλος αυτός παιδαγωγικός νοός. Σε αντίθεση προς τη νηπιακή ηλικία, που διακρίνεται από τις καθαρές λειτουργικές ασκήσεις των αισθητηρίων και τις κινήσεις των μελών, έτόνισε την παιδική ηλικία πιο πολύ και την αυτενέργη παράσταση των επιζησεων των μικρών παιδιών με τη γλώσσα και πρό πάντων με το παιχνίδι. Έτσι έπιτυ.

χαίνεται μια άρμονική εξέλιξη όλων των προδιαθέσεων τους με τις δικές τους παρορμήσεις. Από την παιδική αυτή μικρή ηλικία πλατώνονται σιγά, σιγά οι έμπειρες με ζήσιμο όλων των δυνάμεων, με βοήθεια για αυτοβοήθεια. Με συζήτηση ελεύθερη οικογενειακής μορφής και απέραντη άγάπη μητρική, προς τα μικρά αυτά και ανεξέλικτα ακόμα άτομα διδάσκονται ανακρίβητα, άβιαστα και αυθόρμητα σκέπτιμες ζωντανές παραστάσεις, ιδιότητες και έντυπώσεις από τις διάφορες περιοχές της ζωής του στενότητας του περιβάλλοντος της ιδιαίτερής τους πατρίδας. Η άγωγή των παιδικών κήπων ακόμα συνδέεται με την όρμη του μικρού παιδιού προς αυτενέργεια, που πετυχαίνεται με μέσα απασχόλησης προσαρμοσμένα στη φυσική του εξέλιξη. Στα παιχνίδια (σφαίρα, κύβο, κύλινδρο, κατανεμημένο κύβο κλπ., ασκούνται οι αίσθήσεις και οι δυνάμεις οι ήθικες, πνευματικές και οι διάφορες δεξιότητες. Τραγούδια, χοροί και κοινά αλλά παιγνίδια δίνουν στους παιδικούς κήπους, με τρόπο ευχάριστο και ψυχαγωγικό, παιδικές πολυτίμες έντυπώσεις. Παιγνίδια με ραβδάκια, πλέξιμο, διπλωτικές εργασίες κλπ. συνεργούν προς το ίδιο. Κείνο όμως, που είναι το ιδιαίτερο γνώρισμα του παιδικού κήπου του Fröbel, σε αντίθεση προς το όργανο μάθησης σχολείου των μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος, είναι η βαθειά άγάπη και η μητρικότητα ή απέρριπτη των γυναικείων διδακτικών δυνάμεων, που έχουν και κατά τον Pestalozzi μέγιστη ανεπαίσθητη και άβιαστη παιδαγωγική επίδραση στον τρυφερό αυτό άνθρωπο, που παίρνει, στον παιδικό αυτό κήπο, τα θεμελιώδη στοιχεία του χαρακτήρα του και της μελλοντικής του κοσμοθεωρητικής στάσης στον άώνα της ζωής. Μέγιστη φυσικά ανακάλυψη του Fröbel στην υπηρεσία της ανθρωπότητας και του σύγχρονου πολιτισμού.

Από το 1850 και δώθε έγιναν έρευνες πολλές παιδοψυχολογικές, κυρίως από Ιατρούς και κατά δεύτερο λόγο από ψυχολόγους και παιδαγωγούς. Προηγούνται βλέπομε οι Ιατροί, γιατί κατά την ταπεινή μου γνώμη ένεργούν άμεσα και πραγματικά, χωρίς μεταφυσικές και σχολαστικές παρωπίδες, που σκοτίζουν τις πνευματικές έπιστήμες.

Σωματικά η προσχολική ηλικία χαρακτηρίζεται από την ταχεία αύξηση και την πλούσια ένδοκρινική λειτουργία. Σωματική όμως και πνευματική εξέλιξη δεν συμβαδίζουν παράλληλα. Η σκέψη του μικρού παιδιού είναι μια ακτινοβολία από κινητική ένέργεια, πάνω στα όλικά αντικείμενα. Η μικρή είναι σπουδαίο συμπλήρωμα της άτελους γλώσσας του. Έποπτεία και συναίσθημα, ανάμικη των

σφαιρών της πραγματικότητας και ανθρώπομορφισμός (προσωποποίηση) είναι χαρακτηριστικά στοιχεία. Οι έπιζησεις του έχουν φυσιογνωμικό χαρακτήρα τονίζει ο Oswald Kroh. Ύλικη σύνδεση θέσης των αντικειμένων και όρμης της σκέψης, ύποκειμενικές έποπτικές εικόνες τονίζει ο Jaensch και άλλοι παιδοψυχολόγοι όπως ο Hetzer, Tippelmann, Plattner (τα πρώτα 6 χρόνια της ζωής) κλπ.

***

Μετά το Fröbel διεκρίθη σαν παιδαγωγός της μικρής αυτής ηλικίας η Ιταλίδα Μαρία Montessori (1870-1952) Ιατρός στη Ρώμη. Αυτή συνέβαλε τα μέγιστα στην άγωγή του μικρού προσχολικού παιδιού με τη θεραπευτική της παιδαγωγική και την άγωγή δια της χειροτεχνίας. Στην άρχη άσχολήθηκε στην άγωγή των άμβλύνων παιδιών και συνέστησε το 1907 το πρώτο «παιδικό σπίτι», έστρεψε έπειτα τις έμπειριες της από τη θεραπευτική άγωγή, στην άγωγή των κανονικών παιδιών και ώργάνωσε ένα σύστημα άσκησης των αίσθήσεων με βάση τη χειροτεχνία και τη σκόπιμη άσκηση. Οι βασικές της άρχες έχρησιμοποιήθηκαν και σε πολλούς παιδικούς κήπους και μετεφέρθηκαν και στο έξωτερικό για τη σχολική άγωγή. Σε διάκριση από την άγωγή των παιδικών κήπων ορεβελιανής μορφής, δια του παιγνιδιού και των διαφόρων τύπων παιδικών ένεργειών, επιδιώκει η Montessori πιο πολύ μια λογική και σκόπιμη διαπαιδαγώγηση και εξέλιξη των σωματικών και πνευματικών ιδιοτήτων ικανοτήτων. Πρό όλων έτών η Montessori άπέθανε το 1952 και χάρισε στην ανθρωπότητα πολυτίμα πορίσματα για την προσχολική άγωγή των νηπιαγωγείων. Μαθήτριά της ύπηρξε η έξαιρετική νηπιαγωγός μας κυρία Έδελστάιν που διατηρεί πρότυπο νηπιαγωγείο στο Κολωνάκι έδω.

Τα τελευταία χρόνια η Σχολή της Γενεύης (Βλέπε: Κων. Ι. Κίτσιου Έπιστημονικοί προσανατολισμοί της σύγχρονου Παιδαγωγικής, 1955 Αθήναι), με το διάσημο παιδαγωγό J. Piaget, χαρακτηρίζει την ηλικία αυτή του προσχολικού παιδιού: α) Από αντιδράσεις σ' έξωτερικούς έρεθισμούς β) Από τις πρώτες συνήθειες και τις συστηματικές πλέον αντιδράσεις. γ) Από τη σκόπιμη σύλληψη των αντικειμένων και τη διάκριση των μέσων και των σκοπών. δ) Από τη ζήτηση ενός μέσου για έπιτυχία ενός σκοπού και ε) από την επανάληψη νέων μέσων προς έπιτυχία σκοπών.

Κατά τα παιχνίδια του το προσχολικό παιδί. α) Παίζει μιμούμενο κινήσεις χωρίς συμβολικό αντικείμενο (κινεί τα χέρια σαν να πλύνει). Δίνει σ' αντικεί.

μενα συμβολική έννοια και ρίχνει από ψηλά άμμο σαν να βρέχει. γ) Μπορεί ν' αναπαριστά γεγονότα, που είδε ή άκουσε ή έπιασε στο νηπιαγωγείο. δ) Παίζει συμβολικά παιδιονδία μ' άλλα παιδιά (σκηνές οικογενειακής ζωής).

Στή σκέψη του, είναι άνικανο για έπαγωγή και άπαγωγή.

Στήν αντίληψη του χώρου, του χρόνου και του γύρω κόσμου, ενδιαφέρεται για τὰ μεγάλα προβλήματα: «πού; πότε; γιατί και πώς;». Τά ίδια αντικείμενα γύρω του τὸ βοηθοῦν νά νοιώσει τίς τοπικές έννοιες: «κοντά, μακριά, χωριστά, άνοιχτά, κλειστά, από μέσα, άπ' έξω».

Η χρονική διαδοχή συγγέεται με τὸ διάστημα. Τό: «σήμερα, χτές, αύριο», πρέπει νά συνδεθοῦν τοπικά. Η ηλικία σέ χρόνια συγγέεται με τὸ άνάστημα τῶν ανθρώπων.

Κοινωνικά τὸ προσχολικό παιδί παίρνει μέρος σέ μικρές ομάδες για λίγη ώρα και συνεννοείται στή παιχνιδία του πὸ πολύ με χειρονομίες, με κινήσεις και με πράξεις πάνω στή ίδια πράγματα.

Ο ήθικός βίος του χαρακτηρίζεται από τυφλή ύπακοή στους μεγαλύτερους του. Πειθεται και πειθαρχεί τυφλά στους κανόνες τῶν μεγαλύτερων. Δέν νοιώθει καλά τί είναι ψέμα.

Συναισθηματικά ή γλώσσα και ή συννομιλία τὸ βοηθοῦν νά νοιώσει και επικοινωνήσῃ μ' άλλα άτομα. Έτσι άποχτάει κοινωνικά συναισθήματα, τή συμπάθεια και τήν αντιπάθεια, πὸ μέσα τους ύπάρχει τὸ συναίσθημα τίς τιμής και τίς αξίας. Άν έπιτύχῃ στή συντροφία του σέ κάτι, άποχτάει τὸ συναίσθημα τῆς ύπεροχής, ένῶ άν άποτύχῃ, τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητας.

***

Για τήν άγωγή τὸ προσχολικό παιδί τόσο στή έξωτερική, όσο και σέ μās έδώ στήν Έλλάδα έγιναν, από άρκετά τώρα χρόνια, τὰ νηπιαγωγεία. Διδασκαλείο νηπιαγωγῶν είναι στήν Καλλιθέα. Κρατικά νηπιαγωγεία έχουν ιδρυθῇ κυρίως σέ ξενόφωνα χωριά, για νά μάθουν τὰ μικρά παιδιά τή γλώσσα με τραγούδια, χορούς, παιχνίδια, χειροτεχνικές εργασίες και γενικά νά ξελιχτοῦν σωματικά και ψυχικά. Άλλα και ιδιωτικά πολλά υπάρχουν στίς μεγάλες πόλεις, πὸ κυτάνε μάλλον νά τὰ μάθουν μαθήματα και νά κάνουν αὐτοδιάφιμηση σέ βάρος τῆς εξέλιξής τους.

Ο πολὺς κόσμος έννοιωσε τή μεγάλη σημασία τῆς άγωγῆς τοῦ προσχολικού παιδιού εὐτυχῶς και είναι διατεθειμένος νά ξοδέψῃ γι' αὐτή. Τὸ καλὸ νηπιαγωγείο σημαίνει πιά έναν τόπο, πὸ καλλιεργείται ή παιδική ζωή και τὸ σχολείο εκείνο, πὸ καταρτίζεται τὸ βασικὸ μέρος τοῦ χαρακτήρα τοῦ μελλοντικού ανθρώπου. Σήμερα πλείστοι παιδαγωγοί έτόνισαν ότι ή προσχολική ζωή είναι θεμελιακή τῆς ὅλης ζωῆς τοῦ ανθρώπου. Δικαιολογημένα γίνονται και διεθνή συνέδρια ειδικῶν. Τέτοιο προσεχῶς θά γίνῃ και στήν Έλλάδα, για τὸ ὁποῖο πρέπει νά μαστε έτοιμοι.

Τὸ νηπιαγωγείο πρέπει νά γίνῃ κρατική ύπηρεσία για ὅλα τὰ μικρά παιδιά τοῦ λαοῦ ή για μόνον εκείνα πὸ έχουν ιδιαίτερες έσωτερικές ανάγκες; Άν λοχῶσῃ τὸ δεύτερο, πρέπει τὰ παιδιά νά πάνε με τή βία; Ποιά δικαιολογία πρέπει νά προβληθῇ; Πὸς και με ποιά μέσα θ' άποχτήσῃ τὸ νηπιαγωγείο τὸ επιβαλλόμενο θέλητρο και τή φυσική έλξη πᾶν στίς μητέρες και τὰ μικρά παιδιά, για ν' άποφευχτῇ ὁ κίνδυνος νά καταστῇ τὸ νηπιαγωγείο βαρετὸ, πληκτικό, κουραστικό, άθυγιεινὸ και τόπος άγγραφείας, αντί τόπος άγωγῆς θερμῆς κοσμογονικῆς, ὁπότε φυσικά χάνει τήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ἐπιτυχίας του, δηλαδή τήν αὐθορμησία και τήν έλευθερία θέληση, τή χαρά, τήν ἀπόλαυση και τήν ψυχαγωγία, πὸ λείπουν δυστυχῶς από πολλά μās νηπιαγωγεία κρατικά και ιδιωτικά, γιατί κυτάνε νά έφοδιάσουν τὰ παιδάκια με πρόωρες γνώσεις και δεξιότητες σχολικές πνευματοκτόνες; Τί σχέση πρέπει νάχῃ τὸ νηπιαγωγείο πρὸς τὸ δημοτικὸ σχολείο; Ποιά ή ειδική έξυπηρέτηση τοῦ νηπιαγωγείου σέ τόπους εργοστασίων και άγροτικῆς άπασχόλησης, ὅπου ὁ εργάζόμενος γονεὺς θά μπορούν νά άφήνουν τὰ μικρά τους με άσφάλεια κατά τίς ὥρες τῆς συνεχούς εργασίας τους;

Μήπως πρέπει νά παρθοῦν πλατεία μέτρα σ' ὅλη τή χώρα μās για τή διαφώτιση τῶν μητέρων και τῶν μεγαλύτερων κοριτσιῶν τοῦ σχολείου και τῆς κοινωνίας για νά πάρῃ ή οίκογένεια πάλι τήν παλιά της θέση, σαν τόπος άγωγῆς και φροντίδας τοῦ νέου τρυφεροῦ ανθρώπου, παράλληλα στή νηπιαγωγεία;

Μήπως οί οικονομικές συνθήκες άφ' ένός τοῦ λαοῦ μās και ή μεγάλη του άγγραμματοσύνη έπιβαρύνει τήν ύγεια και εξέλιξη τοῦ προσχολικοῦ παιδιού, πὸ κίτρινο, ὕποσιτιζόμενο, άκάθαρο, σῦρεται μέσα σέ δυσμενέστατο περιβάλλον ὁλικὸ και πνευματικό; Αὐτά ὅλα είναι προβλήματα μέγιστα για τὸ μέλλον μās.

Πάντως τὸ νηπιαγωγείο, τὸ σπῆτι τοῦ παιδιού, ὁ παιδικὸς κήπος ή ὅτι άλλο συνώνυμο και σχετικό, σαν έννας τόπος άσκησης για τὸ θῆλυ γένος στή φροντίδα και τήν παιδαγωγική συναναστροφή με τὰ μικρά παιδιά, μπορεί νά συνεισφέρῃ πολλά, εκεί πρὸ πάντων ὅπου ή μητέρα είναι πολὺ καθυστερημένη, φτωχή και άπασχολημένη στή έπιούσιο ψωμάκι

Ένας μεγάλος Μύστης τῆς Προσχολικῆς άγωγῆς

FRIEDRICH FRÖBEL

Υπὸ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΣΟΥΡΛΑ, Παιδαγωγοῦ

Όταν τὰ ράκη τῆς Μητέρας είναι, για τὸ ὄρφανὸ παιδί, άπείρως προσφιλέστερα από τήν πορφύραν τῆς Μητρίδας του.

Σούρλας

Μητρίδας του.

Fröbel. Ό παιδαγωγὸς πὸ — ὅπως ὁ ίδιος μās άποκαλύπτει στήν Αὐτογραφία του—έννοιωσε τὸν έαυτόν του από τὸ πέμπτον έτος τῆς ηλικίας του, τελείως μόνον στὸν κόσμο και στή Ζωή και τήν ψυχὴ του τήν σκέπασε ή άχνα μιάς άπέραντης θλίψης.

Η για νά έκφρασθοῦμε με τήν γλώσσαν τοῦ ποιητοῦ:

«Φτωχή καρδιά, παλὸ βιολὶ
ἀπὸ μικρῇ σ' άγκάλιασε ὁ πόνος».

Και πρὶν ή ή ψυχανάλυση μās άποκαλύψει διά τοῦ Freud τὰ μυστικά τῶν μεγάλων ψυχικῶν τραυμάτων πὸ γεννιοῦνται κατά τήν περίοδο τῆς προσχολικῆς ηλικίας, ὁ μεγάλος Μύστης και Παιδαγωγὸς τῆς προσχολικῆς Άγωγῆς και ὁ ίδρυτής τῆς ιδέας τῶν παιδικῶν κήπων — πὸ κακῶς άπεδόθησαν στή γλώσσα μās και έπολιτογραφήσαν με τὸν ὅρον ὡς «νηπιαγωγεία», ὁ ίδιος μās περιγράφει τὸ πρῶτο του αὐτοῦ μεγάλο του ψυχικὸ τραῦμα.

«Άς τὸν ἀκούσουμε:

«Δέν πέρασαν λίγες ήμέρες από τήν έποχή πὸ ή Μητρίδα μου έφερε στὸν κόσμο τὸ δικὸ της παιδί και έγὼ μόλις είχα μῆ στή πέντε και χρόνια — άκουσα τή δεύτερη αὐτῆς Μητέρα μου νά μοῦ μιλάει με τή λέξη εκείνη πὸ με πλήγωσε κατάκαρδα, νά μοῦ μιλάει με

Έκεῖ ή νηπιαγωγὸς ἀντανακλᾷ τή «φωτισμένη μητρική άγάπη, τὸ γέλιο, τὸ χᾶδι, τὴ γλύκα τῆς ζωῆς, ὅπως ὁ Pestalozzi από τόσα χρόνια πολλά φώναζε, χωρίς νά τὸν ἀκούσουν καλά οί μετὰ ταῦτα έποχές. Πρέπει νά νοιώσωμε καλά και βαθειά Κράτος, Έκκλησία, ήγέτιδα τάξη, διανοούμενοι, δασκάλοι, νηπιαγωγοί και έπιθεωρητές ὅτι ή άγωγή τοῦ προσχολικοῦ παιδιού δέν είναι ὑπόθεση τοῦ κεφαλιού, οὔτε ὑπόθεση τοῦ λογικοῦ, ἀλλά θά είναι αἰώνια, ή ὑπόθεση τῆς καρδιάς, ή ὑπόθεση τῆς μητέρας.

Έτσι με πλατεία προσχολική άγωγή

και βαθειά διαφώτιση, μέχρι τὰ πέρατα τῆς Πατρίδας μās: τῶν μητέρων, ἀδελφῶν και κοριτσιῶν θά συντονισθῇ ή νέα ζωή τῶν μικρῶν παιδιῶν και θά φέρῃ στή προσέχῃ μέλλον νέα γενεά, γερή σωματικά, ήθικά και πνευματικά, αἰσιόδοξη, χαρούμενη και άγαπητή, αἰσιόδοξη άπ' αὐτῇ τῇ δικῇ μās τώρα, τήν άπαισιόδοξη, τή σκυθρωπή, τή μιάνθρωπη, ὅπως τήν έκαναν δυστυχῶς οί άνωμαλίες και τὰ έγκλήματα συνεχῶς οί άνωμαλίες και άναστατώσεων.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Κ. ΓΚΡΟΖΑΣ

τὸ ξηρὸ καὶ παγερὸν «Σὺ» καὶ νὰ συμπεριφέρεται ἀπέναντί μου, ὅπως θὰ συμπεριφερόντανε πρὸς ἕνα τρίτο ἔντελως ξένο πρόσωπο.

Καὶ ὅπως ἡ συνομιλία καὶ ὁ χαρὰκτηρισμὸς σὲ τρίτο πρόσωπο διὰ τῆς παγερᾶς λέξεως «αὐτός» ἀποξενώνει ὅλα, ἔτσι καὶ στὴ δική μου περίπτωση ἀνάμεσα ἀπὸ μένα καὶ τὴν δευτέρη Μητέρα μου ὠρθώθηκε ἕνα ἀδιαπέραστον χάσμα.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς Ζωῆς μου

ἔννοιωσα τὸν ἑαυτὸν μου ἔντελως μονήρη στὸν κόσμον καὶ ἡ ψυχὴ μου γέμισε μὲ μιά ἀπέραντη θλίψη.

Ἄγενοις ἄνθρωποι, θέλησαν νὰ μοῦ καταλογίσουν ὡς σφάλμα τὴν συμπεριφορά μου αὐτὴ πρὸς τὴν δευτέρη Μητέρα μου. Ἐγὼ ὅμως ἀντιθέτως, γιὰ πρώτη μου φορά συνειδητοποιοῦσα μέσα μου—κάμνοντας τὴν σύγκριση τῆς πρώτης καθαρᾶς ἐσωτερικῆς μου Ζωῆς καὶ τοῦ κατατοπινοῦ μεγάλου τραύματός μου—γιὰ πρώτη μου φορά—τονίζω—συνειδητοποιοῦσα μέσα μου ἕνα αὐτοσυναισθημα ὕψηλόν καὶ μίαν ὑπερηφάνειαν ἡθικὴν ποὺ μὲ συνῶδευαν σὲ ὅλα τὰ χρόνια τῆς κατοπινῆς μου Ζωῆς.

Καὶ ὅσες φορές φέρω στὴ θύμησή μου τὸ τραῦμα μου αὐτὸ σὲ ὅλη του

τὴν ἑκταση, τόσο πιὸ πολὺ στοχαζόμαι τὴν εὐεργετικὴ ἀπολύτρωση ποὺ ἤσκησε ἐπάνω μου ἡ στροφή τοῦ βλέμματός μου ἀπὸ τὴν πορφύραν τῆς Μητρειᾶς μου εἰς τὴν ὁμορφιὰ τῆς φύσεως, ἡ στροφή τοῦ βλέμματός μου εἰς τὰ μυστικὰ τοῦ κόσμου τῶν φυτῶν καὶ τῶν λουλουδιῶν.

Μὲ συγκίνηση ἐπαναφέρω πολλές φορές στὴ θύμησή μου τὸ γεγονὸς ὅτι βοηθώντας τὸν πατέρα μου—ὅταν ἤμουνα μικρὸ παιδάκι—στὴν καλλιέργεια τοῦ

κήπου τοῦ σπιτιοῦ μας, ἔκλεισα μέσα στὴν ψυχὴ μου ἐντυπώσεις ποὺ δὲν τις ἔσβυσε ἡ πάχνη τῆς λησμονιάς.

Ἔτσι ξεπήδησε ἀπὸ μέσα μου—κατὰ τὴν περίοδον τοῦ λυκαυγοῦς τῆς πρώτης μου ἡλικίας, κάποια ἀκαθόριστη καὶ ἀπροσδιόριστη ἰδέα γιὰ τὴν ξεχωριστὴ Ζωὴ τῆς φύσεως, ἰδέα δηλαδὴ ποὺ ἀργότερα μὲ τὴν ἐνηλικίωσή μου ἐξεδηλώθη καὶ καλλιιεργήθηκε ἐντατικᾶ.

Fröbel. Ὁ Παιδαγωγὸς τῆς προσχολικῆς Ἀγωγῆς, ποὺ μὲ ἐκμυστερεύσεις γύρω ἀπὸ τὴν δική του τὴν Ζωήν, μᾶς χρησιμεύει σὰν ὁ καλύτερος ὁδηγὸς γιὰ νὰ νοιώσουμε βαθειὰ τὸ παιδαγωγικόν του ἔργον.

Fröbel. Ὁ Παιδαγωγὸς ποὺ ἀπὸ τὴς θύμησης τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἡ πά-

χνη τῆς λησμονιάς δὲν ἐκάλυψε ἐκείνες ποὺ εἶναι συνδεδεμένες μὲ τὴν ἀπομνημόνευση περικοπῶν καὶ ρητῶν ἀπὸ τὴν Βίβλον, ὅπως τὴς ἄκουε νὰ ἐπαναλαμβάνονται τακτικὰ καὶ νὰ τονίζονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ χοροῦ τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου—στὴν ἐκκλησίᾳ, καὶ στὸ σχολεῖο κατὰ τὴν προσευχὴν.

Καὶ προσθέτει ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Πρίγκηπα Von Meinigen.¹

Ἡ Βίβλος μοῦ ἐπροξένησε μιά καταπληκτικὴ ἐντύπωση—ὅπως τίποτε ἄλλο—ἀπὸ τὴς πρωταρχικῆς ἢ τῆς κατατοπινῆς ἐπιζητήσεις τῆς πρώτης ἡλικίας μου.—Ἦτανε μάλιστα τόσο ζωντανὴ ἡ ἐντύπωση τῆς Βίβλου ὥστε ἀκόμη καὶ τώρα κάθε λέξη μὲ τὴν ξεχωριστὴ τῆς προφορὰ εἶναι ζωντανὴ στὴ θύμησή μου.

Καὶ ὅμως πέρασαν 40 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνην.

Ἵσως τὸ πονεμένο αὐτὸ παιδί νὰ ἐννοιωθε τότες ἀπὸ μέσα του—πιπιλίζοντας τὴς λέξεις τῆς Βίβλου καὶ ἰδίως τὴν κάθε πρωτὴ ἐπαναλαμβανομένη σὲ σχολεῖο φράσιν: «Ἀτενίσате πρῶτα—πρῶτα πρὸς τὸ Βασίλειον τοῦ Θεοῦ», Ἵσως, τονίζομεν—μὲ τὴς λέξεις αὐτὲς νὰ ἐννοιωθε μέσα του τὸ βάθος καὶ τὴν θεραπεία τοῦ μεγάλου τραύματος τῆς Ζωῆς τοῦ ἀπὸ τῆς στέρησης τῆς Μητρειᾶς του, καὶ ὅμως πίστευε ὅτι ἡ πεποίθησίς του αὐτὴ ἦτανε μέσα στὰ πρῶτα φτερουγίσματα του καὶ στὴν πρώτη πάλη του γύρω ἀπὸ τὴν Ζωή, σὰν κάποια πηγὴ θάρρους, ἦτανε σὰν κάποια ἀδάμαστη αὐτοθυσία, ἦτανε σὰν κάποια χαρὰ γιὰ αὐτοθυσία.

Μὲ ἄλλα λόγια, ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς λέγει:

«Οἱ θύμησης αὐτὲς τῶν πρώτων χρόνων τῆς σχολικῆς Ζωῆς ἦτανε γιὰ μένα ἡ γέννησις κάποιας ἀνώτερης πνευματικῆς Ζωῆς».

Καὶ συνεχίζοντας προσθέτει εἰς τὴν πρὸς τὸν Πρίγκηπα ἐπιστολήν του, ποὺ εἶναι ἕνα ἰδίος Αὐτοβιογραφίας του:

«Στοχαζόμαι καὶ ἀναρατῶμαι ἐν ᾧ—πρεπε νὰ μακρυγορήσω ἀπάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ τοῦ πρωταρχικοῦ χώρου καὶ χρόνου τῆς Ζωῆς μου.

Καὶ ὅμως ὁ χρόνος ἐκείνος—ποὺ πρωτάνθισαν τὰ πρῶτα λουλουδιῶματά τῆς Ζωῆς μου—ὁ χρόνος ποὺ ἡ καρδιά μου πάλευε καρφωμένη στὸν πόνο—ἦτανε ἡ περίοδος τῆς πρώτης ἀφυπνίσσεως τῆς ἐσωτερικῆς μου Ζωῆς.

Νά, γιατί μακρυγορῶ τώρα—στὸ προοίμιον τῆς Αὐτοβιογραφίας μου—πράγμα ποὺ δὲν θὰ συμβῇ ἀργότερα, διὰ νὰ

1. Lange, Aus Fröbels Leben und ersten Streben (Berlin 1862) σελ. 38.

θὰ εἰσέλθω στὴν γρήγορη περιγραφὴ τῶν χρόνων τῆς ἐνηλικιώσεώς μου.

Δυὸ ἰδίως ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι—γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους προπαρασκευαζόμαστε στὸ σχολεῖο καὶ τοὺς τραγουδοῦσαμε στὴν ἐκκλησίᾳ ἐν χορῷ, φαντάζομεν στὴν ψυχὴ μου σὰν δυὸ ἀστέρια λαμπερὰ μέσα στὸ μουντὸ καὶ πηχτὸ σκοτάδι τῶν πρώτων χρόνων τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας καὶ ἰδίως ὁ δευτέρος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος ποὺ ἄκουε:

«Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα νὰ βρίσκεται ἕνας Χριστιανὸς κοντὰ στὸ Χριστό».¹

Αὐτοὶ οἱ δυὸ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἦτανε τὰ τραγούδια τῆς Ζωῆς μου. Ἐκεῖ μέσα εὗρισκα ὅλη τὴ Ζωὴ τῆς παιδιαγωγικῆς ἡλικίας μου ἀνεμοδαρμένη ἀπὸ τοῦ πόνου τὰ πλήγματα, καὶ ἀργότερα στὰ κατατοπινὰ χρόνια τῆς Ζωῆς μου ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν δυὸ ἐκείνων ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων καὶ τραγουδιῶν ἀντλοῦσα θάρρος, σὰν ἀπὸ κάποια ἀκέναντη πηγὴ παρηγορίας.

Ἀπὸ τὴν παραπάνω σύντομη ἐξομολόγησι τοῦ Παιδαγωγοῦ μας, ὁ ἀναγνώστης συλλαμβάνει τὸ νόημα τὸ βαθύτερο τῆς ἀξίας μερικῶν τραυμάτων ψυχικῶν κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον, τραυμάτων ὅμως ποὺ βαρύνουν σὲ ὅλη τὴν κατοπινὴ ἐξέλιξη τοῦ ἀτόμου καὶ ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης τὴν ἀξίαν τὴν παμμέγιστη τῆς αὐτοπαρατηρησίας ὡς μεθόδου ψυχικῆς διαγνώσεως, ἀντιλαμβάνεται δὲ ἐν τέλει ὁ ἀναγνώστης πὼς ἀπὸ τὴν ἐπιστολήν τοῦ παιδαγωγοῦ μας—ποὺ εἶναι ἕνα ἰδίος Αὐτοβιογραφίας του—μποροῦμε νὰ βγάλομε γιὰ τὸ θέμα μας ὅτι μᾶς χρειάζεται καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τὰ ψυχολογικὰ καὶ παιδαγωγικὰ δεδομένα, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν τόμοι ὁλόκληροι ἀπὸ γενικότητες καὶ ἀπὸ θεωρίες γύρω ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀτόμου στὴν προσχολικὴν του περίοδο.

Πιστεύομεν συνεπῶς πὼς θὰ μᾶς συγχωρεθῇ τὸ ἐξάφισμα τῆς σκέψεως μὲ τὸ καινούργιο αὐτὸ Styl, τῆς προσπάθειας ἀπεικονίσεως τοῦ ζωντανοῦ πορτραίτου τοῦ παιδαγωγοῦ μας.

Ἄλλ' ἂς παρακολουθήσουμε λεπτομερέστερα καὶ μερικὲς ἄλλες ἰδέες Του ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ τὸν γνωρίσουμε βαθύτερα.

II

Μὲ τὸν χρόνον τῆς πρώτης παιδιαγωγικῆς περιόδου τοῦ παιδαγωγοῦ μας, μὲ τὸν χρόνον τῆς προσχολικῆς Του ἡλικίας κατὰ τὸν ὁποῖον πρωτάνθισαν τὰ πρῶτα λουλουδιῶματά τῆς Ζωῆς του, μὲ τὸν χρόνον τῆς προσχολικῆς του ἡλικίας κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ καρδιά του πάλευε καρφωμένη στὸν πόνο, εἶναι συνδεδεμένες καὶ μερι-

1. Es kostet viel ein Christ zu sein.

κὰς ἄλλες τρανταχτερὲς ἐπιζητήσεις του, πού τὸν συνώδευσαν ἀργότερα κατὰ τὴν ἐνηλικίωσιν του καὶ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς μεγαλειώδους δράσεώς του διὰ τὴν ἐποικοδόμησιν τοῦ κοσμοθεωρητικοῦ παιδαγωγικοῦ του συστήματος.

Πρόκειται γιὰ τὴν μεγάλην χαρὰ πού δοκίμαζε ἀπὸ τῆς ζωντανῆς γλώσσας τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦσε ὁ πατέρας του καὶ ἡ ὁποία ἐπέδρασε στὶς κατοπινὲς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, μιὰς δηλαδὴ ζωντανῆς γλωσσικῆς μορφῆς πού ἀφύπνιζε τὸ θυμικὸν τῆς μικρᾶς ἡλικίας, μιὰς γλωσσικῆς μορφῆς πού ἀνταποκρινότανε πρὸς τὴς ἀπαιτήσεις ἐνὸς παιδικοῦ πνεύματος πού ἐξελλοσετο μὲ δύναμιν καὶ μὲ αὐθουρίαν.

Ἄλλ' ἂς τὸν ἀφήσουμε νὰ μᾶς μιλήσει ὁ ἴδιος:

«Ὁ πατέρας μου ἀνήκει στὴ χορεία τῶν παλῶν ὀρθοδόξων θεολόγων. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιοῦσε τόσοις στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους ὅπως καὶ οἱ διὰλέξεις του μιὰ γλωσσικὴ ἔκφραση πού συνοδευότανε ἀπὸ ζωντανὲς ἐποπτικὲς εἰκόνες, μιὰ γλωσσικὴ ἔκφραση πού ἐνέκλειε ἀπερίοριστη δύναμιν ὥστε νὰ ἀπελευθερώσει τὴν ἐσωτερικὴν Ζωὴ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν καταθλιπτικὴν τοῦ.

Καὶ ὁσάκις ἐννοιοῦθα μέσα μου τὴν συναισθηματικὴ αὐτὴ γλωσσικὴ ἀφύπνιση, ὕστερα ἀπὸ δοκιμὲς πού ἔκαμα μόνος μου, ὕστερα ἀπὸ ἐρευνες καὶ ἀπὸ στοχασμοὺς ἀτομικοὺς, δοκιμάζω μιὰ ἀνέκφραστη χαρὰ».

Ἀποφασιστικὴ ἐπίσης ἐπίδραση γιὰ τὴν μετέπειτα Ζωὴν τοῦ παιδαγωγοῦ μᾶς καὶ γιὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος του ἤσκησαν τὰ ἰσχυρὰ ἐποπτικὰ ἐρεθίσματα πού δέχτηκε κατὰ τὴν πρώτη αὐτῆς περίοδον τῆς ἡλικίας του, ἐρεθισμοὺς δηλονότι πού τὸν ὠδήγησαν στὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀξίας τῆς προσοχῆς καὶ τῆς παρατηρήσεως ὥστε νὰ βλέπει πάντοτε πίσω ἀπὸ τὴς λέξεις τὰ πράγματα.

«Μεταξὺ τῶν ἀποφασιστικῶν ἐκείνων περιπτώσεων, γράφει ὁ ἴδιος στὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Πρίγκηπα Von Meiningen, πού ἤσκησαν σημαντικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν ρόλον κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μιλήσω γιὰ πολλὰ ἐποπτικὰ ἐρεθίσματα πού δέχτηκα πολὺ ἐνωρίς ἀπὸ τὴν περίοδον τῆς παιδιαγωγικῆς ἡλικίας μου καὶ τὰ ὁποία ἐπέδρασαν τὰ μέγιστα στὴν κατοπινὴν μου ἐξέλιξιν. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ πολὺ ἐνωρίς ἔγιναν γιὰ μένα ἀντικείμενον τῆς πιὸ ἐξονυστικῆς παρατηρήσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν πρώτον παιδικὴν μου ἡλικίαν χτυπητῆς καὶ συνοδευομένης μὲ δοκιμὲς καὶ ἐρωτήσεις παρατηρήσεως, ἦταν πολὺ χτυπητὸ καὶ

προσδιοριστικὸ, ὅχι τόσο γύρω ἀπὸ τὴς λέξεις ὅσον γύρω ἀπὸ τὰ πράγματα.

Ἀνακάλυσσα δηλονότι πῶς ἡ παροδικὴ ἐπίδραση τῶν ἐποπτικῶν ἐρεθισμάτων εἰς τὸ ἄτομον δὲν τοῦ ἐξασφαλίζει κατὰ τὸ μόνιμον καὶ ἱκανοποιητικὸν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐλκύεται καὶ ἡ προσοχὴ του.

Αὐτὴ ἡ ἀνακάλυψις ὑπῆρξε ἀποφασιστικὴ γιὰ ὅλην μου τὴ Ζωὴ σὲ τρόπον ὥστε ἡ πρωταρχικὴ ἀξία τῆς προσοχῆς καὶ ἡ σύγκρισις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεώς των, αὐτὰ ἀκριβῶς ἦταν ἐκεῖνα πού ἀπετέλεσαν τὸν βασικὸν τόνον καὶ τὸν βασικὸν ρυθμὸν ὁλοκλήρου τῆς μετέπειτα Ζωῆς μου.

Συνεχῆς αὐταπατηρησιὰ καὶ αὐτοαγωγή ἦταν ὁ βασικὸς χαρακτήρ τῆς Ζωῆς μου ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια μου τὰ παιδικὰ ἕως τὸ γέρμα τῆς Ζωῆς μου.

Ἐπίσης ἡ ἀφύπνιση, τὸ ζωντάνεμα, ἡ ἰσχυροποίηση τῆς πνευματικῆς δυνάμεως καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς χαρούμενης μορφῆς τῆς ἐργασίας, αὐτὰ ὑπῆρξαν ἐπίσης οἱ βασικὲς καὶ οἱ μόνιμες ἀπαιτήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς Ἀγωγῆς.

Ἡ ἀφύπνιση ἰδιαίτερως καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς χαρᾶς καὶ τῆς δυνάμεως—αὐτῆς—δηλαδὴ τῆς ἰδιορρυθμοῦ ζωντανῆς διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δρᾷ σὰν πραγματικὸς ἄνθρωπος, αὐτὰ ὑπῆρξαν οἱ βασικὲς προσφορὲς μου γύρω ἀπὸ τὴν Ἀγωγήν καὶ αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ μέσα τῆς Ἀγωγῆς τὰ ὁποία ἐγὼ εἰσηγήθην καὶ ἐφήρμοσα.

Ἀπὸ τὴν διητὴ θηλείαν Του κοντὰ στὸν Pestalozzi, ὁ Fröbel ἠχμαλωτίσθη ἰδίως ἀπὸ τὸ «Βιβλίον τῆς Μητέρας»,¹ καὶ γιὰ πρώτη φορά στὰ 1809 ἄρχισε νὰ διατυπώνει τὰς περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως κατὰ τὴν προσχολικὴν ἡλικίαν παιδαγωγικὰς παρατηρήσεις του.

Κατὰ τὸν Fröbel βάσις κάθε ἀνθρώπινης μορφώσεως εἶναι ἡ παρατήρησις καὶ ἡ ἀπάνω στὴν παρατήρησις πρέπει νὰ ἐπικυβόρηται ἡ πρώτη διδασκαλία.

Μονάχα μὲ τὴν παρατήρησιν ἀποκτᾷ τὸ ἄτομον τὴς ἀπαραίτητης γνώσεως γύρω ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ χωρὶς γνώσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἶναι ἀδύνατος κάθε γνώσις γύρω ἀπὸ τὴν γλώσσαν, γιατί ἡ γλώσσα εἶναι ἡ πρωταρχικὴ εἰκόνα, εἶναι ἡ πρωταρχικὴ ἀπεικόνισις τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων διὰ τῶν διαφορῶν τῶν τῶν ἐπὶ μέρους λέξεων.

Γλωσσικὴ ἐξέλιξις καὶ παρατήρησις τοῦ ἐξωτερικοῦ Κόσμου πρέπει κατὰ τὸν Fröbel νὰ ἀποτελοῦν τὸ ἐξχωριστὸ περιεχόμενον τῆς πρώτης διδασκαλίας

Pestalozzi, Das Buch der Mutter.

τῆς Μητέρας γιὰ τὸ παιδί τῆς προσχολικῆς ἡλικίας. Γλωσσικὴ ἐξέλιξις καὶ παρατήρησις πρέπει νὰ εἶναι οἱ βασικοὶ ἀρμολ τῆς πρώτης ἀνθρωπίνης μορφώσεως.

Καὶ ὁ πονεμένος αὐτὸς μύσθης τῆς ἀγωγῆς τῆς προσχολικῆς ἡλικίας μᾶς ἔδωσε στὸ βασικὸ τοῦ σύγγραμμα τὴν κατωτέρω σχηματικὴν ἀπεικόνισιν τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως:

Ἀπὸ τὸ 1—2 ἔτος τῆς ἡλικίας, παρατήρησις

Ἀπὸ 2—4 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀναγνώρισις Ἀπὸ 2—4 ἔτος τῆς ἡλικίας, τὰ πρῶτα γλωσσικὰ φτερουγίσματα

Ἀπὸ 4—7 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐποπτεία. > 4—7 > > > , γλωσσικὴ δεξιότης.

Αὐτὰ ἀπὸ τὴς ἐμπνεύσεως πού πήρε, δταν μαθήτευε κοντὰ στὸν Μωϋσῆ τῆς Παιδαγωγικῆς, τὸν Pestalozzi.

Κι' ὅταν στὰ 1811 ἐνεγράφη ὡς φοιτητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Göttingen, τὴν προσοχὴν του τὴν ἐνετόπισε στὰ μυστικὰ τῆς γλώσσας, σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορικὴ τῆς ἐξέλιξιν καὶ τὴν συσχέτισιν τῆς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Κατ' ἀρχὰς ἀσχολήθηκε μὲ τὴν σπουδὴν τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν, γιατί πίστευε πὼς ἀποτελοῦν τὴν πρώτη ἐκδήλωσιν τῶν ἀνθρώπων σχετικὰ μὲ τὴν γλωσσικὴν τοὺς διαστρωμάτωσιν. Ἐν συνεχείᾳ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Ἑβραϊκὴν, τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν.

Ἄλλ' ἂς ἀφήσουμε τὸν ἴδιο νὰ μᾶς μιλήσει ἀπάνω στὸ σπουδαῖο αὐτὸ σημεῖο τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης μὲ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Πρίγκηπα..... ἐπιστολὴν του!

«Ἀρχὲς Ἰουλίου τοῦ 1811 βρέθηκα στὴν Γοττλινγ. Ἐννοιοῦθα ἀπὸ μέσα μου πὼς θὰ ἐξησφάλιζα μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὴν ἐνότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ μου καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, πὼς θὰ ἐξησφάλιζα τὴν ἀρμονίαν τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐνεργείας.

Χρειασιτήκανε βέβαια ἀρκετοὶ μῆνες νὰ καθιστήσω τὴν ἐσωτερικὴν μου Ζωὴν, πρὶν ἢ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ Ζωὴ ἀποχτήσουν τὴν ἀπαραίτητη ἐνότητα, πρὶν ἢ ἐναρμονισθοῦν μέσα μου ὁ σκοπός, τὰ μέσα καὶ ἡ πορεία τῆς σκέψεως μου.

Ἡ ἀνθρωπότης ὡς ὅλον, ἡ ἀνθρωπότης σὰν κάποια ἐνότητα, εἶχε γίνει κατὰ τὴν ζωντανὴν μέσο μου, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὡς ὅλον μποροῦσα νὰ καυχήθῃ πρὸς τὴν ἐνέκλειαν μέσα μου.

Ζητοῦσα ὅμως τώρα αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπότητα πού ἐνέκλειαν μέσα μου ὡς ὅλον, νὰ τὴν ἀπεικονίσω.

Ἔτσι ξαναγύρισα στὴν πρώτη ἐκδήλωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς Γῆς, ξαναγύρισα στὴν ἀνθρωπότητα πού πρω-

τοφάνηκε στὴν ὑπαιθρο καὶ στὸ χωριό, ξαναγύρισα στὴς πρώτες ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἀνθρώπου σχετικὰ μὲ τὸν κόσμον καὶ τὴν Ζωή, ξαναγύρισα μὲ ἄλλα λόγια στὴν Γλῶσσα του.

Γλωσσικὴ σπουδὴ, γνώσις τῆς γλώσσας, ἐρευνα τῆς γλώσσας ἀποτελοῦσαν, πᾶς τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐνδομύχων τάσεων μου.

Ἀρχισα μὲ τὴ σπουδὴ καὶ τὴ μελέτη τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν γιὰ νὰ καταλήξω στὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας, πού ἄλλωςθι βαθεῖα στὴν ψυχὴν μου γιὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν νομιμότητα πού ἀνεκάλυσαν στὴν γλωσσικὴ διατύπωσιν τῶν νοημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν.

Ἀφοσιώθηκα λοιπὸν στὴς δυὸ αὐτὲς γλώσσες στὴν Ἑβραϊκὴ καὶ στὴν Ἑλληνικὴ, ἀλλ' ἀπὸ τὴς δυὸ, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ ἠχμαλωτίσε».¹ .....

Ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα, ὁ ἀναγνώστης τῶν γραμμῶν αὐτῶν θὰ ἐξηγήσει κι' αὐτὸς βαθεῖα μὲ τὴν σειρὰν του—ἀν δὲν τὸ ἔχει νοήσει ἔως τώρα—τὴν ἀξίαν τοῦ γλωσσικοῦ παραγόντος κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον τοῦ ἀτόμου, θὰ ἀναγνώρισει τὴν ἀξίαν πού θάχει ἡ τήρησις ἀπὸ τὴς Μητέρας.

Ἡμερολογίων γύρω ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλωσσικῆς ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν, ἀπὸ τοῦ 1—6 ἔτους τῆς ἡλικίας των, θὰ θυμηθῇ πὼς ὁ διάσημος, ψυχολόγος ὁ William Stern, χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς γυναίκας του, τῆς Clara πού τηροῦσε Ἡμερολόγιον γλωσσικῆς ἐξελίξεως τῶν παιδιῶν τῆς, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς ἐμφανίσῃ ἐκεῖνον πού μᾶς παρουσιάσει στὸ κλασσικὸ τοῦ ἔργου τῆς ψυχολογίας τῆς προσχολικῆς ἡλικίας² καὶ θὰ ἀναλογισθῇ ἐν τέλει τὴν ἀξίαν πού ἐνέχουν ἡ τήρησις Ἡμερολογίων, ἀπὸ Ἑλληνίδες Μητέρας σχετικὰ μὲ τὴ γλωσσικὴ καὶ τὴν καθόλου πνευματικὴ ἐξέλιξιν τοῦ παιδιοῦ κατὰ τὴν προσχολικὴν τοὺς περίοδον.

Τέτοια Ἡμερολόγια σπανίζουν βέβαια τόσο στὴν Εὐρωπαϊκὴ ὅσον καὶ στὴν δικήν μας πραγματικότητα καὶ χρειάζεται ριζικὴ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς ψυχολογίας στὰ Γυμνάσια θηλέων, γιὰ νὰ ἐγερθῇ τὸ διαφέρον τῶν κοριτσιῶν ἀργότερα ὡς Μητέρας γιὰ τὴν τήρησιν καὶ Ἡμερολογίων.

Γι' αὐτὸ ἂς μὴ θεωρηθῇ ὡς ἀσήμαντη προσφορά, ἡ δημοσίευσιν κατωτέρω Ἡμερολογίων Ἑλληνίδων Μητέρων σχετικὰ μὲ τὴν γλωσσικὴν καὶ τὴν καθόλου πνευματικὴ ἐξέλιξιν τῶν παιδιῶν τῆς

1. Die Griechische Sprache fesselte mich.

2. Stern, Psychologie der frühen Kindheit 6 ἔκδοσις 1938...

προσχολικής ηλικίας.

Η δημοσίευσή των είναι πλέον ή πολυτίμος και είναι παράλληλα και ένας έρεθισμός μεγαλειώδους γύρω από σκέψεις που πρέπει να κάνουμε άπάνω στην πορεία της διδασκαλίας της πρώτης αναγνώσεως, της σειράς της διδασκαλίας των επί μέρους γραμμάτων του αλφαβήτου, με βάση άπάνω στη γλωσσική εξέλιξη των δικών μας των παιδιών. Γιατί από τα ξενικά διδάγματα δεν μπορούμε να συνάγουμε ασφαλή συμπεράσματα άπάνω στην πορεία που πρέπει να ακολουθήσουμε για την διδασκαλία της πρώτης αναγνώσεως στα δικά μας τα παιδιά.

Η εξέλιξη της σημασίας του γλωσσικού παραγόντος κατά την προσχολική ηλικία και η παράθεσις ανωτέρω της γνώμης του Fröbel ως προς το ζήτημα της γλώσσας, ως όργανου άπεικονίζοντος την πορεία της εξέλιξεως του παιδιού, κατά την προσχολική του ηλικία, είναι από τις γνώμες εκείνες τις βαθειά παιδαγωγικές εις τις οποίες δεν αποδόθηκε ακόμα ή προσήκουσα σημασία.

Και για να εκφρασθούμε επί το παιδαγωγικότερον παραθέτουμε τη συμβουλή που δέχτηκε ο Fröbel από τον Pestalozzi, μία συμβουλή δηλαδή που του διεπότησε αργότερα όλη την διαστρωμάτωση και όλη την πορεία του περιφήμου παιδαγωγικού του συστήματος.

Ας την ακούσουμε λοιπόν—σαν κάποια φωνή από τα βάθη των αιώνων—για να αναλογισθούμε πώς τίποτε καινούργιο δεν υπάρχει στις γενικές τάσεις του σημερινού περιφήμου σχολείου εργασίας που τόσο φριχτά τσαλαπατήθηκε στην εποχή μας—από εκείνα που διέτύπωσεν ο Pestalozzi, ο Άγιος αυτός της Παιδαγωγικής.

«Το άτομον—τονίζει ο μέγας Έλβετός, βαδίζει το δρόμο της Ζωής του και της Μοίρας του καθοδηγούμενον από την φλόγα της σκέψεως, και από τον σπινθήρα του λόγου. Ξεπερνάει όμως τον δρόμον του αυτόν και τελειοποιείται σιγά σιγά μονάχα με την εργασία».

Οι σκοποί και τα όρια της παρουσίας σκιαγραφίας δεν επιτρέπουν δυστυχώς να υπεισέλθουμε σε περισσότερες λεπτομερείας γύρω από τα μυστικά της Φρεβελιανής Παιδαγωγικής.

Ανεξάρτητα συνεπώς σήμερα τόσα όσα είναι χρήσιμα για τον σκοπόν των όποιον επιδιώκει ή πάντοτε πρωτοτυπία και καινοτομία Διευθυνσις του «Νέου Σχολείου».

Εύρω από την προσπάθειάν της συνεπεία αυτήν την άνωτέραν και ξεχωριστήν, έθέσαμεν εις την διάθεσίν της με-

ρικές άδρες πινελιές σχετικές με το θέμα της προσχολικής ηλικίας—βγαλμένες από τους παιδαγωγικούς δραματισμούς του Fröbel και εν συνεχεία έθέσαμεν έπισης εις την διαθέσιν της προς δημοσίευσιν δύο «Ημερολόγια Έλληνίδων Μητέρων σχετικά με την γλωσσικήν, και καθόλου πνευματική εξέλιξη των Έλληνο-παιδών κατά την προσχολικήν ηλικίαν.

Αυτό είναι το νόημα το άπώτερον και το ξεχωριστό της παρουσίας παιδαγωγής και ψυχολογικής μας προσφοράς.

III

Έτελειώσαμε

Στά 1918—δηλαδή έδω και 40 περίπου χρόνια, ο σοφός της Tübingen και ο μεγάλος ο δάσκαλός μας στη Λειψία και στο Βερολλιν—ο Παιδανγωγός και φιλόσοφος ο Spranger, έγραψε ένα σύντομο άρθρο με τον τίτλον τον χαρακτηριστικόν: «Τι άπομένει από το σύστημα του Fröbel σήμερα;»

Και ή άπάντησις δεν θα ήταν δύσκολον να δοθή.

Το Φρεβελιανόν ύλικόν γύρω από το παιγνίδι και την άπασχόληση του παιδιού κατά την προσχολικήν του ηλικίαν δεν είναι παρά το πλούσιον περιθώριον από κάτι τι άπρητισμένον, γιατί το ύλικόν του Fröbel είναι επιδεκτικόν εξέλιξεως στην ύψιστη βαθμίδα και επιτρέπει προέκτασιν του μέχρι του άπειρου.

Στη δημιουργική δηλαδή φαντασία και στη δύναμη τη διαμορφωτική δεν υπάρχουν όρια και πάντοτε θα μπορούσεν από τις καθιερωμένες μορφές να έξελιχθούν καινούργιες.

Και για να εκφρασθούμε επί το παιδαγωγικότερον:

Η άπασχόλησις των παιδιών με το Φρεβελιανόν ύλικόν δεν ικανοποιεί μονάχα το ένστικτον της δράσεως των παιδιών, αλλά μέσα στο ύλικόν αυτό υπάρχει ο σπινθήρας για την προώθηση και για την ανάπτυξη της πρωταρχικής δυνάμεως του ανθρώπου, υπάρχει ή δυνατότης και ή θέλησις ώστε στο άψυχο ύλικό να δώσουμε μορφές και να έμφυχωσούμε την νεκρά ύλη. Αυτή δε άκριβώς ή πρωταρχική ανθρώπινη δύναμις είναι και ή πηγή όλοκληρου της μορφής του πολιτισμού μας, γιατί ο πολιτισμός στο βάθος του δεν είναι άλλο τίποτε παρά το σύνολον των μορφών και των εκδηλώσεων που εξέπηγασαν από την ανθρώπινη ψυχή.

Συνεπώς: Όποιος θέλει να άνυψώσει τον πολιτισμόν, πρέπει να υποβληθεί την καλλιέργειαν των μυστικών δημιουργικών δυνάμεων του άτόμου, άπομακρύνοντας και παραμερίζοντας κάθε τι που έξασθενίζει και σκοτώνει την πρωταρχικήν αυτήν ανθρώπινη δύναμη.

Και έφόσον μόν ή δύναμη αυτή είναι

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ

(Άποσπάσματα σχετικά με την γλωσσικήν εξέλιξιν της κορούλας μου)

Της Κας ΓΛΥΚΕΡΙΑΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΣΟΥΡΛΑ

I

Άπό την γλωσσικήν περίοδον του φυσικού συμβολισμού.

(Λέξεις της ψελλιστικής φάσεως 0,9)

1) Μπού = το αυτοκίνητο.

2) Βάου—Βάου = ο σκύλος. (Η Μπι-ούτι της σπιτονοικοκυράς).

3) Τιτ—Τάκ = το όρολόγι.

4) Μπάμ = το πέσιμον κατά γης.

5) Μάι = ή ψιψίνα (ή Λουλού).

II

Άπό την πρώτη φάση της γλωσσικής της εξέλιξεως (0,9—1,7).

Στην περίοδο της γλωσσικής αυτής

Ισχυρά και ύγιης πάντοτε έπιδρά ευεργετικά και πάντοτε δημιουργεί καινούργιες πολιτιστικές αξίες, άλλ' όταν ή δύναμις αυτή ή δημιουργική πεθαίνει, τότε και ο πολιτισμός παρακμάζει.

Η δύναμις ή δημιουργική της ανθρώπινης φύσεως είναι για την ζωντανή πρόοδο του πολιτισμού άπαραίτητη, σαν κάποια μνήμη της ανθρωπότητας.

Αυτή δε άκριβώς της δημιουργικής δυνάμεως ή διατήρησις και ή ενίσχυσις με όλα τα μέσα και μάλιστα από την περίοδο της προσχολικής ηλικίας, ύψηξε ο σκοπός ο ξεχωριστός της Παιδαγωγικής του Fröbel.

Κανέναν άλλος στοχαστής δεν έθεσεν, με τόσον καταπληκτικόν βάθος και συνεπιδρότητα, την παιδαγωγικήν εις την ύπηρεσίαν της ανθρώπινης δημιουργικής δυνάμεως προς προώθησιν του πολιτισμού, όσον ο Fröbel.

Και από της άπόψεως αυτής ο Fröbel είναι ο πρώτος πραγματικός Παιδαγωγός της πολιτισμοδημιουργικής κατεύθυνσεως.

Και τώρα... έρωτώμεν και ήμεείς με την σειράν μας:

Τι, για την εποχήν μας και για την δικήν μας Έλληνικήν πραγματικότητα, τι απέμεινεν από την παιδαγωγικήν συμφάναν του μεγάλου αυτού μαέστρου της Παιδικής όρχηστρας;

Δεν ξέρω. Για την ταπεινότητα όμως του χαράσσοντος τις γραμμές αυτές άδελφά της στιγμής αυτή, σκίζονται τα μουντόπλεχτα δίχτυα του χρόνου και ή θύμησή του, κυκλώνει κάποια όνειρώδους μορφής διαδρομή με έπικεφαλής τον Καθηγητή της παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο της Jena—τον Peter Petersen—διαδρομή έπαναλαμπάνομεν σ' όλόκληρη τη Σαξωνία—Θουριγγία και Βαυαρία, προς έπίσκεψιν όλων των νηπιαγωγείων

που λειτουργούσαν στις παραπάνω περιοχές.

Και έπεσκέφθημεν πράγματι όλα τα νηπιαγωγεία, παρηκολούθησαμεν την όργάνωσιν και λειτουργίαν τους, και συνομιλήσαμε με τους κορυφαίους αντιπροσώπους του Φρεβελιανού συστήματος.

Ελάχιστα όμως από τα νηπιαγωγεία των παραπάνω περιοχών της Γερμανίας βρήκαμε να λειτουργούν με τις καθαρές παιδαγωγικές άποψεις του Fröbel, τα δε περισσότερα λειτουργούσαν και λειτουργούν με ένα σύστημα μεικτό, Φρεβελιανών άποψεων και συστήματος Montessori.

Καίτοι δε ή ταπεινότης μας ζη κατάβαθα με την άρμονίαν που έκπέμπεται από τους μουσικούς τόνους της παιδικής όρχηστρας του μεγάλου αυτού πονεμένου Μαέστρου, εν τούτοις ή περιέργεια και ο πειρασμός ο παιδαγωγικός δεν την άφηκε άνενόχλητον κατά την πολεμικήν έκεινην εποχήν των σπουδών της στη Γερμανία και για ένα χρονικόν διάστημα προς πλήρη κατατοπισμόν ενεγράφημεν μάλιστα και ως μέλος της Παιδαγωγικής Έταιρείας Montessori που είχε συσταθή στο Βερολλιν (Pädagogische Montessori Gesellschaft—Berlin).

Και τίθεται τώρα το τελικόν έρώτημα! Να βρίσκεται άραγε το μυστικό της ιδεώδους Άγωγής της προσχολικής ηλικίας στον συνδυασμόν των παιδαγωγικών συστημάτων του Fröbel και της Montessori ή μήπως θάπρεπε να έναυγυρίσουμε στη πρωταρχική μουσική ένορχήστρωση του Fröbel;

Ποιος έξυρει και ποιός θα μπορούσε να άπαντήσει υπεύθυνα χωρὶς να παιδαγωγικόν πειραματισμόν;

Και ίδού ένα άπέραντο πειραματισμόν και παιδαγωγικόν πειραματισμόν για τις δημιουργικές Νηπιαγωγικές Έλλάδες μας.

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΣΟΥΡΛΑ

έξελιξεως της κορούλας μας παρατηρήσαμε ότι τη λέξη Μαμά ή καλύτερα το περιεχόμενον της το συνέδεε με όλόκληρες φράσεις. Π.χ.

Μαμά έλα
Μαμά δός μου
Μαμά σήκωσέ με
Μαμά νά φύγουμε, κτλ.

Στην περίοδο δηλαδή αυτή των πρώτων μεμονωμένων λέξεων αντιδρούσε για όλες τις βουλητικές και συναισθηματικές έκδηλώσεις της με μία μονάχα λέξη.

Επίσης παρατηρήσαμε πως πολλές φορές δεν έπρόφερε την λέξη Τικ—Τάκ, άλλ' έστρεφε το κεφαλάκι της όταν ά-

μεταχειρίστηκε στην πρώτη φάση της γλωσσικής της εξέλιξεως.

1) Φ... Φ... = (Μαμά άναψε το φώς το ηλεκτρικό).

2) Άη = Άδωνι έλα νά με πάρεις άγκαλίτσα (προσφώνηση συνήθης στον άδελφούλη της).

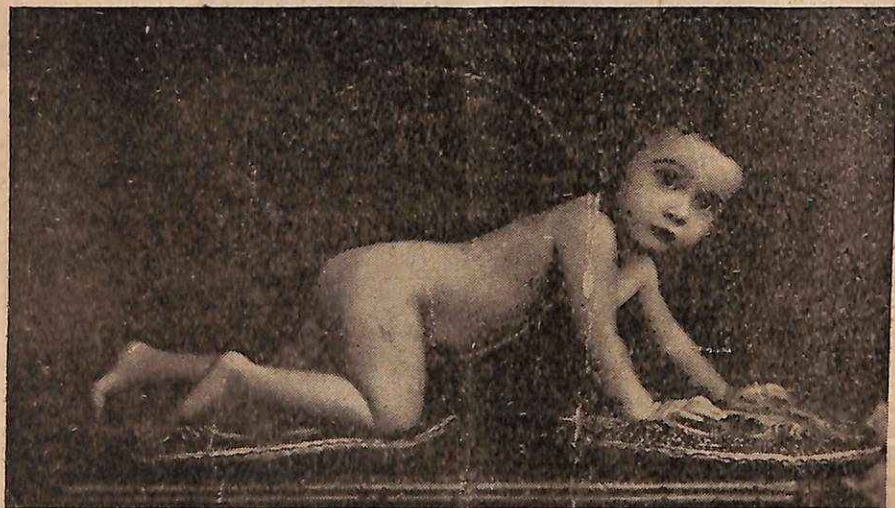
3) Παπά = τὰ παπούτσια και αί κάλτσες (καμία διάκρισις άλλων ταυτισμός των δύο αυτών αντικειμένων).

4) Άπα = πάμε έξω περίπατο.

5) Όπαλα = μαμά—σήκωσε από κάτω την κούκλα μου.

6) Μαμάκα.

7) Μπαμπάκα.

κουε την λέξη. Από την εποχή όμως που άρχισε νά προφέρει την λέξη Τικ—Τάκ συνέδεσε και το νόημα της λέξεως, ενώ αντίθετως στο Βάου—Βάου (κάποτε το πρόφερε—αργότερα όμως—και Γάου—Γάου) παρατηρήσαμε την όρμη που κατέβαλε νά μιμηθί τον ήχον της λέξεως και σιγά σιγά έταύτισε το όνομα του σκύλου με την φωνητικήν απομίμηση.

Πάντως άρχισε νά μιλάει ενωρίτερα από το γυιό μου και αυτό το παρατηρήσαμε και σε πολλές άλλες έκδηλώσεις της—όχι μονάχα γλωσσικής φύσεως.

Θά έπρεπε επίσης προκαταβολικά νά τονίσω πως την εξέλιξη την γλωσσική της κορούλας μου, που την πήρσα στο Ήμερολόγιό μου κατά περιόδους, την όφείλω σε ύποδειξεις του συζύγου μου.

Παραθέτω τώρα λίγες από τις πιο χαρακτηριστικές μεμονωμένες λέξεις που

8) Άης = ό Άδωνις.

9) Μαιελόδα = ή μαρμελάδα.

10) Λιουλού = ή γατίτσα ή Λουλού.

11) Γκάλα = γάλα.

12) Μήλα = μήλα.

13) Γκαά = ή γκαζέρα.

14) Κοκό = ή ζάχαρι.

15) Πατάλια = τὰ πορτοκάλια.

16) Καμνάκα = τὰ παξιμάδια.

17) Πανάνα = ή πορσάνα.

18) Παπλάτο = το παράθυρο.

19) Τατέλο = το καπέλο.

20) Καλέτα = ή καρέκλα.

III

Από τη δεύτερη φάση [της γλωσσικής της εξέλιξεως (1,7—2,0)].

Πρίν κλείσει το δεύτερο χρόνο της και συγκεκριμένως εις τας 20 Ιανουαρίου του 1946 άρχισε νά ανταμώνει τις μεμονωμένες λέξεις.

Παραθέτομε τὰ χαρακτηριστικώτερα δείγματα:

1) Μαμά—άπα=μαμά πάμε περίπατο.

2) Μαμά γκάιλα = μαμά θέλω άγκαλίτσα.

3) Μαμά μάμ = μαμά θέλω νά φάγω.

4) Μαμά νινί = μαμά δός μου την κούκλα μου.

5) Μαμά βαβά = μαμά χτύπησα το χέρι μου.

6) Μαμά—μιμί = μαμά θέλω ψωμί.

7) Μαμά—κοκό = μαμά θέλω ζάχαρι.

8) Μαμά τίθ = μαμά θέλω νά κάμω τὰ τσίτσια μου.

9) Μαμά—πατάλια = μαμά θέλω πορτοκάλια.

10) Μαμά καμνάκα = μαμά θέλω παξιμάδια.

11) Μαμά πολάλα = μαμά δές το πουλάκι που είναι ζωγραφισμένο στο μαξιλάρι της κούνιας.

12) Μαμά τάλη = μαμά θέλω κι' άλλη ζάχαρι.

13) Μαμά ούνι = μαμά θέλω νερό. Την λέξι ούνι = νερό την πρόφερε άκριβώς στα δύο της χρόνια.

Κατά την συμπλήρωσι της διαιτίας το λεξιλόγιό της πλουτίστηκε και με τις κάτωθι λέξεις:

1) Παντότες = αί παντόφλες.

2) Καβέτα = ή κουβέρτα.

3) Κίτανο = το αυτοκίνητο.

4) Τέλια = τὰ χεράκια.

5) Μαμηλί = το χαμομήλι.

6) Κιλίλι = το δαχτυλίδι.

7) Ταίνο = το τραίνο.

8) Μολύλι = το μολύβι.

9) Μακιλάρι = το μαξιλάρι.

10) Παράκοκο = το παράθυρο.

11) Κύλο = το ξύλο.

12) Καβαράκι = το φεγγαράκι.

13) Τάμ = το τράμ.

14) Πατίλα = ή πλατεία (ή πλατεία Πλαστήρα).

15) Κουτουλάκι = το γαϊδουράκι.

16) Δομείο = το ταχυδρομείο.

17) Κουφίτσα = ή Κοκιννοσκουφίτσα.

18) Κητσία = ή έκκλησια.

19) Καπύα = ή Άσπασια.

20) Γιώγος = ό Γιώργος.

21) Κομάκος = ό Κοσμάς (γειτονόπουλο).

22) Μπεμπέκα

23) Λάδι

24) Έλθα

25) Παλτό

26) Μπεμπίτσα

Με
καθαρή προφορά

27) Ντά—ντά = θά σε δείρω.

28) Λυκερία = ή Γλυκερία (ή μαμά της).

Στην περίοδο αυτή της πρώτης συνδέσεως των μεμονωμένων λέξεων έξεδηλώθησαν και μερικές έκφραστικές παρα-

στάσεις μεγάλης συναισθηματικής συγκινήσεως.

Κατά τον 19ο μήνα ήκούσθη ή έξηξ χαρακτηριστική έκφρασις!

Α! Νινί!! = Α! Μαμάκα, που είναι ή κούκλα μου;

Άναζητούσε σε όλα τὰ δωμάτια του σπιτιού τη χαμένη κούκλα της, αλλά ή άναζήτηση γινότανε και συνοδευότανε με λυγμούς και με κλάματα.

Επίσης κατά την περίοδο αυτήν παρουσιάστηκαν και οι πρώτες συγκοπές και γλωσσικές κολοβώσεις.

Αναγράφουμε μερικές:

1) Ταχυδρομείον = δομείον.

2) Κοκιννοσκουφίτσα = κουφίτσα.

3) Ήλιοθεραπεία = ήλοπεία.

4) Χαμομήλι = μαμηλί.

5) Καρέκλα = καλέτα.

6) Γλυκερία = Λυκερία.

Επίσης παρατηρήσαμε ότι από τὰ φωνήεντα στην πρώτη και δεύτερη φάση της εξέλιξεως της της γλωσσικής κυριαρχούσαν:

1) Το α με τις έξης συνδέσεις:

α+α α+ο α+ι α+η α+ε

2) Το ο = ο+ο ο+α

3) Το ι = ι+ι

Από δέ τὰ σύμφωνα δεν πρόφερε καθόλου ή τὰ πρόφερε αλλοιωμένα, τὰ κάτωθι:

1) Το γ = Λυκερία αντί Γλυκερία.

2) Το ξ = κύλο αντί ξύλο.

3) Το ρ = τάμ αντί τράμ.

4) Το β = μολύλι αντί μολύβι.

Δηλαδή δεν μπορούσε νά προσφέρει κατ' έξοχην τὰ χειλόφωνα και τὰ ούρανισκόφωνα.

IV

Στην τρίτη φάση της γλωσσικής της εξέλιξεως (2,0—2,8) εμφανίζονται έκφράσεις από άλυσίδα τριών ή και τεσσάρων λέξεων αλλά που αποτελούν άλυσίδα από πολλές μικρές προτάσεις.

Τον Ιανουάριον του 1947 έκλεισε και την τρίτη φάση της γλωσσικής της εξέλιξεως και μπήκε στην τετάρτη.

Και άρχισαν τώρα οι ένοχλητικές της ερωτήσεις γύρω από τις όνομασίες των διαφόρων αντικειμένων με τη χαρακτηριστική έρώτηση:

Μαμά τί 'ναι αυτό;

Επίσης και μερικές χαρακτηριστικές έκφράσεις της:

1) Μαμά! που 'ναι ό λύκος;
(Από το παραμύθι της Κοκιννοσκουφίτσας που της είχαμε διηγηθί).

2) Μαμά—βά κάνω έμετό.

(Όταν δεν θέλει νά πάρει το γάλα της).

3) Μπαμπάκα, τί μου έφηρες;

4) Μπαμπάκα, έφηρες σοκολάτα;

5) Μαμά, νά ψοφέρω τὰ λουκούμια;

(Νά προσφέρει τὰ λουκούμια στους έ-

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ

ΤΗΣ Κ. ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ—ΑΓΙΑΝΟΖΟΓΛΟΥ

Στο διάστημα της μαθητικής μας ζωής, δεν καταλαβαίνουμε τις πιο πολλές φορές την αξία μερικών ιδεών που όμως αργότερα αποδεικνύονται πιο ουσιαστικές από πολλές άλλες μελέτες που ξεχνιούνται μόλις αρχίσουμε τον αγώνα της ζωής.

Κάτι τέτοιο συνέβη κάποτε και με μένα όταν ήμουν μαθήτρια του 4ου Γυμνασίου: Υποδέχθηκα με ειρωνικά χαμόγελα τις υποδείξεις του καθηγητού μου κ. Σούρλα για την τήρηση ατομικού μου ημερολογίου.

Παρ' όλ' αυτά, κάποια μέρα που δεν είχα τί να κάνω, ή για να είμαι πιο ειλικρινής, που δεν ήθελα να μελετήσω τίποτε απ' τα μαθήματα, σκέφθηκα να δοκιμάσω να γράψω κάτι... Αυτό ήταν. 'Η αρχή έγινε.

Και βρήκα σιγά-σιγά πώς ήταν πιο ενδιαφέρον να γράφω, παρά να μελετώ άνοστα πράγματα.

Τό άσημαντο τετράδιο που φιλοξενούσε τις σκέψεις μου πήρε ζωή κι' έγινε σύντροφος απαραίτητος. Και τό άγάπησα αλήθεια, όταν σε λίγο ανακάλυψα πώς οι εκθέσεις μου από μέτριες έγιναν άριστες κι' ότι με πολλή εύχρησια ανέπτυσα όποιοδήποτε θέμα. Είχα συνηθίσει να γράφω,

Από την ιδέα του ατομικού μου ημερολογίου ξεπήδησε και ή ιδέα του ημερολογίου του παιδιού μου. Είναι τόσο ενδιαφέρουσα ή εξέλιξη ενός μικρού από τις πρώτες συλλαβές που άρθρώνει ως τις πρώτες λέξεις που θά γράψη πια στο σχολείο... Πάντα έχουν να διηγηθούν πολλά οί μητέρες, εντυπώσεις, ανέκδοτα, αντιδράσεις των παιδιών τους με τη ζωή, δειγματα χαρακτηριστικά του «πώς δουλεύει τό μυαλούδάκι τους». Και πόσα όμορφα

πισκέπτες).

6) Μαμά! που 'ναι ή "Αλκηστή;
(Είναι τό δικό της τό όνομα και τό προφέρει καθαρά τώρα).

V

Παραθέσαμε μερικά χαρακτηριστικά δείγματα από την διάλεκτο της πρώτης αυτής παιδικής ηλικίας.

Ο Μπαμπάς της ως παιδαγωγός άς βγάλει τα συμπεράσματα που χρειάζονται για διδακτικούς σκοπούς και άπώτερους ψυχολογικούς.

Η προσφορά ή δική μου σταματάει έως έδω.

ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΕΥΡ. ΣΟΥΡΛΑ

σβύνουν μέσα στο κουρασμένο τους μυαλό. Γιατί λοιπόν να μην γράφονται όταν τουλάχιστον είναι δυνατόν;

"Εχω τη γνώμη πώς τό παιδί μου, όταν θά είναι εις θέσιν να διαβάση και να ένοήση την άξία του μωρού αυτού βιβλίου του, δεν θά μείνη άσυγκίνητο. Είναι πιθανόν να θελήση να τό συνεχίση τό ίδιο. Κι' ίσως κάποτε να μου χρωστά και λίγη εύγνωμοσύνη, όπως άλλωστε χρωστά σήμερα έγω στον πρώην καθηγητή μου.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ — ΑΓΙΑΝΟΖΟΓΛΟΥ

Μυρουδιτικές κουβέντες

31 Μαρτίου 1953

"Ω! Καλημέρα σας! Τί ώρα έχετε παρακαλώ; 'Επτά; Βλέπω είναι άνοιξη, γλυκειά μέρα σήμερα, μόνο λίγο μελαγχολική. "Ε! Μεγαλοτριτάτικα τί περιμένει κανείς; Τί με κυττάζετε όλοι σας έτσι; Μήπως δεν σάς άρέσει; ή μήπως θέλατε κανένα κορίτσι που λένε; "Αα! αυτά είναι τυχερά. Ποιά είναι αυτή που με παρατηρεί από μακριά χαμογελώντας μυστηριωδώς χωρίς μιλιά; 'Η μάνα μου θά είναι, έτσι νοιώθω. Τό βλέμμα της είναι συλλογισμένο και σταματά για κάποιο ώρα πότε στα όλομαυρα ματάκια μου, λίγο λοξά και πολύ γλυκά, πότε στα πολλά και μεταξένια μου κατάμαυρα μαλλάκια και πότε στο μικρό μου στοματάκι... Νά κλάψω λίγο να δήτε πόσο μεγάλο μωρό να τό κάνω; άσασ ουούάαα...

22 'Απριλίου

—Χαρά μου, γλυκό μου μωρό! Έεσπά ξαφνικά ή μάνα και με φιλά. Τί συμβαίνει! Σκυμένη επάνω μου, μου λείει ένα σωρό γλυκόλογα και γιά να της δείξω πώς μ' άρέσουν όλ' αυτά της χάρισα ένα ολόγλυκο χαμόγελακι. Συνειδητό χαμόγελο όμως. Όχι σαν εκείνα που κάνουν μέσ' τον ύπνο μου, άθελά μου. 'Ηταν τόσο αίθριο, τόσο σύντομο, σαν όνειρο. Κι' όμως της μανούλας ή καρδούλα χοροπήδησε.

31 'Ιουλίου

'Αποφασίζω να σταματήσω τό πολλά κλάμματα. Κάθετι έχει τό όριά του. "Αλλωστε βλέπω πώς με βαριούνται έτσι πού ξεφωνίζω συνέχεια μέρα-νύχτα. "Εχω ό καυμένος πολύ δυνατή φωνή και φαίνεται βουίζουν τ' αυτιά τους. "Εχω όμως και κάτι άλλο. "Ενα μελένιο χαμόγελο που τό χαρίζω σ' όποιον μου μιλά τρυφερά κι' έ-

ξασφαλίζω τη συγγνώμη και την αγάπη όλων.

31 Αυγούστου

Είμαι μωρουδάκι χαριτωμένο και παχούλο με έξυπνα και λαμπρά ματάκια. Παίζω πολύ με λαστιχένια παιχνιδάκια. "Όταν όμως βαρεθώ σκέπτομαι να προσπαθήσω να σηκωθώ. Γαντζώνουμαι όπου βρω. Άλλά δεν καταφέρνω παρά να πέφτω στα γόνατα. Σφίγγομαι πάντα στη μάνα και αγωνίζομαι να την κάνω να με βοηθήση. 'Εκείνη όμως δεν μ' άφίνει ποτέ να πατώ γιατί φοβάται, λείει, μήπως στραβώσουν τό ποδαράκια μου. "Αρχισαν λοιπόν τό βόσασνά μου. Διαμαρτύρομαι όσο μωρό αλλά κάνουν πώς δεν μ' άκούν.

29 Σεπτεμβρίου

Χόπ! χόπ! Στάθηκαν! Ζήτω έγω. Σας έδικοιούμαι όλους. Πιάνω γερά τό κάγκελο τού κρεβατιού μου και να πού τό καταφέρνω. Κι' ενώ κάθε μύριο τού προσώπου μου γελά, κι' ενώ απ' τη χαρά μου ξεφωνίζω: «μπα-μπά, δέ-δέ, τά-τά, γι-γι» καταφθάνει ή μάνα. Με καθίζει κάτω και—ω δυστυχία—με δένει κάτω με πάνινα λουριά! "Ετσι λοιπόν τυρανούν τό μωρά; Κι' έγω βγάζω τις πιο δυνατές μου φωνάρες για να μάθετε όλοι σας πώς δεν μπορείτε να με κάνετε ό,τι θέλετε.

11 'Οκτωβρίου

Μπλούμ, και μπλούμ και μπλούμ! και: «Γεώργιος-Σαμουήλ». Δεν βγάζω τσιμουδιά. "Ολ' αυτά με διασκεδάζουν και με κάνουν ν' άπορώ. Χαμογέλω εύχαριστημένο, γεμάτος κατανόηση. Με κυττάζουν, μου γνέφουν, μου ψιθυρίζουν, μου χαμογελούν. Τί κόσμος και τί πράγματα λαμπερά! Κι' αυτός έδω κοντά μου τί παράξενος κι' ολόχρυσος! "Ο Δεσπότης! Πρέπει να φανώ άντάξιος της τιμής. Σκορπίζω χαμόγελα και συλλαβές γλυκές κι' ενώ είμαι μαγνητισμένος απ' όλο αυτό τό ήσυχο πανηγύρι μαγνητίζεται κι' ό κόσμος από μένα. Λέει ό Δεσπότης—προφητεύοντας—πώς θά γίνω καλός άνθρωπος κι' ό παππούς, απ' τη χαρά του ίσως κοκκινίζει ως τ' αυτιά. Μόνο ή μάνα στο τέλος της λαμπρής αυτής τελετής μου λείει στον ύπνο μου, άθελά μου: «Ό,τι είσ' έσύ θέριο, τόσο σύντομο, σαν όνειρο. Κι' όμως ό καυμένος άν όσο νερό είχε ό ούραός θά έβγαζε να τό ρίξη σήμερα; Τί συγκρινός είναι αυτή; 'Ιδού της ζωής τό περιεργα.

31 'Οκτωβρίου

Με λένε «θηρίο». Είμαι και δεν μου κακοφαίνεται. Για να με ντύση ή μαμά χρειάζεται βοηθός. Για να με κοιμήση λείει πώς πρέπει νάχη την ύπομονή τού 'Ιώβ (ποιος νάναι πάλι αυτός;) Μά δεν

μ' άφίνουν να κάνω αυτό που θέλω έπιτέλους. Μόνον όταν θέλουν οι μεγάλοι, με βάζουν επάνω στο κρεβάτι και κάνουν πώς μου δίνουν μίαν έφημερίδα. Προσπαθώ να την φθάσω. Μαζεύω τό σωματάκι μου παίρνω δύναμη και τινάζομαι. Χά, χά, γελούν κι' άλλοτε με λέν ακρίδα κι' άλλοτε βατραχάκι. "Εγώ όμως προχωρώ και κάποτε άρπάζω τό χαρτί. "Αχ, τί όμορφο ήχο κάνει όταν σκίζεται! 'Η σειρά μου τώρα να διασκεδάσω. Κάποτε πάνω στις πολλές χαρές μου φωνάζω «μπαμπά» Ξετρελλαίνονται όλοι και παίρνοντας θάρρος φωνάζω «μπα-μπά». Εισπράττω φιλιά κι' αγκαλιές και δεν άρνούμαι να πω και «για-για». Τώρα γίνεται σωστό πανηγύρι κι' είμαι πολύ ικανοποιημένος γιατί φαίνεται πώς είμαι λίγο σπουδαίος.

30 Νοεμβρίου

Δεν καταλαβαίνω γιατί δεν μ' άφίνουν να περπατώ. "Όλοι τριγυρίζουν κι' έμένα μ' έχουν κλεισμένο στο πάγκο. Είναι άνοπόφορο. "Επαναλαμβάνω ό,τι μου πούν για να τους καλοπιάσω. Μοφ φωνάζουν τ' όνομά μου κι' άμέσως τους κυττώ με προσοχή και περιμένο τη συνέχεια.

—"Ελα—έλα «έγια-έγια» άπαντώ σαν παπαγαλάκι.

—Πώς τόν λένε τόν μπαμπά; Γιάννη, πές' τό μωρό μου.

—«Γιάγκ».

—Πού είναι ή μαμά; "Απαντώ δείχνοντας τη φωτογραφία της και την ίδια. Τί άλλο θέλουν; Και όμως θέλουν:

—Πώς λένε μωρό μου τη μαμά; Πές Δεσποίνα;

'Απαντώ μ' ένα βλέμμα γεμάτο άπορία μά και... οίκοι. Πολλά νομίζω μου γυρευετε, ενώ λίγα καταλαβαίνετε. Προς τό παρόν μ' ενδιαφέρει αυτή ή μπάλα που κρατάτε στα χέρια και θά φωνάζω: «μπά-μπά-μπά» ώσπου να μου τη δώσετε.

11 'Ιανουαρίου 1954

Είμαι άτακτος και άεικίνητος. "Αγωνίζομαι με όλη μου τη δύναμη να καταφέρω να περιφέρωμαι έξω από τό πάγκο. Κλαίω, παρακαλώ «Μαμά, δέ-δέ—γι-γι, άτα τά-τά». Δεν δέχομαι περιορισμό.

27 'Ιανουαρίου

Τώρα θά μου τό πληρώσετε! Κι' αν θέλετε μη με καμαρώνετε; Γαμπίτσες στρουμπουλές, κοιλίτσα φουσκωτή, μπρατσάκια φραντζολίτσες, χειλάκια κοραλένια—πολύ φλόαρα—χαριτωμένη μυτίτσα, όλοστρόγγυλο κεφαλάκι μ' ολόσια μεταξένια μαλακία. Και κάτι ματάκια; "Απορία, σύλλογή, περιέργεια, πονηρία. Ξεφεύγω και γυρνά όλο τό σπίτι άκουμπώντας έλαφρά στους τοίχους και τό έπιπτα. Κάπου-κάπου παίρνω θάρρος και τρέχω μόνο μου μερικά βήματα μά μπάμ!... μιά άνοι-

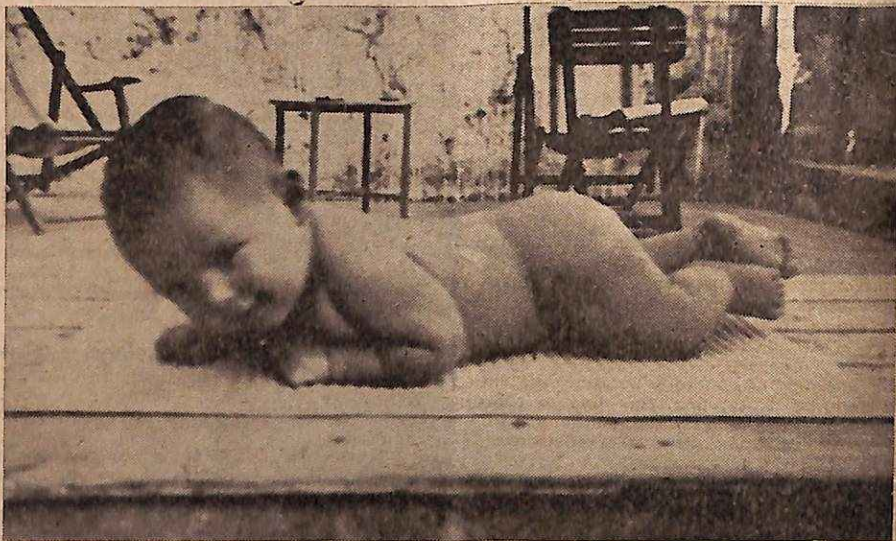
χτή άγκαλιά βρίσκεται πάντα μπροστά μου—εύτυχώς πέφτω μέσα τρελλό από χαρά, λαχανιασμένο και έτοιμο να ξαναδοκιμάσω.

Μέ λένε καρδερίνα που κελαιδω. Πολύ σωστά. Και να τι ψάλλω:

—“Εγία πλι (Έλα πουλι) “Ια (Μαρία)
Πάπα (πάπα) Κάτω (γάτα) Μάμ (φα-
γητό). “Ακω (“Αλκη) Γάου (σκυλί)
Γάγα (γάλα) Μπαμπού (κάου-μπόυ)
Μέμα (δέσποινα) Κάκα (πορτοκάλι)
Κάκω (Δημητράκη) Πάπου (παππού)
Πούπα (σούπα) Μίμυ (Μίκυ Μάους)
Γνωρίζω όλα τα παιχνιδάκια μου κι

γω μέσ’ απ’ τα χέρια και χωρίς να κατα-
δεχθώ να στηριχθώ, χτυπώντας τις στρογ-
γυλές φτερινίτσες μου πηγαίνω όπου έγω
έπιθυμώ. Τώρα θ’ αρχίσω τις έξερευνη-
σεις. Τώρα θα σάς έκδικηθώ.

“Εχω μιάν αδυναμία: Τό ραδιόφωνο.
«Ντάντιο» ξεφωνίζω κι άνοιγοκλείνω τα
κουμπιά. “Αν άκούσω μουσική, συμπληρώ-
νω κι’ έγω «έεε, ώ ώ οοπ, άαα» και χο-
ρεύω με την ψυχή μου. “Αν άκούσω όμιλία
τό βάζω στα πόδια τρομαγμένος. “Όταν
περπατώ μοιάζω μπάλα που κυλά. Γνωρί-
ζω τα παιχνίδια μου και μ’ άρέσει να τα
σηκώνω ένα-ένα ψηλά φωνάζοντας τό όνό-

όταν μου λέν π.χ. φέρε τό ναύτη σου :
«Νάμη» λέω με κατανόηση και πιάνοντας
τό λαστιχένιο ναυτάκι τό δείχνω με περη-
φάνεια. “Επίσης γνωρίζω και δείχνω όταν
μέ ρωτούν τά μαλλάκια μου, μάτια, αυ-
τιά μυτίτσα, κοιλίτσα, ποδαράκια. “Όταν
μου τραγουδούν χορεύω χτυπώντας τό
δεξι μου ποδαράκι και συνοδεύοντας χα-
ρούμενος «οοό άαα». Είμαι εις θέσιν να
κουβεντιάζω:

—Πώς σέ λένε ;
—“Γώγγο.
—Τί θέλεις ;

Κάκα (πορτοκάλι). Γελούν και μ’ έχουν
για παιχνίδι. Μά συχνά βαρύνεμαι και γυ-
ρίζοντας τό κεφάλι μου απ’ την άλλη με-
ριά σωπαίνω.

17 Φεβρουαρίου

“Ανθρωπάκι με άυτοπεποίθηση. Μάλι-
στα. Δέν δέχομαι να μέ κρατούν. Ξεφεύ-

ματά τους: «γωγδ» (λαγός) «λεζάντα» (ά-
γελάδα) «μιμάου» (μίκυ-μάους) «μπαμπού-
νι» (μπαλόνι) κλπ. Δέν παραλείπω ποτέ
να έπαναλάβω ό,τι άκούσω. Κι’ όμως αντί
ή προσπάθειά μου να έκτιμηθί γίνεται δε-
κτη μέ γέλια. Τί κόσμος!

31 Μαρτίου 1954

Γιορτή σήμερα. Πολλή φασαρία. Γίνο-
μαι ένός έτους. Δηλαδή: Κάτι ένδιαφέρον
συμβαίνει. Μαζεύτηκαν όλα τά άδελφά-
κια, θείες, θείοι, παππούδες, γιαγιάδες, έ-
φεραν ένα σωρό παιχνίδια, όλα για μένα.
Μέ ρωτούν, άπαντώ, γελούν, γελώ, μου δί-
νουν άσυνήθιστη σημασία. Πόσο είμαι ευ-
τυχής και πόσα καινούργια λογάκια προ-
φέρω εύχαρίστως: «Μπαμπούνα» (Έπαμει-
νώνδας) “Αννα, Κακάο (Κυριάκος) Πικη
(Περικλής) Τιτέω (“Αστέρω) Κόκα (Κώ-
στας) Λιούλια (Σταυρούλα) “Όγα (“Όλγα)
Διδία (Ροδία). Στή στιγμή ή άνυπόμονη

μάννα μου, μου άραδιάζει τά όνόματα των
νέων μου παιχνιδιών κι’ αρχίζω πάλι ό
καυμένος να κελαιδω και να γελούν:
«Γουγάγκι» (κουβαδάκι) κύλο (σκυλάκι)
παπούκα (παπούτσια) κάκε (κάλτσες) ντέυ-
ντέυ (είν’ ένας κύλινδρος με μπαλίτσες
μέσα και μόνος μου τόν βάφτισα) γά (αυ-
γά) μενίγια (παιχνίδια) κ.ά. Εισπράττω πά-
λι πλήθος φιλιών κι’ όταν μέ ρωτούν πόσα
παιδάκια έχει ή μαμά, σηκώνω όσο μπο-
ρώ πιό ψηλά τό δακτυλάκι κι’ άπαντώ
ζωηρά «“Εεεεε».

—Πώς τό λένε;—“Γώγο— Μπράβο πα-
παγάλο, μου λέν όλοι μαζί «Μπράβο παπα-
λο» έπαναλαμβάνω όλο χάρη.

29 ‘Απριλίου

Τώρα αν θέλετε μη μέ λατρεύετε. Δέν
υπάρχουν πιά δύσκολες λέξεις για τό
γλωσσίδι μου. “Ως ποτέ θα μου κάνετε
τόν έξυπνο;

Τόνομα τής μάνας θέλετε; Πέπω, Μέ-
μηνα, νανούλα (μανούλα) «Πέπω μου» ό-
ταν φωνάζω τρέχει άμέσως. Τόν μπαμπά
μου «Γιάννη, μπαπάνο (άντι μπαμπάκα
μου λένε όλα τά παιδιά). “Εμένα έτσι μ’
άρέσει κι’ έτσι τόν φωνάζω κι’ όσο θέλετε
γελάτε. “Εχω διορθώσει όλα σχεδόν όσα
έλεγα μισά: παππού, γάλα—έλα—μπάλα—
πουλι—μπάνιο—Τάκη (Δημητράκη) Κάτα
(Κώστας) κακάκι (πορτοκάλι) κι’ ένα σωρό
καινούργιες λέξεις: Νέννη (Έλένη) Πάμο
(Σάμος) Μίνη (Μινέρβα) (τζήλια) κάνω και
τό σχέδιο και πειραμάτων μερικούς, κοκώ-
νια (κολώνια) παπούνι (σαπούνι) μαμί (ψω-
μί) νερό (νερό) κέα (κρέας) μπαμπούνι
(μπαρμπούνι, και πώς μ’ άρέσει! όλα τά
ψάρια τά λέω μπαρμπούνια) λιελιένταντο
(ποδήλατο) κινίνονο (αυτοκίνητο) Μπάπο
(Ζάππειο!) κούκια (κούνια) μπαμπάλα (τρα-
μπάλα) τότατα (χώματα, τρελλαινουμε να
παίζω, αλλά πάλι μέ τυραννούν με την
άπαγόρευση συχνά) ντέντο (δέντρο) ντά-
σο (δάσος) κική (καπέλοι) πόπα (πόρτα)
παπάτατο (παράθυρο) λολόι (ρολόι) νανάι
(μαξιλάρι) τένι (χτένι) μπουτα (βοδούτσα)
κοκό (γλυκό) τοτό (εύχαριστώ) παταζώ
(παρακαλώ) ζιζιή (κλειδί) κακάκι (σακάκι)
κακάκι (τυράκι) κακάκι (μπουκάκι) και...
μά δέν βαρύνεστε να μέ ρωτάτε; Βλέπετε
πώς δέ μέ τρομάζετε ποιά. Σταματήστε
λοιπόν.

26 Μαΐου

“Αρχή... Διαλόγων... καλημέρα σας.
—Νανούλα έλα!
—Τί θέλεις μαρό;
—Γκιγκίτσα (άγκαλίτσα).

“Αν την πείσω να μέ πάρη άγκαλιά κι’
έτσι να βγώ απ’ τό πάρκο άμέσως φωνά-
ζω: «Κάσατω». Γι’ αυτό ή μάνα ή πονηρή
καταλαβαίνει την πονηριά και μου κάνει
τόν κουτό. Βάζω όλη μου τη γοητεία κι’
αρχίζω τά παρακάλια: — Παρακαλώ... να-

νούλα... Πέπω έλα... Τίποτε. Κλαίω. Τί-
ποτε. Τότε ξαφνικά μουρχειται μιá ιδέα.

—“Γιαγιάαα! Και ίδου τό θαύμα. Κα-
ταφθάνει ή γιαγιά... Δέν νοιώθουν λοιπόν
πώς δέν μπορώ να σταθώ ήσυχος. Θέλω
να τρέχω στην κάθε γωνιά, να μέβω όλα
τά μυστικά του σπιτιού.

Στην άλλη μου γιαγιά μου δίνουν όση
θέλω έλευθερία γιατί έχει κήπο κι’ έπει-
δή πηγαίνω έπισκέπτης δέν μου χαλούν
χατήρι. “Ας φροντίσω λοιπόν για τό συμ-
φέρον μου:

—“Ατα, Ντοντία μου (Ροδία μου) πά-
με λικίνονο... άτα Πέπω... Δέν μπορεί ν’
άντιδράση σ’ αυτή την παράκληση ή
Πέπω.

“Εκεί λοιπόν χορταίνω παιχνίδι με
«τότατα» και πέτε (πέτρες) στην «πιτία»
(πλατεία). Κι’ εκεί δέν τούς χαλώ ποτέ
κι’ έγω χατήρι και λέω ό,τι καλύτερο
έχω και κάνω, ό,τι καλύτερό μπορώ. Μέ
λένε συχνά «μαίμου» (μαίμου). “Εχει γου-
στο να είμαι.

30 ‘Ιουνίου

Τί να πρωτομάθω; Τί να πρωτοπώ;
Μέ βρίσκουν πρόθυμο μαθητή και μου
διδάσκουν ποιήματα! Δέν λέω, μ’ άρέ-
σει όλο αυτό τό ένδιαφέρον γύρω από
τό άτομό μου γιατί άλλωστε μου άξίζει,
είμαι καλό νινι κι’ άς λέω διαρκώς τα-
πεινά πώς είμαι «κακό νινι».

Περνώ λοιπόν μιá χαρά με τη μανού-
λα μου και ποτέ δέν ξεχνώ ούτε μεπε-
δεύω τά ποιήματα (τίς καταλήξεις δηλα-
δή) που μου μαθαίνει. Σε μερικά σημεία
μόνο. Διαφωνώ με τόν ποιητή αλλά αυτό
είναι άλλη ύπόθεση. Λοιπόν:
Μιά φορά κι’ έναν; «καλό»
πίγ’ ή γάτα στο; «κοδό»
και δέν χόρεψε; «καλά»
και τής κόψαν την; «ούά»
και τής δώσανε; «κοκό»
και δέν είπε; «τοτό»
και την πήγαν στην; «τίιιινα» (“Αθήνα)
και την βγάλανε; «“Εξω»!!

—“Οχι «έξω», την βγάλανε ψιφίνα
διορθώνει ή μαμά.

—“Γάλανε έξω, έξω». “Επιμένω. “Εδω
διαφωνούμε. “Αλλά βγαίνω έγω νικητής,
γιατί ή Πέπω γελάει. Κι’ όταν φυσικά
γελάει...

1 Αύγουστου

“Ο Γιάννης κι’ ή Πέπω μου έφεραν «τι-
τίδι» κι’ έμένα μ’ άφισαν «γιαγιά μου
Ντουτία μου». Καλαπέρασα λοιπόν δεκα-
πέντε μέρες στής γιαγιάς μου και μόνο τά
βράδια κάπου κάπου θυμόμουν και ρω-
τούσα: «Μανούλα;», «Γιάννη»; Δέν μπορώ
να πω όμως ότι στενοχωρήθηκα.

“Αλλωστε χόρτασα παιχνίδι με τά τό-
τατα (χώματα) ανεβοκατέβηκα άμέτρητες
φορές στην «νταντάτσα» (ταράτσα, άλλο

πού δέν γύρευα) καί μέ τίς φίλες μου Κί-
κίνα καί Τιτίτσα (Κατίνα—'Ελευθερίτσα)
χάρηκα τόν «πείτατο τιτία» (περίπατο στήν
πλατεία). Μόνο ένα δέν είχα: «Μπάνιο
μπανάκι άτατα» (μπάνιο στή θάλασσα).

Νά όμως ξαφνικά ή Πέπω κι' ό Πατε-
ούλη (πατερούλης). Ούτε κλάμματα ούτε
λαχτάρες. Τους ξαναβλέπω σαν νά μὴν
μοδελιψαν ούτε μιὰ μέρα, τους ρίχνω
βλέμμα γλυκό, φωνάζω τά όνόματά τους
κελαϊδιστά καί ανακοινώνω ψύχραιμα:

—«Παίζω τότατα, νάτα.. πολλά..»

24 Αυγούστου

Είμαι όλος χαρά. «Πάμε κινίνο, "Α-
λιμο—Μπάτη» τραγουδά. Κι όταν βρεθώ
στή θάλασσα συνεχίζω: «Μπάνιο μπανάκι,
τιλί τιλά».

Χαίρουμαι τό νερό καί δέν τό χορταί-
νω. «Ερχεται όμως κι' ή στιγμή πού πρέ-
πει νά βρομέ όπως λέει ή μαμά. Αυτό
δέν τό δέχομαι.

—«Πάλι μπάνιο μανούλα, μέτσα, πάλι,
πίτω».

—«Φτάνει τόσο, ούτε μέτσα ούτε πίσω.

—«Ατατα, πέτε μαμά».

—Αυτό μάάλιστα, κάθισε έδω νά πετάς
πέτρες στή θάλασσα.

—Μέτσα Τέτινα, μέτσα (Δέσποινα).

—«Όχι μέτσα πιά.

Μεταχειρίζομαι όλες τίς μαλαριγιές
αλλά δέν κερδίζω τίποτα. 'Αρχίζω λοιπόν
τήν τρεχάλα, κυνήγι ή μαμά. Τρώγω έν
λινθήσει πάντα τά φλούτα μου (φρούτα)
πίγο παπίλι (σταφύλι) χαχάδι (άχλάδι) πα-
ροδτζι (καρπούζι) καί γυρεύω διαρκώς νε-
ό «Παπαλώ νερό κι' άλλο» γιά νάχω κά-
τι νά τυραννώ ή μαμά μου. 'Η Πέπω ό-
μως είναι κι' έπικίνδυνη. Τό βράδυ τά
δηγείται όλα σ' όλη την οικογένεια πού
μού κάνουν όλοι τόν αυστηρό καί μέ έπι-
κρίνουν. Κινδυνεύω έτσι νά χάσω ή σο-
κολάτα του παππού. Τώρα τί θα γίνει;

—«Παμεινώντα παππού!» φωνάζω ά-
πελπισμένος κι' άπλώνω τά χέρια ήκευ-
τικά. Καί πώς μπορεί ν' αντίσταθώ ό παπ-
πούς;

1 Σεπτεμβρίου

Πρόοδος.
Δέν άπαντώ μόνον σέ έρωτήσεις, δέν
ζητώ μόνον ό,τι θελήσω, δέν δίνω μόνον
νά έννοήσουν γύρω μου τί θέλω, αλλά κά-
νω καί δουλειές. «Όταν ό «παπεούλη» έ-
πιστρέφει κουρασμένος άπ' τη δουλειά τρέ-
χω πρόθυμα καί του φέρνω τίς παντόφλες.
Εισπράττω άμέσως ένα φιλάκι στή μυτί-
τσα κι' ένα σωρό μπράβο. 'Επίσης διη-
γούμαι τό τί γίνεται γύρω γιά νά κατατο-
πίζω καί τους άλλους καταλλήλως:

—«Ντούλα πίτσι-πίτσι ούκα κάνει» (ή
Γιαννούλα πλένει ρούχα) ή

—«Τίο Κίτο έκει κοκικέτα (ό θεϊός Χρή-
στος έχει μοτοσυκλέττα).

—«Τίο Κωτή, Λουλίτα μου, μπαντετού-
νε» (θά παντρευτούνε).

—Πότε;

—«'Αβιο» (στήν έρώτηση «πότε» άπαν-
τώ πάντα «άβιο» κι' άς πρόκειται καί γιά
του χρόνου.

12 Σεπτεμβρίου

Οί περίπατοι δέν μου λείπουν. 'Ετσι
καί σήμερα αισθάνομαι ελεύθερος κι' ευ-
τυχισμένος στήν 'Εκάλη. Μόλις αντικρύσω
τά πεύκα, καί πριν άκόμη βγώ άπ' τ' αυ-
τοκίνητο φωνάζω «'Εκάλη, νά 'Εκάλη!»
Κι' όπουδήποτε αντικρύσω πεύκα μαζεμέ-
να «'Εκάλη» ξεφωνίζω κι' άς είναι καί τό
Ζάππειο ή όποιοδήποτε άλλος.

Μαζεύω «κουκουάβε» (κουκουναρές) καί
«κυλάκια» (ξυλάκια) καί χοροπηδώ σαν-
λαγός. Ξαφνικά βλέπω στό χέριο του μπα-
μπά ένα αυρό κουτί. Τό θυμάμαι, κάπου
τόχω ξαναδεί καί άάλιστα καί μουλεγαν
γι' αυτό.. 'Ασι ναι, τώρα ξέρω:

—«Α γκάουμε κοπογαφία;» ρωτώ τόν
μπαμπά.

(Θά βγάλουμε φωτογραφία;) καί παίρ-
νω πόζα.

19 Σεπτεμβρίου

—«'Επεσσεε!»

Ρίχνω τό σκυλάκι μου κάτω άπ' τό
κρεβάτι καί φωνάζω γιά νά μου τό δώ-
σουν καί νά τό ξαναρρώξω. 'Ερχεται ή
μάνα, ξεκαρδισμένη καί περίεργη.

—Τί έγινε;

—«'Επεσσε!» Πάλι γελά καί ρωτά εί-
ρωνικά ένώ μιμείται τό σίγμα πού τό προ-
φέρω γιά πρώτη φορά αλλά λίγο τσεβδά:

—Τί έπесе;

—«Ντώτσε μου, τέλω κυλάκι μου, ντι-
κό μου!»

—Πού είναι τό σκυλάκι σου, δικό σου;

—Γκεγάτι κάτω, ντώτσε μου». Μου τό
δίνει, παίρνω θάρρος:

—«'Ελα Πέπω... γκαγκαλίτσα».

Μέ παίρνει (πώς τόπαθε;) καί μέ φιλά.
Καί τώρα ή κρίσιμη στιγμή. 'Αραγε θά
έπιτύχω;

—«Κάτω, κάτω, παπούκια α βάλω, πάω
γιαγιά μου μεδεάτιο».

—Τί θα κάνης στής γιαγιάς σου τό δω-
μάτιο;

—«Πούπα, θέλω πούπα πουπίτζω (θέλω
σκούπα νά σκουπίσω).

'Η γλώσσα σπάει κόκκαλα. Σπάει καί
τήν αντίστασή της μάνας πού μου κάνει
διαρκώς την αυστηρή.

20 Σεπτεμβρίου

'Αριστα στή γραμματική: Προφέρω
όλα τά άρθρα: ό, ή, τό.

'Αριστα στήν άριθμητική: 'Ενα κι' ένα;

«Ντίο». Δύο κι' ένα; «Τίτα». Δύο καί δύο;

«Τέτσα».

Μολαταύτα ή μαμά μου γράφει διαγω-

γή «έλεεινή!» Χάθηκα λοιπόν ό καυμένος.

22 Σεπτεμβρίου

Καί καυγαδάκια.

'Όλα καλά σήμερα. «Τό μπάνιο, ή ά-
τατα, τά παπύγια, δύο παπύγια μεγάλα
ούσω τουτούου!» 'Αλλά αυτό τό ποδήλα-
το; Δέν μ' άφίνει ή Μπουπού νά τό χαρώ
κι' έγώ λιγάκι.

—Δικό μου, δικό μου! ξεφωνίζει.

—«Ντικό μου μπιμπίλατο, άτο, ότο (ά-
στο) ξεφωνίζω κι' έγώ.

Στριγγλίζει εκείνη, στριγγλίζω έγώ.
Μας χωρίζουν εύτυχώς καί δίνουν σέ μένα
τό ποδήλατο. «Νά μπιμπίλατο ντικό μου»
ψιθυρίζω ήσυχασμένος σέ λίγο· κι' ύστερα
άπό λιγύλεπτη συλλογή διορθώνω: «'Όχι
μπιμπίλατο, μποντήλατο».

23 Σεπτεμβρίου

Βάσανα θερινής νυκτός.

Γρινιάζω λίγο γιάτι καί μ' ένοχλεί.
Ξυπνά ή μαμά, μέ χαϊδεύει κι' άνακαλύ-
πτει πώς μέ τσίμπησε καίτι:

—'Αχ, τό καυμένο... άρχίζει νά λήη.

—«Νουνούπι, μπιμπι έκανε νουνούπι»
συμπληρώνω.

—'Αμωνία θά σου βάλω μέ βαμβάκι...

—«'Αμωνία βάλει μπιμπάκι μανούλα».

—Κακό κουνουπι μωρό μου...

—«'Ετω, έτω νου... κου... κουνουπι»

κατορθώνω νά πώ.

—Θά ήταν μέσα στήν κουνουπιέρα (καί
τήν τινάζει άπ' τό παράθυρο).

—«Μέτα πουπιέα κουνουπι.. παπάτατο,
έτω (έξω)».

Γελά ό μπαμπάς καί φέρνει την τρόμπα
νά κάνη D.D.T.

—«Τίκο-τίκο Γιάννη μου κάνει, ντι,
ντι-τι».

(Τίκο-τίκο είναι δική μου λέξις, έτσι
μ' άρέσει νά λέω την τρόμπα). Κι' όταν
ή διαδικασία της έξοντώσεως τελειώσει,

συμπεραίνω:

—«Πάτι κακό κουνουπι... καληνύτα».

Καί κοιμάμαι έπιτέλως ήσυχος.

24 Σεπτεμβρίου

'Η παρέα τραγουδά.

'Η μαμά τραγουδά σιγά καί ράβει. 'Εγώ
της κρατώ συντροφιά παίζοντας μέ και-
νούργια «μπαίνιγια» ένα «κίνητο» καί
ένα «μυλιμπα» (τρόλεϋ-μπας). Αυτό τό
τραγουδάκι όμως μ' άρέσει. Προσέχω λίγη
ώρα κι' ύστερα νά συνοδεύω ή μαμά:

—«'Ότα, έτει ό κειμώωνα, ό-τά έτει ό
κει-μώωνα...»

'Η μαμά παρατά τό ράψιμο καί χαμο-
γελά. 'Υστερα έξακολουθεί.

—Πέφτει κάτω καί ψοφά.

—«Πέτει κάτω, ποφά».

—Μιά ώ-ραιά πεταλούδα, μά ώ-...

—«Μά ώ-λαία πετ...» «πέτει κάτω»

(παίρνω φόρα) ό-τά έτι ό κει-μώωνα, πέ-
τει κάτω «ποφάσα».

Τραγουδάμε λοιπόν, γελάμε, τί ωμορ-
φα περνάμε!

30 Σεπτεμβρίου

Προσπάθεια συναντήσεως

—«Ντί—ντί—ντί, ό ντίντια κάνει».
Δέν καταλαβαίνει όμως ή μαμά, μόνο
καίτι ύποπτεύεται.

—«'Ο ντίντια ντι-ντι μαμά».

—'Ο τζιτζίκας μήπως λές μωρό;

—«'Ο ντίντικα» άπαντώ προφέροντας

μέ προσπάθεια τό κ,

—Καί πού είναι ό τζιτζίκας μωρό;

—«'Α λουλούγια».

—'Όχι στά λουλούδια, είναι στό δά-
σος, στά δέντρα.

—«'Ο ντάσιος, α ντέντα» άπαντώ.

—Ξέρεις μωρούλι πού κοιμούνται τά
πουλιά;

—«'Οκι... ναι... ό κεγάτι (στό κρεβ-
βάτι).

—'Όχι, πιτσιρίκι μου, στή φωλιά τους
κοιμούνται πάνω στά δέντρα.

«'Η κωλιά του κοιμούνται α πουλιά»
μ' άρεσε αυτό καί τό ξαναλέω. Κι' έχω
τέτοια διάθεση πού μαθαίνω άμέσως τό
νέο τραγουδάκι πού τραγουδά ή μαμά:

Τά-βα ό πουλί, κύλα ό παφόοοο (τρά-
βα τό κουπί κύλα στόν αφρό) ήμεμα-ήμε-
μα... κίτσε ό νερό (ήρεμα, σκύσε τό νερό).

31 Σεπτεμβρίου

'Αποχαιρετώντας τό πρωί τό μπαμπά μου:
«'Ο καλό, Παναγκία ματζί του...»

Κι' ό παππούς λυώνοντας άπό χαρά
κάνει πώς ειρωνεύεται:

—Τί άλλο άκόμη θά μάς πής; Πές καί
σιδηρόδρομο νά δούμε;

—«Διόντομο» χωρίς νά χάσω καιρό.

—'Αχ, μωρό μου, τί σου λέγε; Σέ λί-
γο θά σου ζητήσουν νά πής καί... σκου-
λικομυρμουγκότροπα!

—«Τουτιότυπα» πετιέμαι εύθύς.

Αυτές τίς μέρες τό γλωσσίδι μου γλυ-
στρά.

13 Οκτωβρίου

'Απρόοπτες απολαύσεις.
Δέν έχω όρεξη γιά ύπνο κι' όλο καίτι
γυρεύω γιά νά κερδίσω καιρό. Χτυπά τό
κουδούνι της πόρτας:

«'Η Μίνη τά είναι» λέω μέ λαχτάρα.

Πού έμαδες πάλι τό «θά είναι»; ά-
ποκρίνεται ή μαμά αυστηρά κι' έξακολου-
θεί βιαστικά καί νά γράφη. 'Εχω όμως
όρεξη γιά κουβέντα.

—«Μπάλε βολύβι τέτεκ του... έλα μα-
μά, ντώσε παπούκια μου...»

—Σιωπή, κοιμήσου άμέσως! άγριεύει ή
μαμά.

—«'Οκι» άπαντώ άποφασιστικά.

Δέν μπορώ όμως να ξεχωρίσω τώρα αν θυμάσε ή...

— «Άσε βολύβι» δοκιμάζω ξανά.

Σηκώνεται όμως, ανοίγει την πόρτα και φωνάζει (στ' αλήθεια άραγε;) τόν παλκατζή να... με πάρη. Δέν πολυπιστεύω πως οι παλκατζήδες παίρνουν και... παληόπαιδαιδα (σάν κι' έμένα) αλλά πά-λι, τί να πώ; μήπως...

Έπεμβαίνει ή γιαγιά κι' ή Πέπω μου εξηγεί:

— «Άκουε εκεί; Να μου λέει βάλε το μολύβι στη θέση του; και πού μου θυμήθηκε τώρα την εξαδέλφη του;

Κι' άμέσως μ' άρπάζει και... ω θαύμα! με νανουρίζει!! Πόσον καιρό είχε να το κάνει αυτό. Να κάτι που δέν περίμενα.

20 'Οκτωβρίου

— «Πού είναι ο Γιάννη μαμά;»

— Είναι ταξείδι παιδί μου, τόν θέλεις;

— «Ναι... τα έτη μαμά ο Γιάννη μου;»

— Θα έρθη σήμερα μαρό.

Είναι το τρίτο πρωινό που ξυπνώ και δέν βλέπω τόν μπαμπά μου. 'Η μαμά δέν μου μιλά γι' αυτόν έδω και τρείς μέρες κι' ούτε τόν άποχαιρετώ το πρωί στην πόρτα. (Φοβάται ίσως ή Πέπω μου μὴν λυπηθώ και γυρεύω τόν μπαμπά ή κλαίω γι' αυτό άποφεύγει να μου τὸν θυμίζη). Θέλω όμως να βεβαιωθώ αν πράγματι θάρρη.

— «Τά έτη μαμά ο Γιάννη, α βάλη ο δάδιο... είναι μεμένο ο δάδιο;

— Ναι είναι χαλασμένο, θάρρη σήμερα ο μπαμπάς και θα σιάξη.

— «Α κιόσθη ο μπαμπά ο κνηντό μου;»

— Ναι βέβαια, θα τὸ διορθωση κι' αυτό.

— «Ήσυχαζώ λοιπόν και περιμένω.

21 'Οκτωβρίου

— «Γιάννη θέλω τη μαμά μου...»

— 'Η μαμά είχε δική. 'Ο μπαμπάς είναι κοντά μου μόλις ανοίγω τα ματάκια μου.

— 'Η μαμά βιάζεται να με μαλώση που δέν είπα άμέσως «καλωσώρισε» μά... είμαι τόσο μικρούλης ίσως και να έέχασα πού έλειπε ο μπαμπάς, τώρα είναι κοντά μου κι' αυτό με φθάνει.

26 'Οκτωβρίου

Κάτι σοβαρό συμβαίνει. Δέν μου δίνουν σημασία. 'Η μαμά με παρακαλεί να μὴν τη χαλιζώ και μετά, φεύγει βιαστικά.

— «Όταν το βράδυ επιστρέφει με βάζει να προσθέσω στην προσευχή μου;

— «Ντώσε ύγκεία ο θεό Κυγιάκο Μα-μαρίκα» (Παναγίτσα).

— 'Η βραδυνή μου προσευχή (χωρίς να με βοηθά ή μαμά) με ύπομονη και προ-σπάθεια: Μαμαίτα μου (Παναγίτσα μου) σὺ μπαμπά μου (έννοο φύλαγε), ήν μαμά μου, σὺ παππούδε, οί γιαγιάδε, τίου, θείους), παπεφάκια (ξαδελφάκια) ὅλο στ

κόμο (κόσμο) ο καλό, έμένα άγκιλάκι (άγγελάκι)... ντώσε ύγκεία ο τύο μου Κυ-γιάκο... Καληνύτα Μαμαίτα μου, καληνύ-τα μανουλίτσα μου, κάνω τῶα νάνα μου... Καί ικανοποιημένος πιά βάζω τὸ δαχτυλάκι στο στόμα, (τὸ τσιμπουνάκι μου) και... δνειρα γλυκά.

28 'Οκτωβρίου

— «Μαμά κι' εγώ τὰ έτω ματζί».

— «Όχι, βρέχει πολύ.

— «Βέκει πολύ; α μάμα ποτίζει» τρα-γουδῶ, τραγουδῶ και περιμένω ύπομονη-τικά τὴν έπιστροφή με τίς καραμέλες που αν δέν τίς πάρω αλοίμονό τους. «Μεμέλε, πολλέ μεμέλε».

Φεύγουν όμως κι' ο παππούς με τη γιαγιά.

— «Πάτυ παππού —γιαγιά».

— Πού πάνε;

— «Ο τίο Κυγιάκο, έκει βαβά; τὸ μαν-τεύω.

— Καί πού έχει βαβά;

— «Ην κοιλίτσα του». Κάτι τέτοιο έχω ακούσει. Είμαι ενήμερος όλων τῶν γεγο-νότων.

31 'Οκτωβρίου

— 'Από πότε θα γίνης καλό παιδί;

— «'Ημεσ» (σήμερα). Και παίρνω θάρ-ρος γιατί ή μαμά γελά και δοκιμάζω πά-λι τη γοητεία μου:

— «Πάμε ο ντίπ, Γιούλια α παίτσουμε».

— Τὸ τζίπ της Γιούλιας χάλασε.

— «Τέλω κικίνητο, τέλω βολύβι, τέλω κουτάκια»

— «Όλο θέλω και δέν ξέρω τί θέλω ὥσπου στο τέλος με μαλώνουν.

Μά... άχ! πῶ πῶ τί έπαθα!

— «'Εκανα τσίτσα μου μαμά, έπάνω, βακί μου».

— Και καθώς τρέχει άγανακτισμένη τὴν προλαβαίνω:

— «Κάνε με ντάντατα ματά τῶα».

— 'Αλλ' αυτό έχει τὸ αντίθετο αποτέλε-σμα γιατί ή μαμά μ' ὅλο τὸ θυμὸ της γε-λά. Τὴ γλύτωσα κι' αὐτὴ τὴ φορά.

8 Νοεμβρίου

Κάθε μεσημέρι, λίγο πολύ κοιμάμαι. Σήμερα όμως πήρα τὴν άπόφαση να έ-παναστατήσω. 'Η μαμά άπειλεί. Τὸ σκο-πό μου εγώ. Άγριεύει. Σημασία δέν δι-νώ. Και τέλος, ήττημένη έρχεται και κουλουριάζεται κοντά μου, στο... κρεβ-βάτι μου! Πῶς χαίρουμαι!

— «Έχω παιδάκι;

— «Ναι».

— «Πῶς τὸ λένε;

— «Γῶγο».

— Τὸ έπιθετό του;

— «Νανόνολου».

— Τὸ μπαμπά σου.

— «Γιαννάκη».

— Τὴ μαμά;

— «Πέποινα». (Βελτίωσις).

— Μπράβο. Τί παιδάκι είσαι;

— «Καλό παιδί».

— Πῶς λέει ή μαμά;

— «Άγιάκη μου (άγάπη μου).

Μά ή μαμά μουδίασε και σηκώνεται να μου φύγη.

— «Όχι μαμά, πέσε κάτω», παρακα-λῶ. Δέν φαίνεται όμως να με προσέχη πιά και τότε άποφασίζω να δράσω. Τὴν άρπάζω απ' τὰ μαλλιά, τὴς άκουμπῶ τὸ κεφάλι στο μαξιλάρι και προστάζω:

— «Κάνε νάνα σου παιδί μου!»

10 Νοεμβρίου

Καῦμοί.

— «Μαμά, είμαι μεμένο, μανούλα».

— «Αλήθεια τὸ λές; Ωω!

— «'Εκανα πάνω μου πάλι.. άλλα-τέ με».

— «Όχι, έτσι θα σ' άφήσω γιά τιμωρία.

Συγχρόνως όμως με αλλάζει ένῶ μου ψάλλει τὸν έξάψαλμο. Τί να κάνω; στρι-φογύρισαν κάμποσες φορές, αλλά όταν ή μαμά γράφει αυτό τὸ βιβλίο που λέει πῶς είναι δικό μου δέν με πολυπροσέ-χει. Δέν με πρόλαβε.

— Δέν είναι ντροπή σου αυτό που άνεις;

— «Ναι, είναι», άπαντῶ θαρρετά.

— Τότε γιατί τὰ κάνεις;

Τί ν' άπαντήσω; Προτιμῶ ν' αλλάξω θέμα κι' άρχίζω τὸ τραγούδι: «Ααατα τὰ μαλλάκια σου... τὴ τελλή νοτιά...»

Δέν με προσέχει. Τὴ φωνάζω και τὴς χαμογελά. Αφοπλίζεται.

— «Ντώσε μου μολύμπι (βελτίωσις λέ-ξεως) μαμά α γάψω εγώ».

Τί να πῇ τώρα με τὴ σειρά της; Πάλι καλὰ τὰ κατάφερα.

30 Νοεμβρίου

— «Έχω πολλά μαινίγια εγώ μαμά».

— «Ναι μπράβο...»

— «Γιάννη, έλα μπαμπά, σιάκε απτό, είναι χαλασμένο, ο χάλατα εγώ, Γιαν-νάκι μου»

— «Ένα—δύο—τρία—τέτα—έπτα—δέκα—δώδεκα»

ή πρόδός μου στην άριθμητική.

— «Α βιβλία είναι δικά μου όλα».

— «Όχι όλα. Είναι τοῦ μπαμπά και να μὴν τὰ βγάξεις απ' τὴ βιβλιοθήκη.

— «Α βγάλω μαμά κι' ήλοτήκη α βα-γιατάσω..α πάω κολείτο»

— Σέ ποίό σχολείο;

— «Ο κολλέγιο»

— Πού τὸ ξέρεις έσύ τὸ κολλέγιο;

— «Τὸ εῶ κολλέγιο»

— Ποιὸς πηγαίνει στο κολλέγιο;

— Πάπεφό μου Παμεινόντα.

— Χά χα χα

— «Άγαπῶ μαμά α βιβλία, δῶτσε μου α βαγιότσω, θέλω, θέλω μαμά, θέλω...»

— 'Η μαμά μου δίνει βιβλία, αλλά όχι δέν με ξεγελά μ' αυτά.

— «Όχι ατά, ατά θέλω.. λεισικά».

— «Όχι τὰ λεξικά, έπιμένει ή μαμά, ξεφωνίζω εγώ και καταλήγουμε σέ καυ-γαδάκι. Αχ! και μπορούσα να τὰ σκίσω όλα! Τί χαριτωμένη μουσική!

12 Δεκεμβρίου

— «Θεία νύφη, άνοιτσέ μου»

— Τί θέλεις;

— «'Ανοιτσέ μου, θέλω α φάω α κου-φέτα..»

Τί περιεργη είναι σήμερα ή θεία μου, δολόλευκη κι' αυτά τὰ λεπτά τούλια πῶς ήθελα να τὰ παίξω, να τὰ τραβήξω! κι αυτά τὰ κουφέτα που τὴς έριξαν πάνω στο κρεβάτι, γιατί να μὴν τὰ φάω όλα; Γιατί είναι κλεισμένη στο δωμάτιο και δέν μου άνοίγει;

14 Δεκεμβρίου

— «Γιαγιά μου, Δοδιά μου, είμαι κακό παιδάκι».

— «Όχι, άγάπη μου, είσαι καλό, χρυσό παιδάκι...»

— «Είμαι κακό, γιαγιά, κακό παιδί, ναί γιαγιά».

— Γιατί, παιδί μου, ποιὸς τὸ λέει τέ-τοιο πρᾶγμα;

— «Εν ακούω η μαμά μου..»

— 'Η ελικοκρίνειά άφοπλίζει όπωσδήποτε.

24 Δεκεμβρίου

Τί χαρά! Έρχονται παιδάκια και τρα-γουδοῦν. Κάτι άκουσα να τραγουδᾷ κι' ή μαμά χθές. Μου δίνουν στα χεράκια και κρατῶ γιά λίγο τὸ μαγικό αυτό σιδεράκι που χτυπᾷ τόσο ὁμορφα και σιγοτρα-γουδᾷ μαζί με τὰ παιδάκια δειλά:

— «'Αγιο Βατίλη έρχεται... από τὴ Κα-καία... Χιτόθ γεννάται ήμεον... Καλὰ Γι-τούγεννα, χόνια πολλά...»

Και τὸ βράδυ, σάν καλό παιδί, άκο-λουθῶ τὸ Γιάννη και τὴν Πέπω, αλλά και τί λαμπρά πράγματα βλέπω, σ' ὅλες αὐ-τές τίς βιτρίνες! Δέν άντέχω κάποτε και φωνάζω με λαχτάρα:

— «'Ανοιτσέ μαμά, άνοιτσέ Γιάννη μου α πάλουμε ατά κικίνητα... όλα α τὰ πάλουμε... πάμε πῆτι μου α παίκτομε!»

Κι' άπλώνω τὰ χεράκια μὰ συναντῶ αὐτὸ τὸ νυαλί.

— Αλλά γιατί μ' άκούει ὁ κόσμος και γελά;

25 Δεκεμβρίου

— 'Η μαμά άσφαλῶς κάτι λέει γιά μένα γιατί καθώς κουβεντιάζει με ρωτᾷ ξα-φνικά:

— Πές βιτρίνα! Κάτι μου θυμίζει ή λέ-

εις και ξεσπῶ:

— Είδαμε βιτίνες, είδαμε κικίνητα... άνοιτσε βιτίνα α πάλουσε δλα α παί-
κτουμε... Έτσι έλεγα μαμά, ναι! Και κα-
θώς γελοῦν, παίρνω θάρρος: Βάζω ένα
ξυλάκι στο στόμα αλλά ή Πέπω άγριεύει.
Πῶς νά την ξεφορτωθῶ;

«Πήνε μαμά γάπτε!» διαβάζω άλλ'
άμέσως ή μαμά φεύγει· μήπως θύμωσε;
Θά δοκιμάσω νά την κερδίσω πάλι:
Κάνω πῶς... γράφω με τὸ ξυλάκι καί τῆς
φωναίζω:

— «Έλα μποντικάκι, γάπτε με ο μο-
λῶβι».

«Η μαμά μιλά. Έγώ έπιμένω:

— «Έν ήθε ο μποντικάκι... έλα μαμά
θέλω άγκαλιτσα α γάπτω μαζί θου άφα,
βήτα λῶ».

— Είπα νά λές ρρώ, άποφασίζει νά
μιλήση ή μαλά, πές λοιπόν ρόκο ρόκο
παπαρόκο...

— «Αόκο, λόκο...»

— Είσαι άγράμματος...

Τήν κυττάζω καί προσπαθῶ νά μαν-
τεύσω τί σημαίνει πάλι αὐτὸ μά... γιά νά
είμαι είλικρινής, δέν καταλαβαίνα.

11 'Ιανουαρίου 1955

«Ο μπαμπᾶς μου πάλι φεύγει. Τὸν βλέ-
πω ξαφνικά ν' άπομακρύνεται κι' ή μαμά
μέ βάζει νά τοῦ φωνάξω: «Καλὸ τακείδι,
ο καλὸ πατεούλη». Χάνω τὸ μπαμπᾶ μου,
αλλά ὄχι καί τὸ κέφι μου. Μά τί θαυμα-
στὰ πράγματα βλέπω πάλι σήμερα!

Επιστρέφοντας άπ' τὸ σταθμὸ ή μαμά
είναι σιωπηλή αλλά έγώ είμαι ένθουσια-
σμένος καί φλυαρῶ: «Είδα μιὰ μνημνὴ
καί... πολλὰ βαγόνια, είδαμε ένα ταίνο...
ὁ Γιάννη μπήκε ο ταίνο, έφυγε μαζί του...
είδαμε μνημνὴ ε τέτσα βαγόνια, έκανε
τοῦφ τοῦφ».

— Νά λές μηχανή καί ὄχι μνημνὴ.
«Μηχ.. μηχανή καί ὄχι μνημνὴ...
Τρώγω με δρεξη καί κοιμάμαι με δ-
νειρα!

Ξυπνῶ ξεφωνα καί φωνάξω: «Τοταοῦ
έκανε ή μημ..μηχανή μαμά, πήε (πήρε) ο
Γιάννη μου καί έφυγε... καί με άφισε
μόνο μου». Η μαμά με κυττάζει καί δέν
μιλά, μήπως λυπήθηκε; Σπεύδω νά την
παρηγορήσω:

— «Τά έθη μαμά πάλι ὁ Γιάννη».
— Ναι, μεθαύριο, αλλά δέν είσαι μό-
νος σου, έχεις τή μανούλα, παπποῦδες,
γιαγιάδες...

— «Πάμε πείπατο μαμά, γιαγιά μου Δο-
δία, α μοῦ δώση λυκό (γλυκό), πάμε πεί-
πατᾶκο». Αλλάζω κουβέντες.

21 'Ιανουαρίου

Σήμερα έχω... κι' έγώ δέν ξέρω τί έ-
χω. «Ολα μοῦ φταίνε. Η Πέπω φαίνεται
πῶς με βαρέθηκε κι' οὔτε σημασία μοῦ
δίνει. Κλαίω, φωνάζω, γρινιάζω, τίποτε.

Ξάφνου άποφασίζω:

— «Γιατί κλαίω μαμά;»

— «Έμένω ρωτᾶς; είσαι φαίνεται κακὸ
παιδί».

— «Έν είμαι κακὸ παιδί, έν είμαι, δ-
χι» (άπαράδεκτο).

— Τότε τί θέλεις;

— «Τί θέλω μαμά;»

— «Ξέρω κι' έγώ; με στενοχωρεῖς καί

κλαίω κι' έγώ».

— «Μήν κλαί μαμά, έγώ αγαπῶ Μέμι-
να, Πέπω μου».

Πάντα χαμογελά ή μαμά όταν τή λέω
«Πέπω».

22 'Ιανουαρίου

Μερικές άπ' τις κουβεντούλες μου.

— «Έβαλα τὸ δάδιο, νάτο μιλάει, έν εί-
ναι χαλαμένο».

— «Η άμπέλα είναι βεμένη, έξω βέκει».

— «Έλα νά παίξουμε παπποῦ με τὸ α-
λογο κοῦνι - κοῦνι λαλαλί».

— «Ολα α παιδάκια, δλα α ζωάκια κι'
δλα α μαινιδάκια (παιχνιδάκια) κάνουνε
νάνα τους, έγώ δέν θά κάνω νάνα, ὄχι».

— «Μαμά, ὁ Γιάννη α πάλη έμένα ένα
πατίνι, έθῶ, α πάλη ένα τίγωνο α λέω

«Αγιο Βατίλη καί τὰ κάλαντα, ναι;»

— Ναι, άν δμως είσαι καλός.

— «Είμαι καλὸ παιδί μαμά... ὄχι ὄχι»,
είμαι κακός.

— Τότε δέν θά σοῦ πάρουμε τίποτε.

— «Τὸ θέλω τὸ τίγωνο».

— Είπα άν είσαι καλός.

— Είμαι κακός.

— Πολὺ καλά.

— «Η γάτα κάνει πατίνι μαμά;»

— «Αλλάζεις τώρα κουβέντες καί λές
άνοησιες.

— «Ανοθε λέω; Πάμε πείπατο πεί-
πατᾶκο;»

29 'Ιανουαρίου

Πρόδος στη γραμματική. Προφέρω
τά άρθρα:

— «Ηθαμε σ τὸ σπíti μαθ... κάναμε κού-
νια σ τὸ Ζάππειο».

1 Φεβρουαρίου

Πρόδου συνέχεια

— «Κλειδί».

— Τί είπες;

— «Κλειδί, νάτο».

— «Έλα γρήγορα έδῶ!

— Θά έθῶ... έχουμαι... ήθα», άπαντῶ

τρέχοντας με πόδια καί με γλῶσσα.

Προθέσεις, άντωνυμιές, ρήματα, χρόνοι,
δέν μοῦ είναι πιά άγνωστα. Τί με νομί-
ζατε λοιπόν;

1 Μαρτίου

Γραμματικές άσκήσεις.

— «Τὸ πόδι τοῦ αλόγου» — ή λῶδα (ρόδα)
τοῦ αὐτοκινήτου».

«Χαίλετε δεσποινίς — τῶδωσα στή δε-
ποινίδα».

— «Κύλιε, πῶς σᾶς λένε; αὐτὸ είναι τι-
μόνι; γυλίστε τὸ τιμόνι νά τὸ δῶ».

— Δέν είναι δικό σου, μοῦ έξηγεῖ ή
μαμά, είναι τοῦ Σωφέρ.

— «Δέν είναι δικό μου, τοῦ σωφέου
είναι».

— «Τὰ βαγονάκια τοῦ ταινιοῦ μου
νᾶτα!»

— Τοῦ τραίνου νά λές...

— «Όταν ήμουνα μωδ έκλαιγα».

— Τί θά πῇ μωδ; μωρό.

— «Μωδ λέω λόκο λόκο δέν λέω (ρόκο-
ρόκο)».

31 Μαρτίου

Φου — οὔ — τὰ δυὸ μου κεράκια

— «Αναπτέ τα πάλι νά τὰ βύσω».

— «Ω, δέν γίνεται.

— «Δέν θά φάω τούτα (τούρτα).

— Μή φᾶς.

— «Τὸ φυάκι θέλω νά διοθῶσω τή λό-
δα τοῦ λαγοῦ».

— Τὸ σφυράκι δέν τὸ παίρνουν τὰ παι-
δάκια.

— «Τὸ πένουν, έπιτέπεται νά τὸ πᾶ-
λουν, δῶσε μου καί καταβίδι».

— Οὔτε τὸ κατσαβίδι παίρνουν.

— Παρακαλῶ, μανούλα, πατεούλη μου,
παπποῦ!

— «...»

— Θά φωνάξω».

— Ζαλέ τί λές; δέν μᾶς τρομάζεις.

— «Θά τυπήσω τὰ πόδια μου».

— Χτύπα τα ὡς τὸ βράδυ. Σήμερα
ποῦ γιορτάζεις με στενοχωρεῖς. Δέν θά
σοῦ δῶσω τὸ βιβλίο ποῦ σοῦφερε ὁ πα-
τερούλης».

— «Χαίτῶ πατεούλη, δῶσε μου βιβλίο

έχει ζωγραφίες, έχω καί ένα κουμπαλά,
βάξω μέσα λετά. Έχω καλαμένες, λοκα-
νίζω, νά! Κῦττα παπουτσάκια μου και-
νούγια». Πῶς καμαρώνω!

8 'Απριλίου

Ζωηρὲς έντυπώσεις.

— «Πήγαμε στὸ Ζωολογικὸ Κήπο καί εί-
δαμε ένα λεοντάι ποῦ τῶτε τὸ δατυλάκι

ὅταν κάνει τσιμπουκάκι» διηγούμαι, καί
μπροστά στὸν καθρέπτη συμβουλεύω:

— «Νά είσαι καλὸ παιδί, νά μὴν κᾶνης
τσιμπουκι, γιατί θά σέ φάη τὸ λεοντάι,

ἀκούς;... θυμῶναι τὸ λεοντάι καί κάνει
χχοῦπ καί τῶτε τὰ κακά παιγιά. Η μαμά

μαλώνει άαα».

— «Μὴν κᾶνης τέτοια πάματα, θά σέ δεί-
ξω ένα! Δέν θά κάνεις επάνω σου τίτσα

σου άλλη φῶά, ὀλίτε μᾶς! α σέ μαλώσω
έγώ...». Μά ὁ υπέμνης ποῦ είναι μέσ' τὸν

καθρέπτη βάζει τὸ δακτυλάκι στὸ στόμα
καί πιπιλά με γλύκα, βλέποντάς με χα-

μογελαστός καί με μισόκλειστα μάτια.

Τοῦ είπα πολλὰ καί τὸν κούρασα φαίνε-

ται, αλλά τὸ ἴδιο συμβαίνει καί με μένα!
Τί περιεργο!

23 'Απριλίου

— Χρόνια πολλὰ μπέμπη.

— «Χαίτῶ, χαίτῶ πολὺ» με μάθανε νά
λέω.

Λιχουδιές, παιχνίδια, τρέλλες. Στὸ τέ-
λος πέφτω στὸ κρεβάτι άποκαμωμένος,

κι' ὀρίστε μᾶς, βῆκε τὴν ὥρα ή μάνα, νά
μοῦ ζητᾶ τὰ αδόνата:

— Δέν μπορείς νά κοιμηθῆς χωρὶς τσι-
μπουκάκι;

— «Μαμά, τὸ λεοντάι είναι στὸ Ζωο-
λογικὸ κήπο...»

— Ναι, αλλά μυρίζεται από μακρυά
κι' έρχεται καί τρώει τὰ δακτυλάκια καί
παίρνει στὸ κλουβί τὰ παιδιά.

— «Νά με πάλη».

— Καί τί θά γίνω έγώ χωρὶς Γιωρ-
γάκη;

— «Πᾶλε άλλο παιδάκι... νά μὴν κᾶνη
τσιμπουκι καί... καί νά σ' αγαπάη, έγώ

δέν σ' αγαπῶ».

— «Εγώ θέλω ξέσνα, δέν θέλω άλλο».

— «Θά κάνω ὅμως τσιμπουκι, άφισέ
με, βάλε με στὸ κεβάτι μου... Καληνύτα
μᾶνα μου».

27 'Απριλίου

— «Γιαννοῦλα έχεις έσύ αδελφή» κι'
ὑστερα από μικρὴ σκέψη: «Εγώ δέν έχω
αδελφή... Στὴ στιγμή ή Γιαννοῦλα ένη-
μερώνει τή μαμά.

— «Αα! κάνει αὐτὴ έκπληκτη. «Ωστε
έτσι ε; δέν έχεις...»

— «Εσύ νά μοῦ κᾶνης, έσύ μιὰ αδελφή,
μαμά...»

— Θέλεις γιά συντροφιά άλλο ένα θη-
ρίο σάν κι' έμένα;

— Νά κάνω ένα μωλὸ οὔα - οὔα... νά
παίζω».

20 Αὐγούστου

— Τί κάνεις εκεί παιδί μου;

— «Γάφω».

— Τί γράφεις;

— «Τηλεγράφημα».

— Σε ποιὸν παρακαλῶ;

— «Στὸν παπποῦ Σάμο... γιοτάζει ὁ
παπποῦς... έσύ είπες τὸ παῖ... χόνια πολ-
λά παπποῦ γάφω».

— Καλά, καί ποῦ θά τὸ στείλεις;

— «Στὴν Ἀθήνα».

— Καί τώρα ποῦ είμαστε;

— «Στὴν Κῶ... λαλαλί λαλαλό... κά-
νουμε καί μπάνιο...»

— Σ' ἀρέσει; Καί τί άλλο κάνουμε ποῦ
σ' ἀρέσει;

— «(Εδῶ σκέπτομαι λίγο κι' ὑστερα
ξεσπῶ) Πο-δῆ-λα-το».

— Καί πῶς λένε αὐτὰ τὰ πουλιά ποῦ
φωνάζουν δυνατά;

— «Δεκοχτοῦες».

— Δεκοχτούρες σου λέω, πότε θα πής το ρά;
— «Δέν τὸ λέω σοῦ λέω, ἄσ' τὴν ὀγὴ! (λέω μὲ ὀγὴ).

Εἶμαι ξετρελλαμένος μὲ τὰ καράβια, (γνωρίζω ὅλα τὰ ὀνόματά τους) τὰ σφυρήλατα, τὴ θάλασσα, ἔχω κάνει πλήθος φίλους μικροῦς καὶ μεγάλους, εἶμαι πανευτυχής.

31 Σεπτεμβρίου

Δέν εἶναι ἀστεῖο νὰ εἶσαι δυόμισυ χρόνων. Ἐχεις δύναμη νὰ περάζης νὰ κάνης πνεῦμα, νὰ λές ἀστεῖα.

— «Μανοῦλα, κυλῖα γατουλῖνα... κυλῖα πιτοκίνα, ἔλα».

— Καὶ σὺ τί εἶσαι ποῦ μὲ κάνεις ἐμένα γάτα;

— «Εἶμαι τὸ γατάκι σου, τὸ παιδάκι σου, τί γάφεις;

— Εἶναι τὸ βιβλίο σου, γράφω τίς... ἐ-ξυπνάδες σου...

— «Νὰ γάψουμε μαζὶ μανουλῖνα μου; ὅα μὲ δώσης τὸ στυλό!»

— Ναι, ἂν εἶσαι ἡσυχός.

— «Εἶμαι, εἶμαι, μανουλῖνα μου, καλὲς μου, τὸ χλειάζουμε τὸ στυλό, νὰ γάψω λίγο γιὰ νὰ μὴν κλαίω...»

Σεπτέμβριος

Ἐνδιαφέρουσες γνώσεις.

— Μαμά ξέλεις;

— Τί νὰ ξέρω;

— Βωμοῦσε ἀπὸ κεῖ, τὸν ἄλλο δρόμο...

— Γιατί;

— Ἦτανε ἕνας βόθος καὶ βωμοῦσε, πῖφ-πούφ, πολὺ...

— Τὴν ἔπαθα! Ποιὸς σοῦπε τέτοια πράγματα;

— Ἦ Γιαννοῦλα.

— Πότε;

— Ἐβαζα μαμά τὰ κολοκύθια στὸ νελὸ καί... καθάριζα πατάτες.

— Μπράβο, ἔκανες δουλειές;

— Ναι... ἄκου μαμά! ὅταν δέν ἦσουν αὐτὸ ξέλεις μαμά; βωμοῦσε πολὺ πῖφ-πῖφ.

— Καλὰ πᾶψε τώρα, λοιπὸν θὰ πᾶμε τ' ἀπόγευμα...

— Ὁ παλαιοβόθος ἦτανε ἀπὸ κείνο τὸ δρόμο καὶ λώτησα τί βομάει καί...

— Ὅα σωπάσης λοιπὸν. Ποῦ ξέρεις ἐσὺ τί θὰ πῇ βό...

— Νά, λίχνουμε μέσα τὰ καί...

— Ἀχ δὲς ἐκεῖνο τὸ πουλάκι! Ἦ μαμά ἐπιμένει ν' ἀλλάξη κουβέντα, τὸ καταφέρνει ἢ πονηρὴ καὶ μιλοῦμε γιὰ τὰ σπουργίτια.

Ὀκτώβριος 1955

Προσευχή.

«Παναγία μου φύλαγε...» ἀρχίζω ἀπ'

τοὺς γονεῖς, παρακαλῶ γιὰ ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ ἀκόμη «δῶσε στὴν Κυπλο λευτεγιά» καὶ τελευταῖα ζητῶ φώτιση γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου. Ἐπεμβαίνει καὶ πάλι ἡ μαμά;

— Ζήτησε ἀπ' τὸν Ἀἱ Γιώργη σου ποῦ εἶναι δυνατός νὰ σοῦ δίνη δύναμη...

— Ἀἱ Γιώγη μου, δίνε μου δύναμη, νὰ μεγαλώσω, ν' ἀνεβαίνω στ' ἄλογο... δῶσε μου καὶ τ' ἄλογο σου λίγο, κατέβα ἐσύ...

— Μὰ τί εἶν' αὐτά; μὲ διακόπτει πάλι ἡ μαμά.

— Ἄμα εἶμαι καλὸ παιδί θὰ μοῦ τὸ δώσης, ἐπιμένω.

— Ναι, ἀλλὰ ὅταν θὰ μεγαλώσης γιὰ τὴν τῶρα θὰ πέσης...

— Δέν θὰ πέσω, θὰ μὲ κλατάνε.

— Ἐλα, πὲς τώρα καλὴνύχτα καὶ πλάγιασε.

— Θέλω τὸ ἄλογο, ἐπιμένω μὰ ἡ μαμά μὲ κουκουλώνει καὶ δέν ἀκούει τίποτ' ἄλλο πιά. Μὰ τί κακό κι' αὐτό; Ἐκείνη ὅσα μοῦ λέει τὰ ζητῶ, τώρα ποῦ θέλησα ἐγὼ κάτι δέν τὸ ἐγκρίνει. Κρίμα ποῦ κάνεις πῶς μ' ἀγαπάει κιόλας.

Περὶ διαγωγῆς.

Γιαγιά: Ἐκανε κλάμμα... δέν μποροῦσαν νὰ τὸν ἡσυχάσω...

Μαμά: Γί ὦρα ἐύπνησε;

Γιαγιά: Δέν ξέρω ἀκριβῶς, ἤμουν στὴ σάλα καί...

Γιώργος: Κι' ἐγὼ ἐν τῷ μεταξύ ἔκλαιγα (δηλώνω κοφτά).

Μαμά: Καὶ γιατί ἔκλαιγες; (ρωτᾷ αὐστηρά).

Γιώργος: Γιατί σὲ ἤθελα μανουλῖτσα μου, (ἀφοπλίζεται).

Φιλοφρονήσεις.

— Ἐλα παππού νὰ σὲ κελάσω.

— Ἀχ! χρυσό μου, ἄχ, μωρό μου, ὄχι φάτο ἐσύ.

— Δέν μ' ἄλέσει ἐμένα τὸ γλυκό, ἔλα, σὲ κελνάω σοῦ λέω!

— Ὅ,τι δέν μ' ἄρέσει εὐχαρίστως τὸ προσφέρω στοὺς ἄλλους.

Νοέμβριος 1955

Διάλογος μὲ μιὰ γρηοῦλα.

— Ἐοῦ γιαγιά, εἶσαι γλῆ;

— Ναι, πολὺ γρηὰ παιδί μου.

— Μὲ τλῶς, ἢ δὲ μὲ τλῶς;

— Τί;

— Τῶλα ποῦ εἶσαι γλῆ μὲ τλῶς λέω;

— Πῶς; (ἢ γιαγιά δέν ἀκούει καλά, εὐτυχῶς).

— Ἐοῦ εἶσαι γλῆ καί... ὁ παππούς μου γέλος, τὸ ξέλεις; Ἐχεις τσουβάλι ποῦ βάζεις τὰ παιδάκια;

— Τσουβάλι εἶπες! Τί τσουβάλι;

— Ἐγώ, γιαγιά, τλῶ ὅλο τὸ φαί μου

καὶ θὰ πάω σχολεῖο, ἐμένα δέν θὰ μὲ λένε ξύλο ἀπελῆκτο γιατί θὰ τλῶ νὰ γίνω μεγάλος, νὰ μὲ διώτσουνε...

— Μπράβο γυιέ μου, ποῦ νὰ σὲ διώξουνε; ποῖος καλέ;

— Στὸ σχολεῖο καλέ (φωνάζω). Νά!

θὰ γιβαζῶ γλάμματα ἀπὸ ἕνα βιβλίο θὰ ἔχω καὶ μολύβι... Τὰ παιδάκια ποῦ δέν τρῶνε γιαγιά δέν τὰ στέλνουμε σχολεῖο, τὸ κολοδεύουνε, κούτσουλο τὰ λένε...

Δέν τὰ πηγαίνει ἡ μαμά τους στὸ σχολεῖο γιὰ τιμωρία καὶ τὰ λένε τοῦ βλα, τοῦ βλα λαλαλ λαλό. Κι' ἡ κουβέντα τελειώνει μὲ τραγοῦδι:

— «κούτσουλα-τοῦβλα, κού-τσου-λα λα-λαλά.

Πρὸς γνῶσιν...

— Ἀχ! τί εἶναι πάλι αὐτό; ποῖος σ' ἐντυσε ἔτσι;

— Ἦ θεία μου.

— Καὶ τί εἶσαι;

— Ἰππότης!

— Τί θὰ πῇ αὐτό; ποῦ τὸ ξέρεις;

— Ὅα πῇ ἱππότης;

— Τί εἶναι λοιπὸν ὁ ἱππότης;

— Τλαλαλί λα-λό ο-ο-ό.

— Ὅα μὰς πῆς ἐπιτέλους; Τί κάνουν οἱ ἱππότες;

— Ὅταν μπαίνουν.. λαλαλά... ὅταν μπαίνουν στὸ αὐτοκίνητο...

— Λοιπὸν τί γίνεται ὅταν...

— Ὅταν μπαίνει μιὰ κυλῖα στὸ αὐτοκίνητο, σηκώνονται καὶ τῆς δίνουνε τὴ κίνηση τοὺς νὰ καθίσουν... κυτῖατε εἶμαι ἱππότης (ἀκολουθεῖ βαθεῖα ὑπόκλισις).

Κολακείες

«Μανοῦλα, μ' ἄλέσουν αὐτὰ τὰ γλάμματα σου... ὠλαῖα γλάφεις μανουῖλα μου, γιατί δέν μ' ἀφίνεις νὰ γλάψω κι' ἐγὼ γλυκειά μου Δεσποινά;»

Φανταστικός διάλογος

«Τῶλα μανουῖλα, θὰ δὴ ἡ Γιαννοῦλα τὴ μοτοσυκλέττα μου καὶ θὰ μοῦ πῇ:

«Αἱ! Γιωργάκη ποῦ τὴ βλῆκες! καὶ θὰ τῆς πῶ: μοῦ τὴ χάλισαν τὰ κολῖτσα καὶ τῆς πῶ: μοῦ τὴ χαλίζεις ἐμένα Γω-θὰ μοῦ πῇ: μοῦ τὴ χαλίζεις ἐμένα Γω-θὰ καὶ τῆς πῶ: Ὅσοχι μοῦ τὴ δώ-σανε ὅστελα ποῦ παίξαμε μαξιλαριές καὶ θὰ μοῦ πῇ: Ἀα! ὠλαῖα πέλασες λοιπὸν, ἦσουν καὶ ἀτακτος!»

Νοέμβριος

Βάσανα

— Εἶμαι βλεμένος (ἀναγγέλλω συντετριμένος μόλις ξυπνῶ).

— Ὅα μείνης πάνω στὰ βρεμένα σου ὡς τὸ βράδυ τιμωρία.

— Ὅχι, ὄχι νὰ μὲ πλύνης.

— Τίποτε, ἐκεῖ θὰ μείνης (σκληρὴ δὴ-λωσις πωπώπῳ).

— Σὲ παρακαλῶ... ἄλλη φολὰ δέν... μαμά σοῦ δίνει τὸ λόγο...

— Δέν βασίζουμε πιά στὸ λόγο σου ὅλο τὰ ἴδια ἀκούω.

— Ἐλα τῶλα, μὴ μοῦ κάνεις τέτοια πλάματα.

— Τί πράματα σοῦ κάνω; Ἐσὺ δέν ντρέπεσαι;

— Νὰ αὐτὰ ποῦ μοῦ κάνεις. Πλύνε με σοῦ λέω, δέν θὰ τὸ ξανακάνω...

Ἀκολουθεῖ ἡ διαδικασία τοῦ μπάνιου (πρὸς μεγάλη μου ἀνακούφιση) ἀλλὰ ἡ μαμά δέν μοῦ μιλά καθόλου. Δέν ἀντέχω ὅμως καὶ τολμῶ νὰ ρωτήσω:

— Σοῦδῶσα τὸ λόγο μου, γιὰ αὐτὸ μὲ πλένεις; ἔ μένα μου;

Μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση παρακολουθῶ τὴν ἀνάγνωση τῶν βιβλίων μου (Πινόκκιο, θεία Λένα κλπ.). Ὅταν ὑπάρχει ποίημα, δέν δυσκολεύομαι νὰ τὸ μάθω. Ἐτσι κι' ἐγὼ χαίρομαι κι' οἱ ἄλλοι ποῦ μ' ἀκούω.

Δεκέμβριος

Πρόοδος

«Πηγαῖνω πλῶτη Δημοτικὸν... νὰ τὸ βιβλίο μου... μοῦ τὸ διαβάζει ὁ μπαμπᾶς... ἐξέλω αἶνιγμα... εἶμαι... σπουδαῖο παιδί λι λι λι». Τὸ λι λι λι στὸ τέλος τῆς κουβέντας εἶναι ἀπαραίτητο.

Ἰανουάριος 1956

Τερπνὰ καὶ ὠφέλιμα

— Ποδήλατο! ἄ, ὠραῖο ποδηλατάκι, τί ὠραῖο ποδηλατάκι πατεοῦλῖ μου! μ' ἄλέσει πολὺ, ἄχ! ἄχ, πολὺ ὠραῖο!

Συνεπαρμένος ἀπ' τὴ χαρὰ μου, μεθυσμένος, φλυαρῶ:

— Πατίνι, κυτῖατε ἕνα μεγάλο πατίνι, ὦ, ὦ, πῶ, πῶ!

Παχνίδια ἐπίσης κουρδιστά, αὐτοκίνητα, βιβλία! Ἀ! ναι, θυμᾶμαι σὲ μιὰ στιγμή πῶς εἶμαι καὶ καλὸς μαθητής.

— Πατεοῦλῖ μου, εἶμαι μαθητής, ἐσὺ εἶσαι δάσκαλος, διάβασέ μου!

— Ἐχω δουλειὰ τώρα μωρό μου, παίξε καλύτερα.

— Μάναμου κυλᾷ δασκάλα, ἔλα ἐσύ...

— Ἐχω δουλειὰ τώρα, ἀργότερα...

Μὰ δέν εἶναι αὐτό. Δέν θέλουν νὰ μὲ κουράζουν μὲ τὰ βιβλία (ὅπως ἄκουσα νὰ λένε). Μ' ἀρέσουν ὅμως τόσο! Ποῦ καὶ ποῦ ξετροπῶνῶ κάποιο μολύβι κι' ὁπου βρῶ γράφω μὲ τὸ δικό μου τρόπο βέβαια: α-ο-ι.

Φεβρουάριος

Ἡ φαντασία δουλεύει

Εἶμαι ἀτακτος, ἀνυπόφορος. Ἀλλὰ μόλις μοῦ ἀρχίσουν παραμυθάκι, γίνομαι ἀρνάκι. Ποῦ νὰ βρεθοῦν ὅμως τόσα παραμύθια; Ἐχουν ἐξαντληθῇ καὶ τοὺς τὰ λέω κι' ἐγὼ ἂν θέλουν. Για αὐτὸ (χάρις σὲ μένα

βέβαια) καθένας γίνεται σοφός και σκαρώνει στη στιγμή ωμορφες ιστορίες, ξευπνες και κουτές και μου τις σερβίρει. Κατά το παράδειγμα όμως και ή αφεντιά μου. Αρχίζουμε λοιπόν και σήμερα πρωί - πρωί.

— Μιά φορά, ήταν ένα γατάκι... λοιπόν αυτό το γατάκι ήταν μαύρο, κατάμαυρο, και τάλλα γατάκια, τὰ άσπρούλια, τὰ γκριζούλια, τ' άσπρόμαυρα, τὸ κορόϊδευαν και τὸ φώναζαν άραπάκι, καρβουνιάρη, μουτζούρη. Λοιπόν αυτό τότε σκέφθηκε νά...

— Πήγε στο μύλο (πετιέμαι βιαστικός).
— Γιατί πήγε στο μύλο;

— Για ν' άσπρίση.
— Και πώς ν' άσπρίση στο μύλο;

Τώρα πρέπει να σκεφθώ γιά νά μήν πω κουταμάρες. 'Η μαμά δέν μιλά, περιμένει.

— Πήγε ν' άλεστή...
— Θεέ μου, τί είν' αυτά που λές; πώς ν' άλεστή;

— Με τὰ πανιά του μύλου.
— Μά δέν καταλαβαίνω. Τί άλέθει ο μύλος; γάτες;

— Όχι, σιτάλι άλέθει.
— Ωραία. Λοιπόν τί τὸ κάνει τὸ σιτάρι!

— Άλεύρι.
— Μπράβο. 'Αλλά τὸ γατάκι τί δουλειά είχε...

— Χώθηκε μέσα στο άλεύρι, άλέστηκε και άσπλισε.

— Χά χά, είναι λοιπόν άσπρο τὸ άλεύρι;

— Ναί είναι άσπο. Τὸ γατάκι μαμά, άσπλισε τὴν κοιλίτσα του, τὰ ποδαλάκια του και τὰ χελάκια του και τὸ κεφαλάκι του και τόν...

— Κι' ἐγὼ πού ήθελα νά σοῦ πῶ πῶς μπήκε στοῦ γαλατὰ τὸ γιαοῦρι και πήγε νά πιτσιλίση τάλλα γατάκια νά τὰ τιμωρήση. Δέν μ' άφισες νά τελειώσω...

— Μπήκε στο άλεύρι σοῦ λέω και δέν τὸ κολόϊδευαν πιά.

Λοιπόν με παραδέχεσθε;

Φεβρουάριος

Χαρακτηριστικά:

— Πουλάκι μου! Μοῦ λέει σέ μιά στιγμή ο μπαμπάς.

— Τσίου! άπαντῶ με έτοιμότητα και χαϊδεύομαι.

— 'Αχ, παληόπαιδο, γατάκι! λέει ή μαμά.

— Νιάου! άπαντῶ στὸν ἴδιο τόνο.

— Σκυλάκι μου, λέει γελώντας πονηρά ο μπαμπάς.

— Γάου, γάου (Τὸ σκοπό μου ἐγὼ χωρίς νά τὰ χάσω).

— 'Αρνάκι μου (λέει ή μαμά και περιμένει).

— Μπέε! (Και τὸ γλέντι παίρνει τὸ δρόμο του).

— Λιονταράκι μου!

— Χμ - γγμ, μουγκρίζω άγρια και παίρνω ύφος.

— Κοκοράκι μου!

— Κικι-ρί κιι οοο!

— Κοτοῦλα μου.

— Κό-κο κο τόκανα τ' αυγό, νάτο!

— 'Αχ! ἐσύ! βατραχάκι μου.

— Κουά κουάξ.

— Κουνελάκι μου!

Τώρα; Τί νά πῶ τώρα; Δέν ἔχω ακούσει φωνή κουνελιού. 'Ωστόσο κάτι άλλο θυμάμαι: Σουρώνω τὴ μυτίτσα, κουνῶ τὰ χελιάκια και κάνω παντομίμα. 'Η μαμά ένθουσιάζεται: 'Αχ! μαρό μου, λέει ζωηρά, και με φιλά.

— Ουά-ουά, ἐξακολουθῶ με κέφι.

— Χά χά χά... κι' αν ήσουν πατερούλης;

— Κάθισε νά φᾶς παιδί μου (μιμοῦνται τὴ φωνή).

— Κι' αν είσαι μανούλα;

— Κάτσε φρόνιμα παιδί μου... θά τις φᾶς! (μιμοῦμαι).

Κι' αν είσαι γιαγιά;

— Θά σέ δώσω στὸν παληόπαιδᾶ.

— Κι' αν είσαι Γιαννούλα;

— Χμ! βάλα νελὸ νά πλύνω!!!

— Κι' αν ήσουν Δημητράκης;

— Καλὸθ, καλὸθ! (μιμοῦμαι τὸ τσεβδὸ στίγμα τοῦ ἐξαδέρφου μου)

'Εν συνεχεία μιμοῦμαι τὸν κοιμισμένο παπποῦ (χχλ), τὴ λεπτὴ φωνούλα τῆς ἐξαδέρφης μου, τὸ μανάβη κι' ὅλ' αὐτὰ με διασκεδάζουν πολὺ.

Μάρτιος 1955

Μασκαράδες και μαθήματα

— 'Ενα τσοῦρμο παιδιᾶ—θῆρία τρέχουν στὴ γειτονιά περίεργα και παρδαλά ντυμένα. Παρητηρῶ άχόραγα φορεσιές και παιχνίδια. Μέσα σ' ὅλους ξεχωρίζω κάποιον μᾶ... τί είναι δέν ξέρω!

— Μαμά, φωνάζω, μανούλα κύττα, ένας γυμνός, θά κλυώσει!

— Θά κρυώσει ο άνόητος. είναι άρχαῖος αὐτός.

— 'Αλχαῖος, ένας άλχαῖος! κλατάει ένα κουτάλι, βλέπει;

— Είναι τὸ δόρυ του αὐτό; τὸ δπλό του, και κείνο τὸ άλλο τὸ στρογγυλὸ είναι ή άσπίδα του.

Τί θά πῇ άρχαῖος δέν ξέρω κι' οὔτε τὸ πολυσκέπτομαι.

Αὐτὸ πού ξέρω είναι πῶς με ξάφνιασε.

— 'Αλχαῖος! εἶμαι άρχαῖος μαμά (λέω ὕστερα ἀπὸ λίγο)

— Σ' άρεσε βλέπω αὐτός.

— Κι' ἐσύ μαμά, είσαι άλχαινιά!

Τί εἶμαι; Δέν καταλαβαίνω.

— Εἶμαι ἐγὼ άλχαῖος και σὺ 'Αλχαινιά.

— 'Η μαμά καταλαβαίνει ἀλλὰ γελᾶ και αὐτὸ με θίγει.

— Δικὴ σου γραμματικὴ ἔχεις. 'Αρχαῖα λένε ὅχι άρχαινιά.

Ρεζίλι ἔγινε ο κακομοίρης.

Μάρτιος

Ζήλεις:

— Μαμά μου ἔλα

— Μὴ φωνάζεις ἔτσι. Τώρα δέν μπορῶ. Κοιμήσου

— 'Όχι θέλω ναλθῆς!

— Σιωπὴ σοῦ λέω, μήν εἶσαι άνόητος, σ' ακούει κι ή μαντάμ.

— Νά φύγη ή μαντάμ.

— Σοῦτ (θυμώνει ή μαμά) τσιμουδιά άνόητε...

— Νά φύγη. Θέλω νά φύγη ('Επαναστατῶ).

Μά ποιά εἶν' αὐτὴ τώρα τελευταία πού μᾶς ἔρχεται και πιάνει ἀτέλειωτη κουβέντα με τὴ μαμά και τὸ μπαμπά κι' οὔτε με προσέχουν ἑμένα κι' οὔτε καταλαβαίνω τί λένε και με βάζουν πρὶν τὴν ὥρα μου νά κοιμηθῶ; Θά ήθελα πολὺ νά τὴν ξεφορτωθῶ!

Κατανόησις:

Αὐτὴ ή «μαντάμ» πάει κι' ἔρχεται. Μά τώρα δέν μου φαίνεται τόσο ἀντιπαθητική. Μοῦ γελᾶ πάντα, με παίρνει στὴν άγκυλιά της και μου τραγουδᾶ κάτι νόστιμα τραγουδάκια πού μερικά τάχω άκούσει κι' ἀπ' τὴ μαμά, μόνο πού δέν ξέρω τί λένε. 'Όπως εἶναι ὅμως άσυνήθιστα μ' ένδιαφέρουν. Παίρνω λίγο θάρρος και ψιθυρίζω κι' ἐγὼ μαζί μ' αὐτὴν τὴ γελαστή κυρία και μ' άρέσει κι' ή γλῶσσα πού μιλά. 'Ενθουσιάζεται κι' ή ἴδια μαζί μου. 'Όταν τώρα ἔρχεται.

— Bon soir Madame! Σπεῦδω νά τὴν ὀποδεχθῶ.

— Oh! qu'il est gentil!!

— Comment ça va?

— Oh! και δέν ξέρω τί λέει, ένα σωρὸ «γαλλικά» με τέτοιο ένθουσιασμό πού γελῶ ὑπερήφανος.

— Νά φύγω, τέλεις νά φύγω; με ρωτᾶ ξαφνικά.

— 'Όχι, άπαντῶ σταθερά. Δημιουργῶ ἄλλη μιά φίλα.

Καυγᾶς:

— Κάθισε φρόνιμα λιγάκι!

Αὐτὸ τ' ακούω τόσο συχνά πού σημασία δέν δίνω, χά!

— 'Ελα δῶ τώρα, άμέσως.

Τὰ πράγματα αὐτὴ τὴ στιγμή άγριεύουν. 'Αλλ' ἄς δοκιμάσω νά κάνω πάλι τὸν κουφὸ μήπως κερδίσω καιρό.

— Δέν ακούς τὴ μάνα σου; γιατί τᾶχεις τ' αὐτιά;

— Για ν' ακούω.

— Πῶς ακοῶς ἀφοῦ μ' αναγκάζεις νά φωνάζω ἐκτὸς φορές;

— Δέν ἔλχουμαι (κινδυνεύοντας ἀντιστέκομαι ἀκούη).

— Θά μετρήσω ὡς τὸ τρία κι' αν δέν ἔρθης... 'Ενα... δύο...

— Μὴ λές τρία, μὴ λές γιατί δέν θά ἔλθω.

— 'Ετσι ἔ; Νά λοιπόν. Θ' ακούς ἄλλη φορά;

— 'Ααα ουού ουου (οὐρλιάζω).

— Κλαῖγε ὅσο θές. Δέν σ' αγαπῶ.

— Νά φύγη, δέν σε θέλω, νά φύγης.

— Καί πού νά πάω;

— Νά βλῆς ἄλλο παιδί... 'Αααα, παληομανούλα...

— Φεύγω λοιπόν και μένω μόνος σου νά δῶ τί θά γίνης.

— Θά μείνω με τὴ γιαγιά μου.

— Θαρρῆ μαζί μου ή γιαγιά σου.

— Θά μείνη ή Γιαννούλα.

— Θαρρῆ κι' αὐτὴ μαζί μου, κι' ο μπαμπᾶς κι' ο παπποῦς... Τί ακούω! 'Εχει γοῦστο νά γίνη κάτι τέτοιο. 'Ας σταματήσω λίγο νά σκεφθῶ. Τάκανα θάλασσα λοιπόν. 'Η μαμά με κυττᾶ σοβαρῆ. Πῶς τὴ λατρεύω. Μά τὴ θύμωσα στ' ἀλήθεια. Δέν φθάνει τὸ μυαλὸ μου νά φανταστῶ τὸν αὐτὸ μού χωρίς αὐτὴν. Κι' ο μπαμπᾶς; Θά πάη βέβαια μαζί της. Μά ὅχι. Ποτέ δέν πρέπει νά γίνη αὐτό.

— Μανούλα ἔλα κοντά μου (λέω τᾶπεινά και δακρυσμένα).

— Τί με θέλεις; (ρωτᾶ πολὺ ψυχρά).

— Θέλω νά σε φιλήσω.

— 'Ο πάγος λιώνει. 'Αλλά γεμάτος θλίψη και μετάνοια και με κουρευλιασμένη ὑπερηφάνεια κλαίω σπαραχτικά. Με ήσυχάζουν τῆς μάνας μου τὰ φιλιὰ πού είναι στ' ἀλήθεια άνεκτίμητα.

Είλικρίνεια:

— Λοιπόν γιά πές μου τί κάνατε με τὸν Δημητράκη; ρωτᾶ ο μπαμπᾶς.

— 'Αταξίες! άπαντῶ θαρρειά.

— Για λέγε νά δῶ; Κι' ἐγὼ πού νόμιζα πῶς παίζατε καλά...

— Νά, δέν θέλαμε νά κοιμηθούμε... Νά, ο ἐξαδέλφός μου ήτανε στο κλεββάτι τῆς μαμάς κι' ἐγὼ βγήκα ἀπ' τὸ δικό μου και πήγα κοντά του και χωθήκαμε κάτω ἀπ' τὸ πάπλωμα και κλυφθήκαμε... και ὅστε-ήλθε ή μανούλα και τί νά δῇ! Μπάμ! μᾶς βλίπτε και δέν κοιμώμαστε.

— Κι' ὕστερα τί ἔγινε;

— 'Υστερα, παίλνει τὴ βέλγα και ήθελε νά με δειλὴ γιατί ήμουνα κακός, μόνο ἑμένα.

— Καλὰ θά σ' ἔκαμνε. Και γιατί χωθήκατε στο κρεββάτι;

— Παίζαμε τὰ σκυλάκια. Κάναμε τὸ κλεββάτι σκυλόσπιτο και τὸ πάπλωμα ήτανε σκεπῆ, και άφίσαμε ένα παλαθούλακι και εἶχε φῶς. Κάναμε και γάου γάου...

31 Μαρτίου

Σβύνω τρία κεράκια. Θά είναι μεγάλο κατόρθωμα γιατί χειροκροτοῦν και κάνουν πολλή φασαρία.

—“Αναφέ τα πάλι, λέω της μαμάς.
—“Οχι, δέν κάνει πιά, του χρόνου...
“Αλλ’ ὥσπου νά τὸ πῇ ἄλλα πράγμα-
τα μοῦ τραβοῦν τὸ ἐνδιαφέρον. Παιχνι-
δια, παιδάκια, φασαρία. Θέλω νά κυλι-
στῶ κάτω ἀπ’ τὴ χαρά μου μὰ... φορῶ
ὀλόασπρη φορεσιά.
—Μαμά, βάλε μου τὴ φόλμα μου.
—Μὰ παιδί μου, φόρμα; ἀφοῦ γιορ-
τάζεις.

—Θέλω νά συλθῶ κάτω.
—Μὰ παῖξε χωρὶς νά συρθῆς.
—“Οχι, βάλε μου τὴ φόλμα γιατί θά
συλθῶ σου λέω.

Καταφέρνω νά ἐπιτύχω γιατί δέν
ἔχει καιρὸ γιὰ κουβέντες ἡ μαμά. Σὲ λί-
γο: Ἀκούω τὴ φωνοῦλα τῆς ξαδερφοῦ-
λας μου ν’ ἀπαγγέλλει δειλὰ ἕνα ποίη-
μα. Τώρα θά τῆς δείξω ἐγὼ πῶς ἀπαγ-
γέλλουν. Ἀνεβαίνω στὴν καρέκλα καὶ μὲ
φωνὴ δυνατὴ πού ξερουφαίνει, μὲ κοκκινι-
σμένο πρόσωπο, συνοφρυωμένος, μὲ λαι-
μὸ τεντωμένο ἀρχίζω: «τῆς πατρί-
δος μου ἡ σημαία—“Ἐχει χλω-
μα γαλα-
νὸ... κ.λ.π καὶ τελειῶν ὑπερήφανος
μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ χειροκροτήματα.” Ὑ-
στέρα στρώνουμε φαρδὺς πλατὺς στὴ γω-
νία μου κι ἀρχίζω νά δημιουργῶ: σπῖτια,
τραῖνα, καπνοδόχους βαπόρια...
Ποῦ καὶ ποῦ δοκιμάζω νά τραβήξω
τὴν προσοχὴ κάποιου

Κύττα, κύττα παπποῦ; μιά καπνοδό-
χος... Παπούλη, κύττα ἐδῶ ἕνα σπῖτι.
«Κυττάτε κι ἐμένα, ἕνα τραῖνο πού ἔκανα!»
«Δὲς μανοῦλα μιά πόλτα, μιά μεγάλη
εἴσοδο!» Καὶ τὴ νύχτα ἀκόμη κοιμάμαι
μὲ δυὸ ξυλάκια σφυγμένα στὶς χουφτί-
τσες μου.

4 Ἀπριλίου
—Θὰ μὲ πᾶς πελήπατο;
—“Οχι.
—“Ἐλα τῶλα, δέν ξέλεις πόσο μ’ ἀ-
λέσουν τὰ χῶματα νά παίζω;
Τέλεις. Νὰ μὲ μᾶς νά παίξω ὅπως
χτές.
—Μόνον ἂν θὰ εἶσαι καλὸ παιδί.
—Μὰ πλέπει νὰ μὲ πᾶς γιατί μ’ ἀλέ-
σει, ἔλα, γιατί δέν μοῦ κάνεις τὸ χα-
τῆλι;
Ποῖος μπορεῖ ν’ ἀντισταθῇ σὲ τέτοια
παράκληση;

10 Ἀπριλίου
“Ἡ μαμά τραγουδᾷ ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ
τραγουδάκια τῆς «μαντᾶς» ἴσως νά θέ-
λου τοῦτοις κάτ’ ἄλλοιωτικό ἀκούω σὲ κά-
ποιο σημεῖο.

Μιά, δυὸ, τρεῖς, μὰ πῶς κάνει λάθος
ἡ μαμά;
—“Οχι de la, pal—la (διορθώνω ἐπιτέ-
λους τὴ μαμά).
—Πῶς; Νάτα μας τώρα! καὶ ποῦ τὸ
ἔξερες τὸ par la?

—“Ἐτσι τὸ ἔλεγε αὐλίο ἡ μαντᾶ.
—Χθὲς σοῦ εἶπα νὰ λές.
—Pal (par) la balbichette (barbichette)
σοῦ εἶπα νὰ λές.
“Ἡ μαμά ἀπλώνει τὰ χέρια νὰ μ’ ἀγ-
καλιάσει, ἐγὼ ὅμως ξεφεύγω χαρούμενος
κι’ ὑπερήφανος. “Ἐχω δίκιο!

16 Ἀπριλίου

“Ομαλώτατα ρήματα.

1) λαμπίζω (ἀκουμπῶ κάπου ἕνα λα-
μπιόνι).

2) Μαγιονεύω (κάνω μαγιονέζα).

3) λεμονίζω (πασαλείβω μὲ λεμόνι
κάτι).Πῶς λέμε «χτενίζω—μυρίζω...» γιατί
γελάτε;

19 Ἀπριλίου

Πίκρες:

Στοῦ παπποῦ τὸ σπῖτι μπαινοβγαί-
νουν μαστόροι. Χῶματα, λάσπες, πέτρες,
χτυπήματα, γκρεμίσματα... Θέλω νά
πλησιάσω, δέν μ’ ἀφήνουν. Στέκομαι ἀπὸ
μακριὰ καὶ παρακολουθῶ συλλογισμέ-
νος τὴν (κατὰ τὴ γνώμη μου, καταστρο-
φὴ. Θέλω νὰ τὸν ἐκδικηθῶ αὐτὸν μὲ τὸ
σφυρί.

—Καταστροφέα! (τοῦ πετῶ μὲ περι-
φρόνηση).—Τί εἶπες μπέμπη; σταματᾷ αὐτὸς
γελώντας.—Εἶσαι κατα-στρο-φέας! τοῦ ξαναπε-
τῶ καὶ κάνοντας μεταβολὴ ἀπομακρύνω-
μαι μ’ ἀξιοπρέπεια.

24 Ἀπριλίου

“Αντίδρασις στὶς φοβέρες.

... “Ἡ γρηὰ λοιπὸν αὐτὴ, βάζει τὰ
παιδιά μέσ’ τὰ τσουβάλια, τὰ πηγαίνει
σ’ ἕνα ἔρημο μέρος, τ’ ἀφίνει νηστικά,
χωρὶς παιχνίδια, τοὺς παίρνει καὶ τὰ
καινούργια ρούχα, τὰ ἀφίνει μὲ τὰ πα-
ληὰ, καὶ τὰ δίνει σὲ ἄλλα παιδάκια κα-
λὰ πού ἀκούει. Οὔτε νερό ἔχει νά πλυ-
θοῦν καὶ μένουν βρώμικα τὰ κακὰ παι-
διά...

—Καὶ τί κάνουν τὰ παιδιά;

—Μετανοοῦν καὶ κλαῖνε καὶ παρακα-
λοῦν καὶ γυρεύουν τίς μανοῦλες μὰ ἡ
γρηὰ τοὺς λέει. «Ἐκεῖ τιμωρία».

—Θὰ πάλι κι’ ἐμένα;

—Βεβαίως πρῶτο-πρῶτο.

—Ἐγὼ θὰ φύγω μαζί μὲ τὰλλα τὰ
παιδιά.

—Πῶς θὰ φύγης;

—Θὰ μαζέψω τὰ παιδιά καὶ θὰ τοὺς
πῶ νά φύγουμε καὶ νὰ γυλίσουμε ἐδῶ,
πίσω.

—Καὶ πῶς θὰ γυρίσετε;

—Θὰ πάλουμε τὸ λεωφορεῖο!

—Δέν ἔχει λεωφορεῖα ἐκεῖ στὴν ἐρη-
μιά.

ΠΡΟΤΥΠΑ Σ’ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Τοῦ AD. FERRIERE

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος)

Καὶ αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ μιὰ εὐχὴ καὶ σὲ
μιὰ διαπίστωση.

Μιὰ εὐχὴ: Νὰ μπορούσε τὸ σχολεῖο τῆς
αὐριον—καὶ ἡ δημοσία ἐκπαίδευση— νὰ
μπαίνει συχνότερα κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση
ἐνὸς καλοῦ γιατροῦ τῶν σωμάτων καὶ τῶν
ψυχῶν. Μιὰ διαπίστωση εὐχάριστη. Οἱ ὁ-
ραιοτέρες πρωτοβουλίες ἔχουν ληφθεῖ στὴ
δημοσία ἐκπαίδευση ἀπὸ ἱατρικὲς αὐθεντίες.
“Ἀς ἀναφέρουμε:

—Θὰ τλέξουμε καὶ θὰ βλοῦμε στὸ
δρόμο.

—Κι’ ἂν σᾶς δῇ ἡ γρηὰ;

—Δέν θὰ εἶναι ἐκεῖ. Θὰ ἔχει πάει
στὰ ἄλλα παιδιά τὰ λούχα.—Καὶ πῶς θὰ γυρίσετε ἐσεῖς βρώ-
μικα.

—Θὰ πᾶμε στὰ σπῖτι νά πληθοῦμε.

—Δέν ἔχει σπῖτια ἐκεῖ.

—Θὰ βλοῦμε ἕνα πανάκι νά σκουπι-
στοῦμε τὰ χελάκια μας πού θὰ ἔχουν
λάσπες...

—Ποῦ θὰ τὸ βρῆτε;

—Θὰ τλέξουμε ὅλοι μαζί, θὰ βλοῦμε
τὸ δρόμο καὶ τὰ σπῖτια θὰ πάλουμε καὶ
τὸ αὐτοκίνητο, θὰ γυλίσουμε σπῖτι μας,
θὰ πλυνθοῦμε καὶ θὰ μᾶς χάσῃ ἡ γληὰ.—(Μόνον ἐμεῖς δέν θὰ τὰ χάσουμε παρ’
ὅλ’ αὐτά).—Ξεχνᾶς νά καταπιῇς ὅμως τὸ φαί
σου, θὰ φωνάξω τὴ γρηὰ.—Φωνάξέ τη καὶ δώσε με. Θὰ γυλί-
σω πάλι σοῦ λέω.

—Βιβλιάλης! πουλῶ βιβλίασα!

Γιατί γελάτε; πῶς λέμε «καρβουνιά-
ρης» ἢ «σκουπιδιάρης» καὶ εἶναι σωστό;

2 Μαΐου 1956

Οἱ Μεταμορφώσεις τοῦ... Γεωργίου!

“Ἡ φύσις πάντα μ’ ἀρέσει. Ἰδιαίτερα
τὸ ζῶα λιγώτερο ἀπ’ ὅλα ἐκτιμῶ
τοὺς ἀνθρώπους. (Τί νὰ μὲ γοητεύσῃ
αὐτοῦς;) Δέν τοὺς ἀποφεύγω, τοὺς
ἔχω ὅλους φίλους ἀλλὰ... μὲ διασκεδᾷ-
ζει πῶς πολὺ ἡ ἰδέα νά ἦμουν ζῶο! Πότε
ποτέ κόκορας, πότε σπουργίτης, λεοντά-
ρι, ἄλογο, ἐνῶ συγχρόνως μιμοῦμαι τίς
φωνές καὶ τὰ καμώματα ὧν, ἀκόμη
καὶ τῆς μαϊμούς. Νοιώθω ὅμως πῶς με-
γάλη εὐχαρίστηση ὅταν μεταμορφῶν

Στὸν Ἰσημερινό, τὸν Δρ. Ἀγιόρα, πρόε-
δρο τῆς Δημοκρατίας τὸ 1920, πού ἔφερε
ἐπὶ τῆς τῶν ὑποφαινόμενου σὲ Guito, καὶ
ἔκανε τὴ χώρα του πρῶτο Ἀμερικανικὸ μέ-
λος τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἐκπαιδεύσεως
τῆς Γενεύης.

Στὴν Οὐραγονά ὁ Δρας Σαντὲν Κάρλος
Ρόσοι ἔγινε στὴν ἀρχὴ ὑπουργὸς τῆς Ἐθνι-
κῆς Παιδείας. Ἀλλὰ βλέποντας πόσο εἶναι
περιορισμένη ἡ ἐλευθερία δράσεως ἐνὸς ὑ-
πουργοῦ, παραιτήθηκε γιὰ νὰ μπορέσει ὡς
γενικὸς διευθυντὴς τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης

καὶ τοὺς ἄλλους σὰν κι’ ἐμένα. Σήμε-
ρα π.χ.

—“Ἐλα παιδάκι μου νά ντυθῆς.

—“Οχι, ὄχι παιδάκι σου, ψαράκι σου
νά μὲ λές.—Καλὰ ψαράκι μου. Καὶ τί ψάρι
εἶσαι;

—Καλχαριοειδὲς!

—Πῶς; Γιὰ ξαναπές το! καὶ τί εἶν’
αὐτό;—Αὐτὸ τὸ ψάρι πού εἶμαι. Δέν τὸ
λέω πάλι.—Μὰ... νομίζω πῶς λές τὸ «ρῶ» λέγε,
λέγε.

—Λέω τὸ «λῶ».

—Πὲς Γεωργία—Μαριάννα—Φλώρα.

—Γεωργία—Μαριάννα—Φλώρα.

—Πὲς σιδηρόδρομος.

—Σιδηρόδρομος. Δὲ λέω ἄλλο!

Νὰ μὴ σὲ δοῦν ν’ ἀγιάσης. Πρέπει
νάχη θέληση κανεῖς.

16 Μαΐου

—Τὸ καράβι μου θέλω.

—Τώρα θὰ τὸ βγάλω ἀπ’ τὸ μπάνιο
νά στὸ δώσω.

—“Οχι νὰ μὴν τὸ βγάλῃς...

—Μὰ θὰ ποντιάσῃ μέσ’ τὸ νερό.

—Παιδάκι εἶναι τὸ καράβι νά πουν-
τιάσῃ;Μὰ μὲ ποῖν μὲ παίρνουν ἐπιτέλους,
μὲ κοροϊδεύουν;

18 Μαΐου

Φιλότιμο.

—Βλέπω μάστορα, κάνετε μωσαϊκά.
(Τὰ χέρια πίσω, ὕφος σοβαρό).

—Ναὶ μπέμπη, πῶς σὲ λένε;

—Δέν εἶμαι μπέμπης εἶμαι μεγάλος,
ἀμέ; μὲ λένε Γεωργό.ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ — ΑΓΙΑΝΟ-
ΖΟΓΛΟΥ

εκπαίδευσης να ασκήσει μιὰ μεταρρυθμιστική δράση πιδ ἄμεση. Ἀρκεῖ νὰ διαβάσουμε τὴ μελέτη του:

«Hacia la Escuela activa» προσοίμο τοῦ υπομνήματος ἐπὶ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως στὴν Οὐραγουάη κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν ἐτῶν 1930, 1931, 1932 (Montevideo Imprenta nacional, 1933) γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε πόσο καθαρὰ ὁ διάσημος ψυχίατρος ἔβλεπε τὴν παιδαγωγικὴ ἀναμόρφωση τῆς χώρας του.

Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ καθιέρωσε ἐπισήμως τὰ πειραματικὰ σχολεῖα τῆς Οὐραγουάης: ὁ Δας Πιεντράς, ὁ Μάλβιν καὶ ἄλλοι. Ἡ πτώση τῆς κυβερνησεώς του καὶ ὁ πρόωγος θάνατός του ὑπῆρξε μιὰ ἀπώλεια γιὰ τὸ πρότυπο σχολεῖο ἕως τὰ μέσα τοῦ 1938.

Στὴ Βενεζουέλα ἀπ' οὗτον ἀνέλαβε ὁ Δρ Ραφαὲλ Ἑρνέστο Λοπέξ, τὸ ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας, προώδευσε πολλὸν στὸν τομέα τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔλλειψος. (Βλ. ἐπετηρὶς τοῦ Γ.Δ.Ε. 1938 σ. 439).

Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει μόνον στὴ Λατινικὴ Ἀμερικὴ τὸ γεγονός ὅτι οἱ γιαιτοὶ παίζουν σημαντικό ρόλο στὴ μεταρρύθμιση τοῦ σχολείου. Στὴ Γαλλία ἐπίσης ὁ Δρ. Ἑρρίκος Βαλλὸν προσκλήθηκε ἀπὸ τὸν πρόεδρο τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισιῶν γιὰ νὰ κάνει διαλέξεις γιὰ τὴ νέα Ἀγωγή στους ὑποψηφίους σχολιάτρους.

Καὶ στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου, ὁ Δρ. C. E. Berby ποὺ ὑπῆρξε στὴ Νέα Ζηλανδία, γραμματεὺς τοῦ συμβουλίου παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν καὶ ὁ κύριος ὁργανωτὴς τοῦ συνεδρίου τοῦ διεθνoῦς συνεδρίου γιὰ τὴ νέα Ἀγωγή τὸ 1938, ὀνομάσθηκε τὸν ἴδιο χρόνο συνιδρυτὴς τῆς Παιδείας. Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ μόνον μερικὰ παραδείγματα ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα.

Τὸ δεύτερο σημαντικό σημεῖο ἀπὸ ὅπου προκύπτει μιὰ ἐκπαίδευση ἰσορροπημένη καὶ ὕγινη, ποὺ βασίζεται στὴν καλλιέργεια τῶν πραγματικῶν ἐνδιαφερόντων τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι ὁ τομέας τῆς θρησκείας.

Δὲν τοποθετῶ ἐδῶ τὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μῆς ἢ τῆς ἄλλης ἰδιαίτερης θρησκείας, ἀλλὰ σὲ μιὰ γενικὴ τάση σχετικὰ μὲ τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ καὶ μεταφυσικὰ προβλήματα ποὺ θέτει ἡ ζωὴ. Ἄν σκεφθῇ κανεὶς, ὅτι ὅλες οἱ ἐπιστῆμες, στὴ διαμόρφωσή τους εἶναι, ἀτελεῖς προσπάθειες, τῆς ἀνθρώπινης διανοήσεως νὰ δώσῃ μιὰ δικαιολογημένη ἐξήγηση στὶς κοσμικὲς ἐνέργειες γιὰ νὰ μπορέσει νὰ προσδιορίσει μιὰ μοναδικὴ πραγματικότητα, μέσα στὴν ὁποία βρισκεται βυθισμένος ὁ ἄνθρωπος σὲ νερό—κοσμικὸ περιβάλλον ὅπου ζῇ, ὅπου ἀναπνέει, ὅπου βρίσκει τὴν τροφὴν του καὶ ἐξω ἀπὸ τὸ ὅποιο δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀντῆξει—μπορεῖ κανεὶς νὰ βεβαιώσει ὅτι οὐτὴ ἡ φιλοσοφία, οὐτὴ ἡ μεταφυσικὴ, οὐτὴ οἱ πεποιθήσεις καὶ τὰ σύμβολα τῶν θρησκειῶν ἀδιαφοροῦν.

Ἀλήθεια, καλωσύνη, δικαιοσύνη, ὠμορφιά, τόσα αἰώνια στοιχεία ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὁ Δρ. Jung ὀνομάζει «συλλογικὸ ἀσυνείδητο» τῆς ἀνθρωπότητας. Νὰ ἐννοοῦμε τὰ ἰδανικά αὐτὰ εἶναι καλὰ, νὰ τὰ ζοῦμε συγκεκριμένα εἶναι καλύτερο. Πρέπει μάλιστα νὰ πᾶμε πιδ βαθεῖα: Νὰ τὰ ἐννοοῦμε χωρὶς νὰ τὰ ζοῦμε δὲν εἶναι τίποτα. Εἶναι ἄλλως τε ἡ ἡχὴ καὶ ἡ μεταβίβαση αὐτοῦ ποὺ εἶναι πιδ βαθεῖα χαρᾶς στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδιαίτερα τοῦ παιδιοῦ, δταν αὐτὸ δὲν ἔχει κακὰ ἐνατικὰ ἀπὸ κληρονομικότητα, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος ἢ ἀπὸ ἀσθένεια.

Μήπως δὲν κατάλαβαν καλύτερα τὰ ὁλοκληρωτικὰ κράτη ὅτι σὲ ὀρισμένους τομεῖς ἡ προσφορά τοῦ αὐτοῦ, ἡ μερικὴ ἢ ὁλοκληρωτικὴ θύση τοῦ σὸν γενικὸ καλὸ τῆς κοινότητας, ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη ἀρχὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς; Ἡ σκεπτικιστικὴ καὶ κριτικὴ μόρφωση δὲν εἶναι ἄγνοια, καὶ δὲν υποσκάπτει τὴ φυσικὴ ἰσορροπία τῆς νεολαίας καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν κοινωνικὴ ἰσορροπία; Τὸ λάθος τῶν δικτατοριῶν ὑπῆρξε ἡ σκέψη ὅτι τὸ ἔθνος προβαδίζει τῆς ἀνθρωπότητας καὶ σὸν νὰ προωθήσουν τὴν ἐπέμβασή τους μέχρη τοῦ σημείου ὥστε ἡ προσωπικὴ ἑλευθερία, σὸν πλαίσιο τοῦ δικαίου καὶ τοῦ κοινῶν καλοῦ, νὰ βρισκεται σὲ δοκιμασία. Τὸ νὰ διακηρύττει κανεὶς ὅτι τὸ αὐτοῦ εἶναι θνητὸ καὶ ὅτι ἡ φυλὴ ἔχει ἀνάγκη ἐπιβιώσεως καὶ κατὰ συνέπεια τὸ πρῶτο πρέπει νὰ θυσιάζεται γιὰ τὴ δεύτερη, εἶναι μιὰ λανθασμένη ἰδεολογία. Ὁ μᾶς ἔκαναν νὰ ἀδιαφοροῦμε ἀν αὐτὸ δὲν εἶχε γίνῃ μιὰ ἀπὸ τὶς πιδ πραγματικὲς πραγματικότητες τῆς ἐποχῆς μας.

Μὲ τὸ νὰ καλλιερζοῦμε τὰ πραγματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ γιὰ νὰ τὸ κατευθύνουμε καὶ νὰ τὸ ἐκπαιδεύουμε διατηροῦμε τὴν ἰσορροπία τοῦ σώματος καὶ τῆς «ψυχῆς» του.

Ἀνακεφαλαίωμε:

Τὸ πρότυπο σχολεῖο δὲν ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν συμπτωμάτων τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀλλὰ στὴ βαθύτερη πηγὴ τους. Ζητάει νὰ γνωρίσει τὸ ὑποσυνείδητο: ἐνστικτα, τάσεις, ἐρεθίσματα, προαισθήσεις καὶ αὐτόδημη ἐνδιαφέροντα, μὲ τὴ σκοπὴ νὰ τὰ χρησιμοποιήσει, νὰ τὰ κατευθύνει καὶ νὰ τὰ κάνει νὰ χρησιμεύσουν στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ.

6. ΑΥΤΟΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Εἴτε ὀνομάζονται θρησκευτικὲς, εἴτε φιλοσοφικὲς, οἱ παρατηρήσεις ποὺ θὰ κάνουμε συμφωνοῦν σὸν σημείο, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι τρόπον τινὰ βυθισμένος σὲ ἓνα «Σύνολον» κοσμικὸ ὅπου ἐνεργεῖ σάν μιὰ δύναμη γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς ζωῆς σάν ἓνα «μορφολογικὸν» παράγοντας ὁργανικὸς καὶ φυσικὸς αὐτὸ ποὺ ἐλλείπει ἄλλης λέξεως ὀνομάζον «πνεῦμα». Λέγω ἐλλείπει ἄλλης λέξεως, γιατί ὁ ἀνθρώπος ἀναπόφευκτα, δι-

ναι ἀνθρωπομορφισμὸ στὶς κοσμικὲς ἐνέργειες. Δανεῖζεται γιὰ νὰ τὶς προσδιορίσει σύμβολα, ἡ λέξεις ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ τῆς πείρα ἀπὸ τὶς ἐπαφές του μὲ τὴν ὁρατὴ καὶ χειροπιαστὴ πραγματικότητα.

Καὶ σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τομέα παρατηροῦμε ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι—ὅπως σκεπτοῦνται οἱ ὕλιστές τοῦ 19ου αἰῶνος—σὸν προϊόν τῆς ὁργανικῆς ὕλης, ἓνα ἀπλὸ «ἐπιφαινόμενο». Ὑπάρχει δράση καὶ ἀντίδραση μεταξὺ πνεύματος καὶ ὁργανισμοῦ καὶ ὅσο περισσότερο εἶναι προηγμένο ἓνα ὄν, τόσο περισσότερο εἶναι ἀνεπτυγμένη σ' αὐτὸ ἡ αὐτοκυριαρχία.

Ἀλλὰ τὴ πρέπει νὰ ὑπονοήσουμε μὲ τὴ λέξη «πνεῦμα». Ἡ λέξη εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορισθῇ γιατί στηρίζεται σὲ δύο κόσμους: Στὸν κόσμον τῶν γεγονότων καὶ σὸν κόσμον τῆς κρίσεως τῶν ἀξιών. Πραγματικά, τὸ πνεῦμα, ἀντίθετα πρὸς τὶς φυσικὲς ἐνέργειες, ποὺ ἔχουν καταταγῇ κάτω ἀπὸ τοὺς τίτλους τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, ἀντιστοιχεῖ, σὸν ἀνθρώπο συγχρόνως τὴν «καρδιὰ» δηλ. τὸ συναισθηματικὸν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀπόκτηση γνώσεων, τὴ λογικὴ καὶ τὴ θέληση, αὐτὰ τὰ διάφορα στοιχεία, ποὺ δὲν ἀποκτιῶνται σάν τὰ ὀνομαζόμενα ἐνστικτα, ἀλλὰ σάν ἀποφύεις μιᾶς δυναμικῆς ἐνότητος ποὺ τὸν νῦνδαι «τὸ ἐγὼ». Ἀλλὰ, συχνὰ ἐπίσης, παίρνουν τὴ λέξη μὲ μιὰ ἐννοία ἡθικὴ: Τὸ πνεῦμα κάνει νὰ θριαμβεύσει ἡ ἀλήθεια ἀπέναντι τῆς πλάνης, τὸ καλὸ ἀπέναντι τοῦ κακοῦ, ἡ ὠραῖότητα ἀπέναντι τῆς ἀταξίας, ἡ συγκεντρωμένη πνευματικὴ ἐνεργητικότητα ἀπέναντι τῆς ἀξίας. Μὲ τὴν ἐννοία αὕτὴ τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι μόνον μιὰ ἐνέργεια μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν. Τοῦ ἀποδίδουμε ἓνα χαρακτηριστὴ καὶ ἀντικειμενικὸ, μιὰ ἀξία.

Αὐτὲς οἱ παρατηρήσεις, δταν μεταφερθοῦν σὸν κοινωνικὸν τομέα καὶ σὸν τομέα τῆς ἐκπαίδευσεως θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ προσδιορίσουμε καλύτερα τὸ σκοπὸ αὐτὸ ποὺ ἀκολουθοῦν συγχρόνως ἡ ἀνθρωπότητα σὸν σύνολο τῆς καὶ κάθε παιδὶ ἡ ἀνθρώπος ὁ ἑαυτοῦ καὶ ἰσορροπημένους, ἀπὸ τὴ δικὴ του πλευρὰ, καὶ ποὺ τοῦ ἔχουν δώσει ἓνα ὄνομα κάπως ἀόριστο: «πρόδοος» λέξη ποὺ σημαίνει μάλλον ἐνα βῆμα πρὸς τὴν ἀνάδο, μιὰ προώθηση παρὰ ἓνα σκοπὸ ἢ ἓνα τέμα. Ὁ Γάλλος φιλόσοφος Ἑδουάρδος λε Ροὺ (Le Roy) τὴ χαρακτηρίζει σάν «αἰώνια σύμπτωση».

Ἀς σημειώσωμε ὅτι οἱ λέξεις «ἀναπτύσσω» καὶ «μόρφωση» σημαίνουν καὶ οἱ δύο αὐτὸ τὸ βῆμα ἀνάδοις ἢ αὕτὴ τὴ «συμπεριφορά»—en ducere στὴ λατινικὴ—στὴ γραμμὴ ποὺ ἀνεβαίνει.

Ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀποψη οἱ ἀνθρώποι ποὺ ἐφθασαν σὸν ἀνώτατο σημεῖο τῆς κατοχῆς πνευματικῶν πλουτῶν (διαφοροποίηση) καὶ αὐτοκυριαρχίας (συγκέντρωση) λέγονται προφῆτες, ἐφευρέτες, ἰδιοφύτες. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Μπέργκσον αὐτοὶ

εἶναι ποὺ ἀνοίξαν τὸ δρόμο τῆς ἀνθρωπότητας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι, οἱ «ὑποτακτικοί», περιορίζονται σὸν νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν καὶ νὰ τοὺς μιμοῦνται καλὰ ἢ ἄσχημα. Πιστεύω ἀντίθετα ὅτι κάθε ἀνθρώπος ἰσορροπημένος καὶ ὕγινης ἔχει μέσα του τὴν προδιάθεση ἐνὸς προφῆτου, ἐνὸς ἐφευρέτου ἢ μιᾶς μεγαλοφυΐας.

Μόνον τὸ σχετικὸ ποσοστὸν τῶν στοιχείων κανονίζει, σὸν τομεῖς αὐτοῦς, ἐκείνους ποὺ μᾶς φαίνονται γίγαντες. Στὴν ἀνθρωπότητα ἡ μίμηση παίζει, ἀσφαλῶς, ἓνα πολὺ μεγάλο ρόλο—ἀλλὰ, σὲ κάθε τομέα, παρατηρεῖται μιὰ αὐτοματὴ γενεὰ, ταντόχρονη ποὺ ποὺ κάνει ὥστε ἡ μιὰ ἢ ἄλλη ἐφεύρεση, π.χ. νὰ ἔχη γίνῃ σὲ μιὰ ὀρισμένη ἐποχὴ ἀπὸ περισσότερους ἐφευρέτες ἀνεξάρτητους τὸν ἓνα ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Ὑπάρχει μιὰ ἀδυστοχικὴ ἐφεύρεση. Ὁταν ἓνας ἀνθρώπος παρουσιάζεται καὶ δηλώνει: «Ἀνακάλυψα αὐτόν», ἀποκαλύπτει συχνὰ, ὅτι ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτόν, ἔχαν εὑρεῖ, ἐν ἀγνοία τοῦ τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

Αὐτὸ συνέβη ἰδιαίτερος, σχετικὰ μὲ τὸ πρότυπο σχολεῖο ἡ γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦμε μιὰ γενικότερη ἐκφραση, μὲ τὴ Νέα Ἀγωγή. Μὲ τὰ πρῶτα συνέδρια τοῦ Συνδέσμου ἑκατοντάδες ἐκπαιδευτικῶν, μεμονωμένων, θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν, μὲ τὸ ἄκουσμα τῶν ὁμιλιῶν, ἐφώνησαν: «Εἶναι ἀκριβὲς αὐτὸ ποὺ εἶχα σκεφθῇ! Ἀκριβὲς αὐτὸ ποὺ ἔκανα! Καὶ ἐνόμω ὅτι ἦμουν ὁ μόνος σὲ ν κόσμον ποὺ σκέφθηκα καὶ ἐνήργησα μὲ τὸν τρόπο αὐτό!»

Καὶ αὐτοὶ ποὺ ἦταν ξεχωριστοὶ χθὲς ἐνόμωσαν καὶ σήμερα ἀποτελοῦν αὐτὸν τὸν μεγάλο διεθνή σύνδεσμο γιὰ τὴ Νέα Ἀγωγή ποὺ ξαπλώνεται στὶς πέντε ἡπείρους. Ἀν περάσουμε σὸν τομέα τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν αὐτόμων ποὺ ζοῦν μαζί, θὰ βροῦμε αὕτὴ τὴν αὐτοσυγκέντρωση, αὕτὴ τὴν αὐτοκυριαρχία, σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι οἱ πραγματικοὶ δῆγοι (ἐπαναλαμβάνω τὴ λέξη: ex ducere, διεκθύνω, καθοδηγῶ) καὶ οἱ πραγματικοὶ ἀρχηγοί. Δυστυχῶς, μᾶς εἶναι πολὺ γνωστὸ—ὀρισμένα κράτη ἐσκέφθησαν νὰ λύσουν τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, συγκεντρώνοντας ὅλες τοὺς τὶς προστάθειες στὴν ἐκπαίδευση, γιὰ τὴ διαμόρφωση ἀρχηγῶν ποὺ ὑποτάσσονται οἱ μὲν σὸν δέ, μὲ τὸπο λογικῶν προτάσεων ποὺ προτεροῦνται ἀπὸ ἓνα πρῶτο ἀξίωμα.

Ἡ ψυχολογία προσπαθεῖ νὰ διακρίνει, κάτω ἀπ' αὕτὴ, τὴν παράδοξη λειτουργία κάποιου φυσικοῦ φαινομένου καὶ νὰ ἐκτιμῇ τὰ αἷτια τοῦ φαινομένου. Παρατηρεῖ κατὰ πρῶτο, ὅτι ἡ παλαιὰ παιδεία, ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὶς παραδόσεις, ὅπου ὁ πατέρας, ὁ δάσκαλος, ὁ δικαστής, ὁ παπᾶς, ἦταν ἀδιαφιλονίκητοι ἀρχηγοί. Ἐπειτα ἦρθε μιὰ ἐποχὴ ἀντισυγκεντρωτικὴ, ὅπου τὸ αὐτοῦ, οἱ θελήσεις του—κάποτε ἀκόμη καὶ οἱ ἰδιοτροπίες του—ὑπερίσταντο. Καὶ αὕτὴ ὑπῆρξε, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς συνεργατικῆς καὶ

του αναγκαίου συντονισμού κάθε κοινωνικού οργανισμού, μία περίοδος σχετικής αναρχίας. Γιατί να παραξενευθεί κανείς όταν, την εποχή χωρίς αρχηγούς ή με πολύ λίγους πραγματικούς αρχηγούς, διαδέχθηκε μία εποχή όπου υπερίσχυαν πολύ στο άτομο και το ρόλο των αρχηγών;

Αλλά αυτό δεν είναι ο μοναδικός λόγος. Άλλοτε η ζωή ήταν πιδ απλή: Η πόλη ή το χωριό ήταν η μόνη κοινωνική πραγματικότητα που μπορούσε κανείς να την ιδεί και να την ακούσει. Η γεωργία και η τέχνη εστιάζονταν στην οικογενειακή βάση. Σήμερα με το ραδιόφωνο και τον κινηματογράφο, ολόκληρος ο κόσμος έγινε κατοικία μας και η βιομηχανία τον έκανε μονοπώλιο. Πού οι ανήκοντες περιπλοκές των σχέσεων και των υποθέσεων. Ο εθνικισμός, τα ένδεχόμενα, τόσα μέτρα αντίθετα στις ιδέες τις αρχές που είχαν βάσει στην πρώτη βαθμίδα την Κοινωνία των Εθνών και το διεθνές Γραφείο Εργασίας για το καλό της ανθρωπότητας σαν σύνολο, φαίνονται από τώρα και στο εξής στα μάτια μας σαν αντιδράσεις εκ μέρους των εθνών που κινδυνεύουν να καταποντισθούν.

Και είναι πραγματικά η απόλυτη κυριαρχία τους που απειλείται από την αυτοδιάθεση των λαών, αυτοδιάθεση που τονίστηκε τελευταία από τα μέσα αυτά των θεαμάτων και των ακροαμάτων, που περιφορούν τα ιστορικά μας σύνορα: η τηλεόραση και το ραδιόφωνο στα οποία πρέπει να προσθέσουμε την αεροπορία, τις πλώδες της βιομηχανίας και της κινηματογράφου. Άς μην εμποδίζουμε λοιπόν αυτή την ανάγκη της νεολαίας να έχει αρχηγούς. Αλλά να προσέχουμε ώστε να εκπληρώνονται οι δυο ουσιώδεις όροι:

1) Η εκλογή των αρχηγών να διαφωτίζεται. Μπορούμε έμεις οι μεγάλοι να επιστήσουμε την προσοχή των νέων στον άφορο των κακών αρχηγούς, να τους υποδεικνύουμε τις συνέπειες και να τους κατατοπίζουμε ποιού: κανόνες πρέπει να ακολουθούν για να διαλέγουν καλύτερα αρχηγούς.

2) Η εκπαίδευση των αρχηγών πρέπει να λαμβάνει ιδιαίτερα υπ όψιν. Εδώ ο κανόνας μπορεί να εκφραστεί με μία μοναχική φράση, τη φράση του φιλοσόφου Αλεξάνδρου Βινέ, που ζούσε πριν από εκατό περίπου χρόνια: «Θέλω τον άνθρωπο κύριο του εαυτού του, για να μπορεί καλύτερα να εξυπηρετεί όλους».

Και να σχεδόν παντού το Κράτος καταλαβαίνει σιγά σιγά ότι η αυτοκυριαρχία—όχι μόνον στους ηγέτες του μέλλοντος αλλά και για κάθε παιδί οποιοδήποτε κι αν είναι αυτό—είναι ένα ιδανικό που έχει ύψηλοτερη αξία από την απλή «ελευθερία» που μπορεί να εκφυλισθεί σε αναρχία και σκοπευτισμό, αν δεν έχει αποκτηθεί σαν απελευθέρωση από τα δεσμά των πρωτοτόνων ενστίκτων.

Το πρότυπο σχολείο καλλιεργεί αυτή την αυτοκυριαρχία και ευνόει ένα υγιές πνεύμα αυτοκριτικής. Αυτό υπήρξε πρὸ πάντων ἔργο τῶν πρώτων σταυροφόρων της Νέας Αγωγής. Έτσι έπρεπε να δημιουργηθεί ένας δεσμός και δημιουργήθηκε επιτυχώς, σε πολλές χώρες μεταξύ αυτών των σταυροφόρων και του ίδιου του Κράτους. Άς δώσουμε μερικά παραδείγματα.

Στην Αργεντινή η έκθεση επί των ετών 1935-1936 που παρουσιάστηκε στην 5η Διεθνή Συνέλευση της Δημοσίας Εκπαίδευσης από τον αντιπρόσωπό της κ. E. Ruij Gupaz, απεικάλυψε πόση σημασία δόθηκε στην ενέργεια των δημογίων του διεθνούς συνδέσμου για τη νέα αγωγή. Ανέλαβαν μία γενική αναθεώρηση των προγραμμάτων «σύμφωνα με τους παιδαγωγικούς προσανατολισμούς που μπορούν να αρμομοιοθούν καλύτερα από τα παιδιά». Και στο Ημερολόγιο του 1938 του Γ.Α.Ε. διαβάζουμε (σ. 65) «ότι η υιοθέτηση των προγραμμάτων που οργανώνουν την ενεργητικότητα του μαθητή του σύμφωνα με τα πρόσφατα δεδομένα της παιδικής ψυχολογίας είναι γεγονός τετελεσμένο. Οι σταυροφόροι της πρωτοπορίας πρέπει να ικανοποιηθούν».

Σας ανέφερα ήδη τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της Κολομβίας. Η έκθεση του Διεθνούς γραφείου για την εκπαίδευση του 1937, αναφέρει ότι έπειτα από δυο χρόνια δοκιμής, το Πρότυπο σχολείο αποτέλεσε απαραίτητο στοιχείο για τη δημοτική εκπαίδευση. Στη Χίλη, το πρότυπο σχολείο ακολουθεί τη θριαμβευτική πορεία του έπειτα από τους κλονισμούς για το ξεκίνημα που ανέφερε στο βιβλίο μου, «Η Λατινική Αμερική υιοθετεί το πρότυπο σχολείο». Αυτό που δίνει τη δύναμη στη μεταρρύθμιση στη χώρα αυτή, είναι το ότι υποστηρίζεται σχεδόν από την ολότητα των εκπαιδευτικών—και όχι μόνον των νέων—και γιατί κατάφεραν να εισαγάγουν τις νέες μεθόδους στα διδασκαλεία, στα Ίνστιτούτα που προετοιμάζουν τους μελλοντάς δασκάλους!

Το επαναλαμβάνω. Σε όλο τον κόσμο υπάρχει μία σταθερότητα. Για απόδειξη παραθέτω τις γραμμές αυτές, παρμένες από την ίδια την έκθεση του Διεθνούς γραφείου εκπαίδευσης.

«Μερικά γεγονότα φανερώνονται από την αντίληψη των αναφορών των υπουργείων της δημοσίας Παιδείας. Το δημοτικό πρότυπο σχολείο φαίνεται να αναγνωρίζεται κάθε μέρα περισσότερο, από ότι ονομάζουμε πρότυπες μεθόδους ή λειτουργική εκπαίδευση, που ήταν μέχρι πρό όλιγου καιρού, το αποκλειστικό προνόμιο μερικών ιδιωτικών σχολείων της πρωτοπορίας ή ώρισμένων πειραματικών σχολείων».

Το φράγμα που έχωριζε συνήθως τα υπουργεία της δημοσίας εκπαίδευσης από τα πειραματικά σχολεία, δεν είναι πια άπροσπέλαστο, και οι όροι που χρησιμοποιούνται

στα υπουργικά κείμενα και στα παιδαγωγικά έργα, παρουσιάζουν μία ομοιότητα που θα ήταν πολύ δύσκολο να εύρη κανείς λίγα χρόνια πριν. Αυτό συμβαίνει από την διαρκώς αυξανόμενη συμμετοχή των τεχνικών καθώς και του διδασκόντος προσωπικού στη δημιουργία των μεταρρυθμίσεων.

Το επόμενο έτος—έπειτα από το Γραφείου Διεθνούς εκπαίδευσης 1938—η κίνηση για το πρότυπο σχολείο μεγάλωσε. Το κύμα των μεταρρυθμίσεων της εκπαίδευσης όλων των βαθμών δεν ελαττώνεται. Αντιθέτως αυξάνει. Ο πυρετός της μεταρρύθμισης διαδίδεται. Στη διδασκαλία του δημοτικού το ενδιαφέρον που δείχνουν για τις μεθόδους που ονομάζονται ενεργητικές (κέντρα ενδιαφέροντος, Σχέδιο, Μέθοδος) κλπ.) οι σχολικές αρχές πολλών χωρών κάθε μέρα αυξάνει (σελ. 7). «Η Τουρκία, η Γιουγκοσλαβία, η Βενεζουέλα, η Αλμπέρτα και Σασκατσβάν στον Καναδά αξίζει να μην μνημονεύουν ιδιαίτερος».

Είναι καιρός να κλείσουμε το κεφάλαιο αυτό από το οποίο μπορούμε να βγάλουμε το εξής συμπέρασμα σαν αποτέλεσμα των διδασμάτων.

Το Πρότυπο σχολείο προσπαθεί να κάνει το πνεύμα να προεξέρχει, δηλ. την καρδιά, την άμεση γνώση, τη λογική και τη θέληση στην χαρακτηριστική τους έννοια. Το πνεύμα κατέχει τάσεις υπονομιοληπτικές. Κι αυτό ονομάζουμε αυτοκυριαρχία.

7. Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Η κοινωνική μόρφωση είναι στην ήμερησία διάταξη. Στην κατάσταση της αναρχίας, ο άνθρωπος είναι ένας λυκός για τον άνθρωπο, σύμφωνα με την έκφραση του Άγγλου φιλοσόφου Χόμπερ. Αντί του αποφθνήματος: ο καθένας για όλους και όλοι για τον καθένα θα είχαμε τον ορισμό: «καθένας για τον εαυτό του και όλοι έναντι όλων». Η σοσιαλιστική ελευθερία, είναι λοιπόν συνώνυμη με την νομιμοφροσύνη. Αλλά δεν πρέπει να πέφτουμε στο άλλο άκρο. Η νομιμοφροσύνη με τη σειρά της δεν πρέπει να σημαίνει καπνιστική. Τα ολοκληρωτικά συστήματα, οι δικτατορίες, μας διδάσκουν καθεμιά με τις υπερβολές τους, ότι αυτή η ακριβολογία δεν είναι υπερβολική.

Στην παιδεία, συμβαίνει το ίδιο. Η διαταγή που επιβάλλεται δεν είναι παρά φαινομενική. Το παιδί ψάχνει να βρει την πρώτη ευκαιρία για να την αποφύγει. Στο υπέχ και ισορροπημένο παιδί για να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί η διαταγή που υπάρχει, παρά τον επικίνδυνο εγωκεντρισμό του που είναι φυσικός, πρέπει η καθιερωμένη διαταγή να του γίνει αντίληψη και να την εκτελέσει με τη θέλησή του. Δεν λέω μόνον να την παραδεχθεί, αλλά να την θελήσει. Πρέπει να αναλάβει να αναγνωρίσει την ανάγκη και την αιτία της διαταγής αυτής που την θεωρούν δικαία, που τη θέλουν σύμφωνη με τη δι-

καισύνη.

Είναι βέβαιο ότι ο αυταρχικός και άκαμπος δάσκαλος θα κατορθώσει να επιβάλει πολύ γρηγορότερα και με λιγώτερους κόπους μία φαινομενικά αναμάρτητη πειθαρχία. Θα τον συγχωρούν για το ταλέντο του, αλλά θα του αρνηθούν τον τίτλο του παιδαγωγού. Η παιδεία—όπως η καλλιέργεια ενός φυτού—απαιτεί υπομονή και έπιμονή. Η μέθοδος είναι πιδ άργη. Μόνον αυτή μπορεί να οδηγήσει σε πραγματικά και θετικά αποτελέσματα.

Καλό είναι να υπενθυμίζουμε κατά καιρούς αυτές τις ουσιώδεις αλήθειες. Ο πολιτισμός μας—στην Ευρώπη τουλάχιστον—είναι να κάει τους ανθρώπους βιαστικούς, ευερέθιστους και άνησυχους. Σκέπτονται ότι δεν έχουν καιρό να παρακολουθήσουν τους εκπαιδευτικούς σκοπούς που απαιτούν μήνες και χρόνια. Έχουν ανυπομονησία. Φοβούνται ότι θα φθάσουν πολύ αργά—λανθασμένος υπολογισμός. Ανυπομονησία επικίνδυνη. Οι θεαματικές παρελάσεις δεν δίνουν την εγγύηση ότι οι νέοι που μετέχουν σ' αυτές, θα σφυρηλατηθούν στην ψυχή και στο σώμα. Η γραμμή που πρέπει να ακολουθήσει κανείς για να κάνει πολιτίες ώριμους, ικανούς να διαχειρισθούν δημοκρατικές χώρες απαιτεί:

α) Την εθνοία των κυβερνήσεων προς τα πειραματικά σχολεία, τους νεωτεριστές εκπαιδευτικούς, που έχουν κάνει τη δοκιμή τους—ή τη δημιουργία σχολείων που παίζουν αυτό το ρόλο, από τις ιδέες τις κυβερνήσεις.

β) Την πολιτική μόρφωση—με την ευρεία σημασία της λέξεως—της νεολαίας.

γ) Την αυτοδιοίκηση—για την οποία έχω μιλήσει—που κάνει το παιδί και τον έφηβο σιγά σιγά να μαθαίνουν την πρακτική από την πρακτική.

Θα μπορούσαμε να επαναλάβουμε με συντομία τα τρία αυτά σημεία:

α) Στον κ. G. Lombardo-Radice 1880—1938) οφείλεται η πρώτη κυβερνητική πρωτοβουλία σχετικά με την έννοια των πειραματικών σχολείων. Έπιφορτισμένος από το υπουργείο της εθνικής παιδείας να επεξεργασθεί το νόμο που αφορούσε τη δημοτική εκπαίδευση, το 1923, εισήγαγε με το βασιλικό διάταγμα της 4ης Φεβρουαρίου 1926 (σειρ. 206, διατάξεις για την προπαρασκευή των δασκάλων που επιθυμούν και είναι ικανοί να αναλάβουν τη διεύθυνση «σχολείων της στοιχειώδους εκπαίδευσης όπου πειραματίζονται ένα διαφοροποιημένο διδακτικό πρόγραμμα». Τα σχολεία αυτά είναι απηλλαγμένα από κάθε υπηρεσιακή επέμβαση. Μόνον τα αποτελέσματα υπολογίζονται και οι μέθοδοι, σε περίπτωση επιτυχίας, προτείνονται στο διδακτικό σώμα.

Από τότε πολλές χώρες καθιέρωσαν τα πειραματικά σχολεία. Στη Γενεύη, μετά την πρωτοβουλία του Έδουάρδου Κλαπαρέντ, που δημιούργησε το «Σπίτι των Μικρών», που

έγινε αργότερα Κρατικό Σχολείο, έγινε ή δημιουργία του σχολείου του Μάιλ όπου ο Ρομπέρ Ντοτράν εισήγαγε και πειραματίστηκε στις μεθόδους της «άντικειμενικής διδασκαλίας» με τα μέσα των δελτίων, για την οποία μιλεί στο βιβλίο του με τον τίτλο αυτό. Στο Μοντεβίδεο έπεσε κέρφθηκα τα σχολεία του λας Πιέντρας του κ. Σάβα Όλαιοζόλα και του Μαλβέν, της δος Όλυμπίας Φερναντέζ—Λασκάνο. Η Χιλή, ήταν από το 1928 φημισμένη για τα πειραματικά της σχολεία. Λιγότερο γνωστά είναι της Γουατεμάλας που ιδρύθηκαν το 1932 από τον κ. Ερμόζεν, Γκονζάλες, του Καρακάς στη Βενεζουέλα, όπου είχε έλθει και ανέλαβε τη διεύθυνση για μερικά χρόνια ο κ. Σάβας Όλαιοζόλα από το λας Πιέντρας, της Πράγας, της Γιουγκοσλαβίας που ήταν αφιερωμένα στις μεθόδους του προτύπου σχολείου κλπ.

β) Ενδιαφέρουσα από κάθε άλλη εποχή είναι σήμερα—και εν τούτοις σχεδόν ολοκληρωτικά παραμελημένη—ή πολιτική μόρφωση ή πολιτική του παιδιού και του έφηβου. Ξέρω την παρατήρηση που διατυπώνουν. Τα οικονομικά προβλήματα προσεγγίζουν τα προβλήματα που θέτουν οι πολιτικές μερίδες και αυτά είναι «φλέγοντα» σχεδόν το ίδιο (και κάποτε περισσότερο) όσο τα θεσμικά. Θέλουν το σχολείο ή εντελώς εθνικιστικό, εκεί όπου ο εθνικισμός είναι ή βασιλεύουσα πολιτική θρησκεία, ή εντελώς ουδέτερο.

Αλλά μήπως ή επιστήμη δεν είναι κατ' ουσίαν ουδέτερη και δεν μπορεί να μεταχειριστεί κανείς την δημόσια εθνική οικονομία και την παγκόσμια με τρόπο απλό και ειλικρινά επιστημονικό; Στη θεωρία μάλιστα. Στην πραγματικότητα, ή πείρα αποδεικνύει ότι λίγοι δάσκαλοι είναι ικανοί για την αμεροληψία αυτή. Και αν τὸ κάνουν, δά βρεθούν γονείς «δεξιόι» ή «αριστεροί» που δά τους ελέγξουν γιατί δεν είναι.

Τὸ πρόβλημα λοιπόν είναι λεπτό. Αλλά όχι αλλο. Δεν πρέπει ἐν πάσει περιπτώσει νά ἐκτίθεται κανείς πολλὰ στις διαπιστώσεις τις σχετικές με τὸ πρόβλημα τῶν βιβλίων της ιστορίας ἀπὸ ἀπόψεως ιστορικής ἀληθείας. Γιατί ξέρουμε ὅτι με τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀσχολήθηκαν πολλὰς φορές και ἕνας ἀριθμὸς μεταξύ αὐτῶν συμφώνησαν—κυρίως στή Λατινική Ἀμερική—σὲ ἕνα βαθμὸ ἀνεκτὴς μετριοπαθείας.

Στὸ VI Διεθνὲς συνέδριο γιὰ τὴ Νέα Ἀγωγή στή Νίκαια, τὸ 1932 ὁ κ. Ζαν Πιάζ, διευθυντὴς τοῦ διεθνoῦς γραφείου ἐκπαιδευτικῆς μίλησε γιὰ τὴν «κοινωνική ἐξέλιξη καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς Νέας Ἀγωγῆς» καὶ ἐδείξε μὲ ἕνα πειστικὸ τρόπο πὼς μιὰ κοινωνική ἐκπαίδευση με κατανόηση, μπορεί ν' ἀλλάξει τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸν ἐγωκεντρισμὸ του πὺν εἶναι πηγαῖος, καὶ νὰ τὸ προσανατολίσει σὲ ἕνα ἀλτρουισμὸ πὺν μπορεί νὰ πραγματοποιηθεῖ στηριγμένος στή λογική—ἀρρημένον λογικὸ ἀξίωμα—καὶ στις συγκεκριμένες ἀλη-

θειες. «Ὁ πρακτικὸς ἰδεαλισμὸς» νά, πὼς δά μπορούσαν νὰ χαρακτηρίσουν τὴν προσπάθεια πὺν ταιριάζει νὰ προτείνουν στή νεολαία. Θίγουμε ἐδῶ τὸ ἀνθρωπιστικὸ πρόβλημα πὺν ἀναφέρεται παραπάνω με τὴν ὑκαίρια τοῦ Τζῶν Ντιούι καὶ τοῦ ρόλου τῆς καλλιέργειας τῶν κλάδων τῆς διδασκαλίας.

Εννοεῖται ὅτι σὲ ἕνα περιβάλλον καθαρὰ προσανατολισμένο σὲ μιὰ ὠριμένη πολιτική ἢ θετικὴν ἰδεολογία θά ὑποχρεωθoῦν νὰ δυναμώσουν τὴν κοινωνική ἐκπαίδευση, μὲ ἕνα μέρος προσδιορισμένων ἀκριβειῶν. Ἐστὶ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Ζαν Ζαουέν «Ἡ κοινωνική μόρφωση στή διδασκαλία τῆς Μέσης» (1932) ἀν ὑποδεικνύει τὴν αὐτοδιοίκηση θά διακριθεῖ πολὺ, ἐπειδὴ εἶναι καθολικός, ἀπὸ τὴ λαϊκή μελέτη τοῦ κ. Π. Ντυμουσέλ «ἡ κοινωνική ἐκπαίδευση τοῦ παιδιοῦ» (Παιδαγ. Ἐπιθεώρηση 1926). Αἰτὰ ἀν πάρε κανεῖς θέση καθαρὰ, ὅπως τὸ κάνει ὁ Διεθνὲς σύνδεσμος γιὰ τὴ Νέα Ἀγωγή ἀπὸ τὴν ἀποψη ὑπερ-ἐθνική καὶ ὑπερ-ὁμολογητική (πράγμα πὺν δὲν σημαίνει νεωτεριστὴς διεθνιστὴς, οὔτε ἀντιθετικιστὴς) θά δει ὅτι δὲν εἶναι μόνον δυνατό, ἀλλὰ ὑπερβολικὰ ἐπιθυμητὸ νὰ προετοιμάσει τὸν παιδὶ καὶ στὸν ἐφηβο, τὸν μέλλοντα πολίτη. Αὐτὰ πὺν ἐξετέθησαν στὸ συνέδριο τοῦ Σέλτενχαμ καὶ συγκεντρώθηκαν σὲ ἕνα μικρὸ βιβλίο πολύτιμο, «στὴν ἀναζήτηση τῆς ἐλευθερίας» θέτουν καθαρὰ τὸ ζήτημα.

Καὶ σὰν ἤχῳ στήν πρόσκληση αὐτὴ τὸ 18ο συνέδριο τῆς Διεθνoῦς Ὁμοσπονδίας τῶν καθηγητῶν τῆς Μέσης πὺν ἔγινε στὸ Παρίσι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1937, εἰσηγήθηκε, ἐπειτα ἀπὸ μιὰ εὐρεία ἔρευνα, παμφυητὴ τὴ «διαμόρφωση τῆς κοινωνικῆς ἐννοίας» στοὺς ἐφήβους, Ἀπλοὶ πόθοι, θά ἔλεγε κανεῖς; Ἀς κυττάξουμε τότε τίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες.

Συναντοῦμε ἐκεῖ μιὰ τάση πολὺ καθαρὴ πρὸς τὴ διδασκαλία ἀμέσων πληροφοριῶν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς. (Δελτίον Παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν Ὁγάτιο, 19 Ὀκτωβρ. 1938). Συναντοῦμε ἐκεῖ ἰδίως τὰ «Μαθήματα τῶν κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» πὺν ἔχουν συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Δρα Χάρρολντ Ράγγι, μέλος τοῦ διεθνoῦς συμβουλίου τοῦ διεθνoῦς Συνδέσμου, γιὰ τὴ Νέα Ἀγωγή.

Αὐτὸ τὸ ἔργο, ἀπευθύνεται στοὺς μαθητὲς τῶν 12 ἕως 14 ἐτῶν καὶ περιλαμβάνει 6 τόμους μὲ 700 περίπου σελίδες τὸν καθένα, μὲ πλούσια εἰκονογράφηση, πραγματικὴ ἐγκυκλοπαίδεια πὺν περιέχει ἱστορικὰ ἀναγνώματα, γεωγραφικά, οικονομικά καὶ πολιτικά, καταπολιτικῶν τὸν μαθητὴ στίς ἐρευνες ἐγγράφων, καὶ προκαλῶντας διαρκῶς τὴν κριτική του προσοχή. Ὁ Δανὸς ψυχολόγος Ρασμύσσην ἐπέμεινε στή μόρφωση αὐτῆς τῆς κριτικῆς ἐννοίας—στὴν καλύτερη σημασία τῆς λέξεως—γιατί ὅλα τείνουν στὸν πολιτισμὸ μας τοῦ 20οῦ αἰῶνος νὰ τὴν καταπνέξουν.

Ἡ Βιέννη ὑπῆρξε, τὴν ἐπομένη τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐπὶ 10 χρόνια

«ἡ πρωτεύουσα τῆς παιδικῆς ἡλικίας». Εἰσήγαγαν, ἀπὸ τὸ 1927, γιὰ τοὺς νεαροὺς ἐφήβους τῶν 16—18 ἐτῶν, μαθήματα παγκοσμίου οικονομίας. Αὐτὰ τὰ μαθήματα προκαλέσαν ἕναν πραγματικὸ ἐνθουσιασμό, πὺν ἀπεδείκνυε σὲ ποῖδ σημείο οἱ νέοι μέλλοντες πολίτες, ἔχουν ἀνάγκη νὰ ἰδοὺν καθαρὰ καὶ νὰ καταλάβουν τὸ πολὺπλοκο παίγνιδι τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δυνάμεων. Πολὺ πρίν, ἀπὸ τὸ 1899, ὁ Ἐδμόνδος Ντεμολέν, ὁ δημιουργὸς, ἔπειτα ἀπὸ τὸν Δε Πλέυ καὶ τὸν Τουρβίλλ, τῆς «Κοινωνικῆς ἐπιστήμης» καθιέρωσε μὲ λαμπρὸ τρόπο τὴν ἴδια αὐτὴ διδασκαλία στὸ σχολεῖο τῶν Ρῆς στή Βερνέιλ σὺρ Ἀβρ, τὸ πρῶτο σὲ ἡμερομηνία, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτο σὲ ἀξία Νέο Γαλλικὸ σχολεῖο. Ὁ κ. Ζωρὲ Μπερτιέ ἔως τὴν παραμονὴ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου εἶχε κρατήσει τὴν παράδοση.

γ) Ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία τῆς δημοσίας οικονομίας πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πρακτικὲς ἀσκήσεις, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι καθαρὸ πνεῦμα, καὶ πολὺ περισσότερο τὸ παιδὶ ἀλλὰ ἕνα σύνολο ἀπὸ αἰσθήματα, ἐρεθίσματα καὶ θεληματικὲς ἐνέργειες. Σ' αὐτὸ ἐπιστήσαμε τὴν προσοχή ὅταν ἐδείξαμε τὴν σημασία πὺν ἔχει στὸ σχολεῖο ἡ αὐτοδιοίκηση καὶ οἱ σχολικὲς συνεργατικὲς. Δὲν θά ἐπανέλθουμε, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι πρέπει νὰ καταφεύγουμε συνεχῶς στὴ συγκεκριμένη πείρα πὺν εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ἀντιλήψεως τοῦ προτύπου σχολείου.

Εφαρμοζοῦν ἀραγε ἀρκετὰ τὴν αὐτοδιοίκηση στὰ σχολεῖα τῶν διαφόρων δημοκρατικῶν χωρῶν; Ἀμφιβάλλω. Ἐν τούτοις νὰ πὺν ἡ Νορβηγία εἰσήγαγε τὸ 1937 ἕνα σχολικὸ σύστημα μιᾶς «μορφῆς ἀπολύτως δημοκρατικῆς», ὅπως ἐξέθεσε ἡ κ. Άννα Σέτν στὸ τοπικὸ Συνέδριο τοῦ Ἐλσίνκε τοῦ Αὐγούστο τοῦ 1938. Θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλες χώρες ἀσφαλῶς. Στὴ Γαλλία ἀκόμη τὰ διδασκαλεῖα πὺν διευθύνει ἡ Ἀνρί Φλαυὸλ στὴ Ροσέλ (θηλέων) καὶ ὁ κ. Κατιέ στὸ Βόγια (ἀρρένων) ἀποτελοῦσαν ἀπὸ εἰκοσι ἐτῶν θαυμάσια παραδείγματα αὐτοδιοικησεως, πὺν ἀποκτήθηκε ἀριμονία.

Ἐστὶ λοιπόν:

Τὸ πρότυπο σχολεῖο, καλλιεργώντας τὴν ἴδια τὴ δράση τοῦ παιδιοῦ, τὴν ἀτομική καὶ τὴν ἀλληλέγγυο, ἀναπτύσσει σιγὰ σιγὰ τὴν εὐχέρεια τοῦ στὴν ἐνεργὸ καὶ ἐπίμονο προσπάθεια. Ἡ ἐπιβεβλημένη προσπάθεια ἐδίδεκεῖται ὑπὸ μορφὴν ἀναρχίας. Ἡ φαινομενικὴ ἀναρχία τοῦ μαθητοῦ πὺν πρωτοερχεται στὸ πρότυπο σχολεῖο εἶναι ἡ συμπεριφορὰ μιᾶς αὐτονομῶν ἐκπαιδευσεως πὺν τείνει ν' ἀφῆσει τὴν ἱκανότητα νὰ πραγματοποιήσει τὴς προσπάθειες.

8. ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ — ΕΙΡΗΝΗ

Τὸ πρότυπο σχολεῖο δὲν ἀποδεικνύει πόσο εἶναι ἐξαιρετικὸ μὲ ἐπιχειρήματα ἀλλὰ μὲ τὴν πρακτική. Ἐνός φιλόσοφος εἶπε κάποτε

«ἀποδεικνύουμε τὸ δρόμο περπατῶντας». Αὐτὴ ἡ ἀπόδειξη ἔγινε. Αὐτὸ πὺν σταματᾷ αἱ κόμη τὴν ὁρμή τοῦ προτύπου σχολείου εἶναι ἡ ἑλλειψη προετοιμασίας τῶν δασκάλων, εἶναι ἡ διαστροφή πὺν ὑπέστησαν οἱ δάσκαλοι κατὰ τὴν παιδικὴ τους ἡλικία καὶ δυστυχῶς στὰ περισσότερα διδασκαλεῖα τοῦ κόσμου.

Εἶναι γιατί ἡ σημερινὴ ἐποχὴ ἀπαιτεῖ μιὰ τεράστια ἀνατροπὴ τῶν ἀξιών. Τὸ εἶπα στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης μου καὶ θά τὸ ἐπαναλάβω. Ἀνατροπὴ τῶν κοινωνικῶν ἀξιών.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῆς μηχανοποίησης, αἰτία μεγάλων εὐεργετημάτων ἢ μεγάλων καταστροφῶν, ἀνάλογα μὲ τὸ ἀν ὁ ἄνθρωπος δ' ἀφήσει νὰ ὑποταχθεῖ σ' αὐτὴν ἢ θά κατορθώσει νὰ τὴν ὑποτάξει. Ἀλληλοεξάρτηση, τοῦ ἔργου τῶν ἐθνῶν ὅλου τοῦ κόσμου, πὺν εἶναι σήμερα πηγὴ μεγάλων ἐχθροτήτων καὶ αὐριο πηγὴ διαχωρισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀριμονίας, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐμπνέωνται τὰ κράτη ἀπὸ τὸ δικαίον καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ ὀδηγοῦνται σὲ συμφωνίες ὑπερθετικές.

Στὸν τομέα λοιπὸν τὸν κοινωνικὸ: Ἀλληλεγγύη. Διπλὴ ἀλληλεγγύη. Ἐσωτερικὴ καὶ ἑξωτερικὴ (ἐσωκρατικὴ καὶ ἐξωκρατικὴ).

Ἐπειτα στὸν ἠθικὸ τομέα ἡ ψυχολογικὴ, ἀνατροπὴ τῶν ἀξιών πὺν δὲν εἶναι λιγότερο σημαντικὴ. Στὴν ἐπιτακτικὴ διδασκαλία ἐκ τῶν ἐξω πρὸς τὰ μέσα, ἡ διδασκαλία τῆς «Παλιάς μεθόδου»—πὺν περιγράφει ὁ Ρύστελ ντὲ Κουλάνζ—βλέπει κανεῖς νὰ ὑποκαθίσταται ἡ ἐκπαίδευση ἀπὸ τὴν θεληματικὴ ἀλληλεγγύη πὺν ἔχει καταννοθεῖ, ἀπὸ μιὰ πράξη αὐτόνομο πὺν ἀσχεῖται ἐκ τῶν ἐξω πρὸς τὰ ἔσω. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρότυπο σχολεῖο. Αὐτὲς λοιπὸν οἱ δύο «πνευματικὲς ἐπαναστάσεις» πρέπει νὰ ἐκπληρωθῶν ἀμέσως. Ἐργὸ ἀνυπολόγιστο ἀλλὰ ἐπείγον, ἀναγκαῖο.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα περνᾷ μιὰ κρίση δὲν εἶναι λόγος ν' ἀπαρηγεῖ κανεῖς νὰ κάνει ὅτι εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατό γιὰ νὰ ὑπερνηθῇ αὐτὴ τὴν κρίση. Οἱ καλύτεροι μεταξύ μας δὲν τὸ σκέπτονται. Παρασιάζονται προσωπικότητες, ομάδες, μάζες:

Προσωπικότητες: Ὁ δρ. Ἀλμπέρνι στὸ Συνέδριο τοῦ Ἐλσίνκε τοῦ Αὐγούστο τοῦ 1938: «Ὁφείλομε, λέει ν' ἀνυποψώμε ὑπεράνω τῆς ἀποκλειστικῆς ἰδέας τοῦ ἔθνους. Τὸ «ἀνεξάρτητο» ἔθνος εἶναι μιὰ χίμαιρα. Ὁ ἐθνικισμὸς πρέπει νὰ γίνῃ δημοτικὸς γιὰ ν' ἀνοίξει τὸ δρόμο στὴν παγκόσμια συνεργασία». Νὰ καὶ ὁ κ. Paul Geheeb πὺν καθιερώνει τὸ 1934 στὴν Ἑλβετία τὸ «Σχολεῖο τῆς Ἀνθρωπότητας» ἀνθρώπινο, ἀνθρωπιστικὸ καὶ πανανθρώπινο. Νὰ ἀκόμη αὐτὸ τὸ «Διεθνὲς σχολεῖο» πὺν εἶχαμε συμφωνήσει νὰ ἰδρυσόμε τὸ 1924.

Καὶ οἱ ομάδες: Νὰ ὁ διεθνὲς σύνδεσμος γιὰ τὴ Νέα Ἀγωγή, πὺν διακηρύσσει τὴν ἐπιγούσα ἀνάγκη γι' αὐτὴ τὴ μεταρρύθμιση σὲ κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ συνέδριά της εἶναι γενικὸ εἴτε τοπικὸ (βλ. Ὑπὸ τὸν Ρόσον «Ἐνας νέος

κόσμος ετοιμάζεται». Λονδίνον ή Νέα 'Αγωγή, 1934).

Και ακόμη οι μάζες: Έννοα αυτές που γέμισαν στην αρχή του 1938, στη Νέα Ζηλανδία και στην Αυστραλία, τις αίθουσες των διαλέξεων, όπου τα μέλη του Συνδέσμου καλούσαν τους θαρραλέους νεοεραστές. Ποτέ, εδήλωσε ολόκληρος ο τύπος δεν είδε κανείς έως τώρα παρόμοια πλήθη κατά τον άριθμό και τον ένθουςιασμό, να έλθουν ν' ακούσουν τα έκτιθέμενα των παιδαγωγικών κανονισμών.

Η απόδειξη της αξίας του προτύπου σχολείου έγινε καθώς είπα. Έπρεπε να έχει δημοτικότητα με τρόπο που πανηγυρικό αλλά αυτό δεν έγινε έως τώρα. Έπρεπε να επαναληφθεί και να ολοκληρωθεί αυτή η σύγκριση που έγινε λεπτομερώς στη Βουδαπέστη και δημοσιεύθηκε σε ένα βιβλίο όχι πολύ γνωστό. «Η νεότερα παιδαγωγική στο φως του ψυχολογικού ελέγχου» (έργο που δημοσιεύθηκε σε γερμανική γλώσσα και η περίληψή του δημοσιεύθηκε στην επιθεώρηση «Για τη Νέα Έποχή», αριθ. 92, Νοέμβριος 1938 σελ. 259).

Δύο νέα σχολεία, δύο ιδιωτικά παλαιού τύπου και ένα δημόσιο έκαμαν στους μαθητές τους άκριβες υπολογισμούς για τη διανοητική τους ικανότητα με το μέσον των τεστ που διήρκεσαν επί μίαν σειράν ετών. Τα αποτελέσματα ήταν καταφανή. 'Αλλά, καθώς είπα, η λύση του προβλήματος εξαρτάται από τη μόρφωση των δασκάλων, από το πρότυπο σχολείο και για το πρότυπο σχολείο. Αυτό σημαίνει: μετατροπή των διδασκαλιών σε εστιασμένες ατομικές και ομαδικές εργασίες, σε αυτόνομες κοινότητες και κοινότητες αλληλοβοήθειας: Γιατί διδάσκει κανείς, όπως έχει διδαχθεί. Αυτό που σημαίνει ακόμη: Μόρφωση ή εκλογική καθήγητων διδασκαλίων, που γνωρίζουν το πρότυπο σχολείο στη θεωρία και την πρακτική. Μήπως οι δάσκαλοι δένονται στην πρώτη σειρά των λειτουργιών της αυριανής ανθρωπότητας;

Και εδώ ακόμη δεν πρέπει να αποθαρρυνόμεθα. Είναι πολύ βραδεία ή πρόωδος, σύμφωνα με την ανυπομονησία μας και την επείγουσα ανάγκη των προβλημάτων που τίθενται; Αυτό είναι βέβαιο. Δεν μένει άλλο από την κίνηση της μεταρρύθμισης που προχωρεί.

Στο συνέδριο της Νιζιάς το 1932 ήταν πλήθος που είχε έλθει για ν' ακούσει ένα από τους ιδρυτές του Διεθνούς συνδέσμου για τη νέα 'Αγωγή που εξέθετε το θέμα: «Πώς να υπολογίσουμε τις ικανότητες των δασκάλων στο σχολείο». Αυτός ο ίδιος σύνδεσμος, ή μάλλον μία επιτροπή που γεννήθηκε στους κόλπους του το 1936, καθιέρωσε από το 1938 ένα κύκλο μαθημάτων ετήσιο για να μορφώσει δασκάλους των προτύπων σχολείων (Επιθ. Pour l'Ere nouvelle αρ. 141, Νοέμβρ. 1938 σελ. 277). Ο κ. Kees Boeke, ο διευθυντής του 'Ολλανδικού και διεθνούς σχολείου του Werkplaats στο Μπλκχόβεν, ή Δνις Άρναινε διευθύντρια του νέου σχολείου γνωστή στις

Βουξέλλες, οι κ. Σμέλτεν και Λοράν, παλαιοί επιθεωρητές στην ίδια πόλη είναι οι πρωτοπόροι, που εργάζονταν για λογαριασμό του Διεθνούς κέντρου των νέων σχολείων.

Υπενθυμίζουμε τις πρωτοβουλίες που πάρθηκαν με την ίδια έννοια, στις πιο άπομακρυσμένες χώρες του κόσμου της μιάς από την άλλη.

Στη Γενεύη, ο κ. Ντοτράν, διευθυντής του Πειραματικού σχολείου, έδημοσίευσε το 1932 «Το πρόβλημα της επιθεωρήσεως και ή νέα εκπαίδευση» (Νευσατέλ, Ντελασό και Ντεστέ). Και τον ξαναβρίσκουμε σάν ήχώ του βιβλίου αυτού στο ίδρυμα των ψυχολόγων επιθεωρητών στην Πολωνία όπου εκλήθησαν ειδικώς για να διαφωτίσουν τους δασκάλους και να τους βοηθήσουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Στο Άλγκιρ, στις 'Ινδίες ο κ. Κ. Ζ. Σαϊνταίν, δημόσιος χθές ακόμη ένα από τα παλαιότερα σχολεία (πρότυπα διδασκαλεία) που θα μπορούσε να φαντασθεί κανείς. Και να που τον καλούν σήμερα στη διεύθυνση της Παιδείας στο Κασιμίρ. 'Ακόμη καλύτερα. Ο κ. Ζακίρ Ουζαίν, ένας από τους πιο άριστους, όχι μόνον των 'Ινδιών, αλλά ίσως του κόσμου, σε υλικό του προτύπου σχολείου (βλ. την έκθεσή του στην 'Ινδική έκδοση του βιβλίου μου «Το πρότυπο σχολείο») εξέλεξε το 1938 πρόεδρος της 'Επιτροπής εκπαίδευσως, που συγκεντρώνει τους ύπουργούς της Παιδείας των επαρχιών και παραδίδονται σύμφωνα με τη συμβουλή του Γκάντι, τη νέα συγκρότηση.

Στη Χιλή, ακόμη και πριν από χρόνια καταποτίζουν τους μέλλοντες καθηγητές στις αρχές του προτύπου Σχολείου και δίνουν στους δασκάλους που σπουδάζουν το μέσον να εξασκούνται με συμπληρωματικά μαθήματα. Στο Σασκατουά του Καναδά εισήχθησαν αντικειμενικά tests ως μέσον διαλογής των μελλόντων δασκάλων. Αυτά τα τεστ επιτρέπουν να υπολογίζεται ή νευρική ικανότητα, ή αυτοπεποίθηση, το πνεύμα της υπεροχής, της υποταγής, της ευαισθησίας κλπ. των υποψηφίων κατά τη διδασκαλία.

Στη γειτονική πολιτεία, την 'Αλμπέρτα, πλέον των 900 δασκάλων ακολουθούσαν ένα καλοκαιρινό σχολείο όπου έβαλαν σ' ένεργεια τις μεθόδους του προτύπου σχολείου. ('Επετηρίς του Γρ. Δ. Έκπ. 1938, σελ. 38—39).

Στην Τουρκία, χιλιάδες νεαρόν λογιών, που διαλέχθηκαν σύμφωνα με τις ικανότητές τους, μορφώθηκαν για να γίνουν δάσκαλοι στα χωριά. Εκτός από το πρόγραμμα των νέων ενδιαφέροντος που αναφέραμε τους διδάσκουν νεώτερες αγροτικές μεθόδους της περιοχής τους. Πρακτική διαλογή σπόρων, καλλιέργεια, υγιεινή και τρόπους συμπεριφοράς, κηπο ρικές εργασίες κλπ. 'Εκτίουν έτσι μέσα σε δέκα χρόνια να δημιουργήσουν δασκάλους για την πλήρωση 30.000 θέσεων στα χωριά που υπάρχει ακόμη σήμερα έλλειψη.

Και αν έπεται από αυτό το ταξίδι γυρω

Η Ε.Σ.Δ. ΚΑΙ Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΗΝ Ε-ΣΤ

Υπό ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΛΙΟΥΡΑ, Δ/λου

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

ΕΚΔΕΣΗ

Ρήγας Φεραίος (Ντίνας Πριτσούλη)

Ο Ρήγας ως καλός και εξακουστός πατριώτης, την εποχή που ή «Ελλάδα μας ήταν σκεπασμένη με το μαύρο σάβανο, πήγε στα διάφορα κράτη και έγινε ο πιο καλός τυπογράφος. Μα δεν μπορούσε να βλέπει την πατρίδα την 'Ελλάδα μας έτσι βασανισμένη και στην κατάσταση αυτή που βρισκόταν κάτω από τον τούρκικο και αιμοβόρο ζυγό.

Και φεύγοντας στα διάφορα κράτη ξεσήκωσαν τους Έλληνες αυτούς και άλλοι με διάφορα έργα που κάνανε, με ποιήματα που ήταν πατριωτικά, και πολύ ένθουςιαστικά και ξεσήκωναν τίο πολύ τους Έλληνες.

Και όλοι τώρα με ρόπαλα με ξόλα, με τουφέκια, από αυτά τα όπλα που είχαν, ήταν έτοιμοι και περιμένα να δοθεί το σύνθημα, να επαναστατήσουν να έλευθερωθούν.

Μόλις είδε ο Ρήγας πως ήλθε καιρός να έλευθερωθούν πήγε για τόν Μ' Να-

πολέοντα της Γαλλίας να τόν ζητήσει βοήθεια.

Άτυχος ο καυμένος δεν μπόρεσε να τελειώσει σχέδιό του γιατί τόν έπιασε ή αυστριακή αστυνομία που ήταν και αυτοί σύμμαχοι με τόν τούρκικο ζυγό, και τούς στείλαν σούς πασάδες του Βελιγραδίου και εκεί την σκότωσα.

Μαθαίνοντας οι Έλληνες τόν σκοτόμό του Ρήγα, φούντωσαν τίο πολύ ή φύγα για τη λευτεριά. Και όταν έγινε έλευθερη ή 'Ελλάς, τόν έστησαν τόν ανδριάντα του στην 'Αθήνα.

Αυστρία

Σύνορα. Προς Β. συνορεύεται με την Τσεχοσλαβία και τη Γερμανία προς Ν. με την 'Ελβετία, 'Ιταλία και Γιουγκοσλαβία, προς Α. με την Ουγγαρία, και προς Δεσμάς με την 'Ελβετία.

Έκαστη έχει 84.000 τ.χ. και πληθυσμό 7.000.000

Βουνά. Έχει τις Αυστριακές Άλπεις, Καρπάθους όρη.

Ποταμοί. Έχει τόν Δούναβιν με τούς

από τη γήινη σφαίρα ξαναγυρουμε στη Γενεύη, βρίσκουμε δι ή Διεθνής Συνέλευση της δημοσίας εκπαίδευσως, που συγκεντρώνει αντιπροσώπους των περισσότερων χωρών του κόσμου, έτέμενε την 23 'Ιουλίου 1937 ύπερ της «διδασκαλίας της ψυχολογίας στους δασκάλους της στοιχειώδους και της Μέσης εκπαίδευσως». Οι έναίσημες διατριβές αυτών των συμβουλών άξίζουν να μελετηθούν.

Περιλαμβάνονται στην 'Επετηρίδα του Διεθνούς Γραφ. Έκπαίδευσως 1938, σελ. 487—489.

Και έφ' όσον μιλούμε για τη μόρφωση του διδάσκοντος προσωπικού σχετικά με τη Νέα 'Αγωγή, άς αναφέρουμε ακόμη σάν παράδειγμα μία έξυπνη διεθνή αλληλεγγύη, την άποστολή Παιδαγωγικών Άποστολών από τη μία χώρα στην άλλη για να δημιουργήσουν πειραματικά σχολεία, όπως έγινε στην περίπτωση του κ. Σαμπάς 'Ολαιοζία που εκλήθη από τόν Ούραγουάι στη Βενεζουέλα, από την Κυβέρνηση του Καρακάς — για να μνησεί τούς δασκάλους στο πρότυπο σχολείο — όπως έκαμαν ο κ. 'Οσκάρο Μπούστος και οι συνεργάτες του που εκλήθησαν από τη Χιλή στην Κόστα Ρίκα και σόν 'Αγιο Δομινικό.

Χάρis στους δασκάλους, τέλος που έχουν διαφωτισθεί στις μεθόδους του προτύπου σχολείου, μπορεί κανείς να έλπίσει στην ανατολή μιάς «νέας έποχής». Γιατί πρέπει να

δημιουργήσουμε μία καινούργια ανθρωπότητα και από τώρα, από πάντων μία καινούργια παιδική ηλικία. Αυτή είναι ή έννοια που δόθηκε σε μία εύχη, διατυπωμένη στο συνέδριο Μοντεσσόρι της Κοπεγχάγης το 1937, από τη μεγάλη νεοτερίστρια της 'Ιταλίας. Το έργο της ολόκληρο συγκεντρωμένο στη δημιουργία ενός πνεύματος ειρήνης — προβλέποντας να καθιερώσει «έδρες της ειρήνης» στα Πανεπιστήμια — έμπνευσε από τη μόνη γονιμη δόδο που θα μπορούσε ν' ακολουθήσει πραγματικά. Τη διαμόρφωση παιδιών «συγκεντρωμένων» και «εναρμονισμένων». Γιατί αυτός είναι ο σκοπός όλων των μέσων που υποδεικνύονται στις ασελίδες που προηγούνται. Και αυτό μας δίνει το δικαίωμα να ανακεφαλαιώσουμε.

Με τόν τρόπο αυτό, το πρότυπο σχολείο έχει επίγνωση πως να συμμορφώνεται στη σύγχρονη έπιστήμη και να διαμορφώνει ή πείρα του άπ'είδε — προσωπικότητες ισορροπημένες και άρμονικές, που αντί να είναι έγωιστές, έχουν την έμφυτη έννοια της αλληλεγγύης. Προετοιμάζει λοιπόν, εργάτες δραστηρίους και δημιουργικούς της Δικαιοσύνης και της Ειρήνης σόν κόσμο.

(Τέλος)

(Μετ. Χ. Π.) AD. FERRIERE)

παραποτάμους, και μόνον μία λίμνη την Νιούσελ.

Συγκοινωνία έχει ηλεκτρικούς σιδηροδρόμους, αεροπορική συγκοινωνία, ατμοπλοϊκή συγκοινωνία και αμαξιτή.

Προϊόντα. Έχει σιτάρι, δημητριακά, όρυκτα, Βιομηχανικά, δασικά κτηνοτροφικά. Πρωτεύουσα έχει την Βιέννη, άλλες πόλεις είναι η Γκράτς, Ισπουργκ κ.ά. Γλώσσα γερμανική. Θρησκεία. Καθολική. Πολίτευμα Δημοκρατικόν.

Ιστορία

Η Αυστρία ήταν ενωμένη με την Ουγγαρία και λέγεται Αυστροουγγαρία. Το 1938 ο Χίτλερ με πραξικόπημα ενσωμάτωσε την Αυστρία και όταν νικήθηκε κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, περιορίστηκε στα παλαιά της σύνορα.

Έκθεση (Για το Ρήγα Φεραίο)

Δύστυχα ήταν τα χρόνια εκείνα που ήταν το τουρκικό ζυγό.

Μά στις ψυχές των Έλλήνων, έκαψε η φλόγα για τη λευτεριά. Έτσι τα παιδιά των Ελλήνων κράτησαν τη γλώσσα τους, τη θρησκεία τους, και έγιναν οι καλύτεροι υπερασπιστές της πατρίδος και την έλευθέρωσαν. Τέτοιους υπερασπιστές ήταν ο Φεραίος. Καταγόταν από το Βελεστίνο της Θεσσαλίας, έγινε δάσκαλος και αργότερα ποιητής.

Για να τυπώση τα βιβλία του πήγε στη Βιέννη όπου γνωρίστηκε με πολλούς ανθρώπους, που μπορούσαν να τον βοηθήσουν εις το έργο του. Οι Τούρκοι τον σκοτώσαν στο Βελιγράδι όταν ξεψυχοῦσε εἶπε: "Ετσι αποθνήσκουν τα παλικάρια. Άρκετον σπόρον έσκόρπισα. Έρχεται η ώρα να συνάξη το έθνος μας τον γλυκύν καρπόν. Σ' αυτόν χρωστοῦμε τη λευτεριά μας διότι με την έμφύσηση των ποιημάτων του κατόρθωσε να έλευθερώση την Ελλάδα.

Έκθεση (για την Αυστρία)

Μαθαίνοντας στη γεωγραφία την Αυστρία κάνω φανταστικά ταξίδια. Φαντάζομαι να ταξιδεύω Θεσσαλονίκη—Βιέννη. Οι Άλπεις προβάλλουν τις χιονισμένες τους κορφές, και μια υπερκόσμια λάμψη περιβάλλει το τοπίο. Απ' την έκθαμβη λάμψη των άχτιδων του ήλιου οι χιονισμένες βουνοκορφές, φαντάζουν σά διαμαντάκια.

Φθάνω στη Βιέννη παρατήρησα πως είναι το κλειδί της συγκοινωνίας, και η χώρα της μουσικής, και του πολιτισμού. Επισκέφθηκα τα μουσεία της, με τα αριστουργηματικά καλλιτεχνήματα, τους μεγάλους μουσουργούς Στράους, Λέχαρ που οι μουσικές συνθέσεις τους με τρέλλαναν. Τα νερά του Δούναβη κυλάνε ήσυχα,

και ο ήλιος χαϊδεύει τα άφρισμένα νερά δίνοντας τα χρώματα χρυσόλευκα, και ένα καράβι διασχίζει τα νερά για να πάη στο λιμάνι του σιταριού του Εξείνου πόντου. Στη Βιέννη έζησε ο Μέττερνιχ, ο περίφημος διπλωμάτης και πολιτικός της Αυστρίας, την εποχή που η Ελλάδα ητο σκλαβωμένη στους Τούρκους. Ήταν σύμμαχος η Αυστρία με την Τουρκία, και αντίπαλος της Ελλάδος, γιαυτό έπιασαν και το Ρήγα στη Βιέννη. Η Αυστρία είναι ιστορική διότι εκεί έγιναν τόσα σπουδαία πράγματα και πρέπει να μας κινή το ενδιαφέρον να την εξετάσουμε και ιδιαίτερα εμείς τα Έλληνόπουλα την ένδοξη γενιά μας και με την παλληκαριά μας.

Γ α λ λ ι α

Έχει έκταση 550.000 τ. χ. και πληθυσμό 42 εκατομ.

Θρησκεία Καθολική. Πολίτευμα Δημοκρατία.

Οι Γάλλοι κατάγονταν από τους αρχαίους Γαλάτας. Τον 1ον αιώνα ήταν χώρα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Το 476 μ. Χ. κατεκτήθησαν από τους Φράγκους, το 580 μ. Χ. είχαν την τυραννία των άρχοντων και των ευγενών.

Πόλεις. Πρωτεύουσα είναι το Παρίσι. Το ξεχωρίζει ο Σηκουάνας και στο άνοιγμά του σχηματίζει το άστυ. Έχει μουσεία (ωραιότερο του Λούβρου). Ένώνεται το Παρίσι από το χώρισμα του Σηκουάνα με 37 γεφύρια. Οι καλύτερες εκκλησίες είναι της Παναγίας και του Γερμανού. Άλλες πόλεις είναι το Μπρντ, η Χάβρη, το Χερβούργο, η Αίλλη, η Μασσαλία, το Κλερμόν, η Τουλούζη κ. ά. Πορθμό έχει το Καλαί.

Βουνά. Βόσγια, Σαβέννες, Πυρηνάια, Άλπεις κ.ά.

Ποταμοί. Σηκουάνας, Λουάρ, Λεγερ, Ροδανός.

Κτήσεις. Σουδάν, Μαρόκο, Μαδαγασκάρη, Νέα Γουινέα, Νέα Καληδονία.

Προϊόντα. Σιτηρά, σίδηρο, χαλκό, κάρβουνο, βακαλάο, σκουπιά, κρασιά, γαϊάνθρακες, λινάρι, βιομηχανικά.

Έκθεση (Λούλας Γκαγκά)

Φαντάζομαι το Παρίσι. Ω τί εξαιρετικό πανόραμα. Τα ώραία κτίρια, τα μπά, το μουσείον του Λούβρου, ο Ναός της Παναγίας και του Αγίου Γερμανού, τα πανεπιστήμια, οι σχολές, οι βιβλιοθήκες, τα πάρκα, οι κήποι, η άψιδα του θριάμβου, τα Ανάκτορα, ο Σηκουάνας με τα κρυσταλλένια του νερά τα οποία με την Άνατολή του ήλιου παίρνουν χρώμα χρυσόλευκο, και με την δύση κοκκινόχρυσο, και το Άστυ είναι η πιο θαυματική εικόνα που μπορεί να φαντασθῇ κα-

νείς. Στο λιμάνι της Χάβρης και του Χερβούργου γίνεται μεγάλη βεξαγωγή. Να ένα καράβι που άγκυροβόλησε μόλις από το ταξίδι του. Να και άλλο που ξεμπάρκαρε να πάη σε ξένα μέρη, να και μια μεγάλη ψαρούλα που ξανοίχτηκε στη θάλασσα για να ψαρέψη βακαλάο και σκουπιά.

Τι ώραίο θέαμα έχουν οι ποταμοί της Γαλλίας και ιδιαίτερα ο Ροδανός με την ώρατα του σήραγγα.

Αυτοί οι ποταμοί με τις πολλές διώρυγες κάνουν ευφορία την πεδιάδα της Γαλλίας. Η Γαλλία είναι πλούσια και ωραία χώρα και ιστορική.

Η ιστορία της λέγει τόσα σοβαρά πράγματα για την Γαλλική επανάσταση, τον Μ. Ναπολέοντα, για το Ρωμαϊκό κράτος και πρέπει να την διαβάσουμε.

Γιουγκοσλαβία

Ιστορία. Η ιστορία της δεν είναι και πολύ ώραία, αρχίζει από τη μάχη του κοσσυφοπέδου.

Πόλεις. Πρωτεύουσα είναι το Βελιγράδι, και βρίσκεται στη μέση ακριβώς που ένώνεται ο Σαβός με τον Δούναβι. Έχει πανεπιστήμια και άλλα ανώτερα και κατώτερα ιδρύματα. Άλλες είναι Ζάγκρεμπ, Σκόπια, Νύσα, Μοναστήρι, Ζάρα, κ.ά.

Συγκοινωνία έχει αεροπορική, αμαξιτή, ατμοπλοϊκή και σιδηροδρομική.

Βουνά. Δυναρικές Άλπεις.

Ποταμοί. Δούναβις, Σαβός, Δραβός.

Λίμνες. Σκόδρα, Πρέσπας, Άχριδας, Δοϊράνης.

Έκταση. Έχει 550.000 τ.χ. πληθυσμό 14 εκατομμύρια. Προϊόντα: σιτάρι, άραβόσιτο, κοκκινόγούλια, κάρβουνο, σίδηρο, χαλκό, κτηνοτροφικά, δασικά, βιομηχανικά, άλιευτικά.

Ιταλία

Η ιστορία της Ιταλίας αρχίζει από το ρωμαϊκό κράτος. Η Ιταλία το 1940 μας κήρυξε τον πόλεμο αλλά νικήθηκε. Πόλεις. Πρωτεύουσα έχει την Ρώμη όπου υπάρχει το Πατριαρχείον και ο πάπας με το Βατικανό. Άλλες πόλεις η Βενετία που ένώνεται με 117 νησιά, το Μιλάνο, η Φλωρεντία όπου γεννήθηκε ο Μιχαήλ Άγγελος η Γένουα, όπου γεννήθηκε ο Χριστόφορος Κολόμβος, η Τεργέστη, διεθνής πόλις του Ο.Η.Ε.

Προϊόντα. Σιτηρά, όρυκτα, δασικά, βιομηχανικά, άλιευτικά, κρασιά.

Βουνά. Άπέννινα, Άλπεις.

Ποταμοί. Πάδος, Τίβερις.

Έκταση. 310 τ.χ. πληθυσμό 45 εκατομμύρια.

Ηλεκτρισμός

Τόν ηλεκτρισμό τόν άνακάλυψε ο Θαλής από την Μίλητο της Μ. Άσίας τρίβοντας σε μάλλινο ύφασμα ένα κεχλιμπάρι («ήλεκτρο») κι' αργότερα ένας άγγλος τόν άνάπτuε πιο καλά.

Θετικός και άρνητικός ηλεκτρισμός

Τόν ηλεκτρισμό τόν διεκρίνομε σε θετικό και άρνητικό πείραμα. 1) Παίρνουμε ένα γυάλινο ραβδί το ηλεκτρίζουμε και το κρεμάμε έπειτα σε μεταξωτή κλωστή. Ηλεκτρίζουμε και άλλο ραβδί και το πλησιάζουμε στο πρώτο, παρατηρούμε ότι το πρώτο ραβδί άπωθεΐται.

Συμπέρασμα: Δύο σώματα ηλεκτρισμένα με το αυτό είδος ηλεκτρισμού άπωθούνται. Δύο σώματα με διάφορο ηλεκτρισμό έλκονται. Το ηλεκτρικόν έκκρεμες εξακριβώνει άν ένα σώμα είναι ηλεκτρισμένο ή όχι.

Καλοί και κακοί άγωγοί.

Τά σώματα που δένάφηνουν τόν ηλεκτρισμό να μεταδοθῇ λέγονται κακοί άγωγοί τοῦ ηλεκτρισμοῦ. Τά σώματα που άφηνουν τόν ηλεκτρισμό να μεταδοθῇ λέγονται καλοί άγωγοί τοῦ ηλεκτρισμοῦ.

Ο ηλεκτρισμός εξ επιδράσεως.

Πείραμα: Έχομε μεταλλικό κύλινδρο και από την άλλη μεριά πλησιάζουμε μία σφαίρα ηλεκτρισμένη. Ο κύλινδρος ηλεκτρίζεται με άρνητικό και θετικό ηλεκτρισμό. Αν βγάλωμε την σφαίρα ο ηλεκτρισμός τοῦ κυλίνδρου ένώνεται και έτσι ο κύλινδρος χάνει τόν ηλεκτρισμό.

Συμπέρασμα: Ένα ηλεκτρισμένο σώμα ηλεκτρίζει άλλο σώμα με ηλεκτρισμό εξ άποστάσεως ή εξ έπαφής. Αν ένα σώμα, καλόν άγωγόν, το άγγίσωμεν σε άλλο σώμα ηλεκτρισμένο τότε ηλεκτρίζεται και αυτό. Επομένως ο ηλεκτρισμός μεταδίδεται και με την έπαφή.

Δύναμις τών ακίδων

Όταν σε ένα ηλεκτρισμένο σώμα τοποθετήσωμε ακίδες τότε ο ηλεκτρισμός μαζεύεται στις ακίδες και φεύγει. Αυτό μπορούμε ν' το καταλάβωμε άν παρατηρήσωμε ένα κερί που με το φύσημα της ακίδος παρασύρει την φλόγα και την σβήνει.

Άτμοσφαιρικός ηλεκτρισμός.

Πρώτος ο Φραγκλίνος άνακάλυψε πως τά σύννεφα είναι ηλεκτρισμένα ο ηλεκτρισμός αυτός ονομάζεται άτμοσφαιρικός.

Άστραπή: Όταν τύχει να ένωθούν δύο σύννεφα με αντίθετο ηλεκτρισμό ο ηλεκτρισμός ένώνεται και σχηματίζεται μία λάμψη που λέγεται άστραπή. Την ά-

στραπή συνοδεύει και ένας κρότος που λέγεται βροντή. Κεραυνός: συμβαίνει κάποτε ένα σύννεφο ηλεκτρισμένο με αρνητικό και θετικό ηλεκτρισμό. Ο θετικός ο ηλεκτρισμός πλησιάζει πολύ ένα μέρος γης ηλεκτρισμένο με αρνητικό ηλεκτρισμό. Ο ηλεκτρισμός ενώνεται και σχηματίζει ηλεκτρικό σπινθήρα που λέγεται κεραυνός και κάνει μεγάλες καταστροφές. Αλεξικέραυνο: είναι ένα ηλεκτρισμένο ραβδί που προφυλάσσει τις οικοδομές από τον κεραυνό, ο κεραυνός διοχετεύεται στο ραβδί και από εκεί με σωλήνες, διοχετεύεται σε πηγάδι όπου σβήνει.

Δυναμικός ηλεκτρισμός.

Ηλεκτρικό στοιχείο: Παίρνουμε ένα ποτήρι με νερό και βάζουμε ένα ραβδί από τσίγκο κι ένα από χαλκό ηλεκτρισμένο με αντίθετο ηλεκτρισμό. Αν ενώσουμε τον τσίγκο και τον χαλκό με σύρμα ο ηλεκτρισμός πηγαίνει απ' το χαλκό στον τσίγκο και σχηματίζει ηλεκτρικό ρεύμα ή συσκευή αυτή λέγεται ηλεκτρικό στοιχείο. Με πολλές συσκευές σχηματίζουμε την ηλεκτρική στήλη.

Ηλεκτρικό φως.

Αν ενώσουμε πολλά ηλεκτρικά στοιχεία με σύρμα σχηματίζεται ηλεκτρικό ρεύμα και όταν το σύρμα είναι λεπτό κοκκινίζει και παράγει το φως. Ο Έδισον κατόρθωσε να φτιάξει ηλεκτρική λάμπα με τα στοιχεία.

Βολταϊκό τόξο. Το έφτιαξε ο Βόλτας και αποτελείται από δύο ραβδιά από κάρβουνο. Το ηλεκτρικό ρεύμα περνά ζεσταίνει τα ραβδιά και φεγγοβολούν.

Ηλεκτρόλυση λέγεται ο χωρισμός των διαλυμάτων που κάνει το ηλεκτρικό ρεύμα όταν περνά από αυτά.

Γαλβανοπλαστική λέγεται η τέχνη με την οποία επιχρυσώνουμε ή επαργυρώνουμε διάφορα αντικείμενα.

Ηλεκτρομαγνήτες λέγονται προσωρινοί μαγνήτες που γίνονται με την διοχέτευση σ' αυτούς ηλεκτρικού ρεύματος.

Τηλέγραφος

Είναι μηχανήμα που με την χρησιμοποίηση του ηλεκτρικού ρεύματος επικοινωνούν μεταξύ τους οι άνθρωποι. Αποτελείται από τα εξής μέρη: 1) την ηλεκτρική πηγή. 2) Πομπός, 3) Δέκτης, 4) σύρματα.

Τόν τηλεγράφων έφευρε ο αμερικάνος φυσικός Μόρς.

ΤΟ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΙ

Αναγκαστικόν ΣΤ' σελίς 247.

Έν Τισοσίω τη 24 Μαΐου 1593

Περίληψις

Το Μπαρμπούνι είναι ένα εκ των ωραιότερων Ιχθύων, είναι μοναδικόν και εξακουστόν διά τὸ κρέας του, ζῇ μέσα εἰς τὸν βούρκον καὶ μόνον τὸν ἰούνιον βγαίνει εἰς τὴν ἀκροθαλασσίαν καὶ ἀφήνει τὰ αὐγά του. Ἐκεῖ βρίσκει τὴν τροφήν του με ἀνάποδο γύρισμα στοῦ βουθῶ, ἔχει λευκοὺς μύστακας εἶναι πρόθυμον ὑπάκουο, ἐργατικόν καὶ πολὺ καθαρόν, ἄξιον μιμήσεως.

ΔΙΔΑΓΜΑ

- 1) Ἡ καθαριότητα εἶναι μισὴ ἀρχοντιά.
- 2) Ἀκόμα καὶ τὰ ψάρια μᾶς δίνουν ἕνα παράδειγμα πὼς πρέπει νὰ διατηροῦμε τὴν καθαριότητα.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Φαντάζομαι τὴν γαλανὴν θάλασσαν ποὺ ἀπὸ τὸ φῆλημα τῶν ἀχιθῶν τοῦ Ἥλιου τὰ κυματάκια καὶ οἱ ἀναρίθμητες δροσοσταλίδες νὰ ἔχουν χρῶμα χρυσοκόκκινο. 2) Φαντάζομαι πὼς κάθομαι σ' ἕνα βραχάκι καὶ ψαρεύω ἐνὺ τριγύρω νὰ ἀπλωθῇ ἡ γαλανὴ θάλασσα μετὰ τὴν ἀσπρὴ γιρλάντα τῆς ποὺ μοιάζει ταινία.

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Διάσημον = Ἐακουστόν
Εὐγευστότατον = πολὺ νόστιμο
περιφρονούν = δὲν τοῦ δίνουν σημασίαν
βούρκος = ἀκροθαλασσίαν
ἀκτὰς = πυθμένας
βυθὸς = ἀναστροφὴ, ἀναποδογύρισμα, καταστροφὴ
ἀναστροφὴ = ἐκεῖ ποὺ γίνεταί ἡ μάχη
σφαῖρα πυροβόλου = σκῆψιμο γιὰ νὰ βροῦμε
ἀρχαῖα πράγματα = αὐτοὺς ποὺ σκάβει γιὰ νὰ ἀνακαλύψῃ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀγάλματα καὶ ἀρχαίας πόλεις
ἀνεργεῖ = κάνει
τρομερὰν = ἀφοβῇ
δραστηριότητα = ἱκανότητα
κυριολεκτικῶς = πραγματικῶς
ἀπαιτήσεις = ζητῶ κάτι νὰ γίνῃ
εὐπειθῶς = ἐκείνος ποὺ ὑπακούει
ἐπιδεικτικῶτα = πρόθυμα
ἀξιολομήτον = παρουσιάζω κάτι τὸ ὠραῖον
προμηθεύση = πρᾶξις καλὴ ποὺ μποροῦμε νὰ τὴν ἀκολουθήσωμε
ὀρθρου = ἐτοιμάζω κάτι ἀπὸ πρωτύτερα
ἐκρηξίς = πρῶτ, αὐγὴ
ἀνατίναξις, σπᾶσιμον, σκληροῦ πράγματος.

Ἔκθεσις (Λούλας Γκαγκᾶ)

Ἐκδρομὴ σὲ ἕνα θαλασσινὸ τοπίο.

Ἦταν πιά ἡλιόλουστη ἡμέρα. Σηκώθηκα πολὺ νωρὶς γιὰτὶ ἤθελα νὰ πάω ἐκδρομὴ σὲ ἕνα μαγευτικὸ θαλασσινὸ τοπίο. Ἀφοῦ ἐτοιμάσθηκε ὅλη ἡ παρέα πήραμε μίαν βαρκούλα γιὰ νὰ πάμε, προχωρήσαμε λιγάκι καὶ φάνηκε ὁλόλαμπρος ὁ ἥλιος. Ὡ τί ἐξαισία στιγμὴ, νὰ βλέπῃς τὰ χιλιολαμπρισμένα καὶ ἀφρισμένα κυματάκια, καὶ τὶς ἀναρίθμητες δροσοσταλίδες ποὺ ἀπὸ τὸ ἀπαλὸ φῆλημα τῶν ἀχιθῶν τοῦ Ἥλιου φαίνονταν ἕνα χρυσοπικτικὸν θέαμα.

Ὁ λόφος τῆς ἀκτῆς ἔχει χρῶμα κοκκινωπὸ. Ὡ τί ὠραῖο θέαμα φαντασμαγορικόν. Φθάνουμε εἰς τὴν ἐπιθυμία μας καὶ κατεβαίνουμε ἀπὸ τὴν βαρκούλα. Ἀχ τί μεθυστικὲς ὥρες εἶναι αὐτές, τὰ μάτια μου πέφτουν πάνω στὰ πανύψηλα δένδρα, πάνω στὰ κλαριά τοὺς τὰ πουλάκια κελαηδοῦν μετὰ τὴν μαγευτικὴν φωνὴν καὶ στέλλουν τὸν παραδεισένιον ἦχον στὸν ἀέρα καὶ νομίζω ὅτι λένε: Ἐμπρός παιδιά εἰς τὴν ἐξοχὴν ἃς τρέψωμε καὶ πάλι τώρα ποὺ ἀνθοστόλιστὴ ἡ γῆ παντοῦ προβάλλει. Τὸ πράσινο ὅμως χρῶμα ξεκουράζει τὰ μάτια μου καὶ ἀφήνω τὶς ὀνειροπολήσεις.

Μὲ ὄρεξη καὶ μᾶλλον μετὰ λαιμαργίαν καθήσαμε νὰ φάμε. Ἡ χαρὰ ἦταν ζωγραφισμένη στὰ πρόσωπα ὅλων μας, καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Μᾶη, τῆς θάλασσας, καὶ τῆς ἐξοχῆς ἔδιναν καὶ ἔπεραν.

Πᾶμε παιδιά νὰ χορέψωμε στὰ βραχάκια ποὺ εἶναι κτισμένον ὁ φάρος προτείνω ἐγώ. Ἐκεῖνα γνωρίζοντας τὶς χαρὲς τῆς θαλάσσης χωρὶς ἀντίρρηση καὶ γεμάτα χαρὰ δέχτηκαν. Σὲ λίγο βρισκόμαστε στὰ βράχια, βλέπομε τὸν ὁλόασπρον φάρον νὰ ὑψώνεται καὶ θαυμάζουμε τὸ στρόγγυλον σχῆμα του. Δὲν φαντάζεστε τί χαρὰ εἶχα ὅταν πρῶτὴ ἔπιασα ψάρι. Καὶ τί ψάρι; ἕνα ὠραῖο μπαρμπούνάκι. Φύγαμε ἀπὸ τὸ ψάρεμα γεμάτοι χαρὰ. Τὴν ὑπόλοιπὴν ἡμέραν τὴν περάσαμε διαβάζοντας διηγήματα καὶ παίζοντας διασκεδαστικὰ παιγνίδια καὶ κυνηγώντας πεταλοῦδες, πιάσαμε ἕνα ἀστερίον καὶ λέγαμε τὴν ἱστορίαν του. «Ἡ θάλασσα εἶχε νουρὰ μίαν νεράιδα καὶ τῆς ζήτησε νὰ τῇ δώρῃ ὁλόασπρον φάρον ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἡ νεράιδα ἔκανε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μὲ αὐτὸ πέφτοντας εἰς τὴν θάλασσαν ἔχασε τὸ χρῶμα της καὶ ἔτσι γέμισε ἡ θάλασσα ἀπὸ ἀστερίους.»

Τὸ ἀπόγευμα κουρασμένα μετὰ εὐχαρίστημένα φεύγαμε. Φεύγοντας κλείνω τὰ μάτια μου γιὰ νὰ μὴν ξεχάσω αὐτὸ τὸ πανόραμα.

Ἔκθεσις (Γεωργίας Μαργαρίτης)

Τὸ μπαρμπούνι

Φθάνοντας κανεῖς σὲ μίαν παραλία ἀντικρίζεις μπροστά τοῦ ἕνα ἀπέραντο γαλάζιο θέαμα ποὺ μπροστά τοῦ παίζουν ναζιάρικα μετὰ τὴν ἄμμο τὰ ἐλαφρὰ κύματα τῆς ἡσυχῆς θάλασσας. Τὸ δροσερὸ ἀεράκι ποὺ φέρνει μπροστά σου τὸς εὐωδίες καὶ μέσα σ' αὐτὲς ξεχωρίζεις κάποια ποὺ σοῦ θυμίζει ὅτι τὸ ὕψος ἐκεῖνο χάος εἶναι τὸ σίτι χιλιάδων μικρῶν ζώων· αὐτὰ ἐκεῖ ἡ φύσις τοὺς ἐξασφάλισε κατοικία καὶ τροφή. Καὶ πὶο περισσότερο προχωρῶντας ὁ νοῦς μας συναντοῦσε μέσα εἰς τὴν βρωμερὴν λάσπην τοῦ βουθοῦ νὰ στράφτουν σάν πολὺτιμα πετράδια τὰ χρυσὰ καὶ πολὺτιμα ψάρια. Ἐκεῖ θὰ συναντήσῃ κανεῖς τὸ ὠραῖο καὶ νοστιμώτατον μπαρμπούνι, ποὺ εἶναι μίαν ἀπὸ τὶς καλύτερες τροφές γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἐκεῖ ζῇ εὐτυχισμένον τρώγοντας πάντοτε ἀπὸ τὸ πλουσιώτατον γεῦμα του, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ σκουλίκια καὶ ἄλλα μάλαικα. Ναὶ ἐνὺ ἐκεῖ ποὺ σκάβει χρησιμοποιοῦντας γιὰ τσάπα τὸ ρύγχος του καὶ τὰ μουστάκια του γιὰ νὰ βρῇ μέσα εἰς τὴν λάσπην τὴν τροφήν του, κάποιοι ψαράς μετὰ δόλωμα τὸ πιάνει στὰ δίχτυα του καὶ ἐνὺ τὸ φέρνει εἰς τὴν παραλία κυττάζει περίεργος καὶ θαυμάζει πὼς ἡ καθαριότητα εἶναι εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ ἀπὸ μίαν βρωμερὴν λάσπην ξεπρόβαλε ἕνα ὁλοκαθαρὸν χρυσοκόκκινον μπαρμπούνι μετὰ τὸ ὁλόλευκα μουστάκια του. Πόσα πράγματα δὲν δίνουν στὸν ἄνθρωπον ζωντανὰ παραδείγματα ποὺ εἶναι νὰ τὰ θαυμάζῃ κανεῖς.

Ἔκθεσις (Ντίνας Πριτσούλη.)

Ἐνα ἀνοιξιὰτικο προῖνὸ εἰς τὴν παραλία.

Ἀ! τί ὠραῖα ποὺ μυρίζει ὁ ἀνοιξιὰτικος ἀέρας τὴν αὐγὴν. Εἶναι γεμάτος λιβάνες καὶ μυρωδιὲς ἀπὸ τὰ ὁλόδροσα ἄνθη. Μόλις φάνηκε καὶ ὁ ὁλόλαμπρος ἥλιος καὶ ἔπεσαν πανομιᾶς οἱ ὁλόχρυσες ἀκτίνες τοῦ ἐπάνω του. Μὰ δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ κατὶ μεγάλα καὶ μαῦρα σύννεφα σκέπασαν τὸ γαλάζιον οὐρανόν καὶ δὲν φαίνονταν ὁ ἥλιος.

Σὲ λίγο ἀκούστηκαν τὰ μεγάλα σπρωξίματα ἀπὸ τὶς σταγόνες καὶ μετὰ μίαν μεγάλη φοῦρᾴα ἔπεφτε μίαν μίαν σταγόνα δυνατὴ ποὺ τὶκ-τὶκ χτυποῦσαν στοὺς δρόμους καὶ στὰ κεραμίδια. Τέλος ὅταν ἔπεσαν ὅλες οἱ ἀνυπόθετες σταγόνες καὶ ἔφυγε τὸ πυκνὸ σύννεφο ἄμέσως φάνηκε πάλι ὁ χρυσοκεντημένον καὶ ὁλόλαμπρος ἥλιος δίνοντας ζωὴν εἰς τὴν φύσιν ποὺ θὰ νόμιζε κανένας ἔξωθεν ὅτι δὲν εἶχε βρέξει γιὰτὶ ὁδρόμος εἶχε ἀποξηραθεῖ ἐντελῶς. Κατόπιν μετὰ τὴν νέα μορφή τῆς φύσεως

γεμάτες από χαρά. Εγώ και οι φίλες μου ξεκινήσαμε για μία έκδρομη στην παραλία μας στο Μεσολόγγι. Ω τι ευχάριστο θέαμα που ήταν, και αυτός ο μπότης της θάλασσας τι δροσερός που φυσούσε. Κυττάζοντας προς τα βάθη της θάλασσας βλέπουμε να κυλούν τα μικρά караβκια μας, ή βενζινακάτος σφυρίζοντας και ή βάρκες μέσα στην ήσυχη, γαλήνια και γαλαζία θάλασσα που καθρεφτίζονταν σαν μαγικό καθρέπτη την αulάκωναν τα κύματά της σαν το αυλακωμένο χωράφι του γεωργού. Φθάνοντας στην παραλία βλέπουμε κάτι ψαράδες που κατέβαιναν με τα δίχτυα τους γεμάτα ψάρια. Και κατόπιν να το βάζουν κάτω στην παραλία και να το χωρίζουν το κάθε είδος και να το τοποθετούν σε μεγάλα κοφίνια. Φθάσαμε πιο κοντά και με περιέργεια όλοι μας τους ρωτήσαμε. Γιατί τα χωρίζετε τα ψάρια. Έτσι και δεν τα βάζετε όλα μαζί. Καλές ψαράδες. Τότε ένας γέρος με κάτασπρα μαλλιά και με το βλέμμα χαρούμενο, πού είχε ένα άγγον και αυτός και το αγαπούσε πολύ, είπει σε μας. Έμεις παιδιά μου τα χωρίζουμε έτσι γιατί, δεν είναι τα ίδια. Και μας το έδειξε: έδω είναι οι ρέγγες, οι σαρδέλες και έδω το μπαρμπούνι. Α! κανένα δλες μαζί το μπαρμπούνι το κάναμε στο σχολείο και το κυτάξαμε καλά. Κατόπιν το έπαιρνε ένας να τα πωλήσει στην αγορά με τα πανεράκια τους και την παλλάντζα φωνάζοντας: Ψάρια - Ψάρια.

Έκθεση (Κωστούλα Βασιλείου)

Παίρνω τις φίλες μου να πάω να ψαρέψω μπαρμπούνια. Ξημέρωσε. Πηγαίνω στο σπίτι και λέγω στις φίλες μου, πάμε να ψαρέψουμε μπαρμπούνια. Και μου απαντούν πάμε.

Ξεκινάμε όλες μαζί και παίρνουμε τα δίχτυα μας και φθάνουμε στην παραλία. Μπαίνουμε εις τη βάρκα και ξεκινάμε να φθάσουμε στο μέρος που υπάρχουν μπαρμπούνια, τι ώρα και πού είναι. Η ήσυχια βασιλεύει παντού και ή βάρκα προχωρεί. Κανένας θόρυβος δεν ακούγεται. Μόνον ο χτύπος των κουπιών και τα μικρά κυματάκια που αφήνει πίσω της ή βάρκα. Μακριά στο βάθος της θαλάσσης φαινόταν ένα νέο ώρατο θέαμα. Με περιέργεια κυττάζω τι είναι άρα γε. Ήταν μεγάλα και μικρά πλοία που άρμενιζαν ήσυχως εις την θάλασσα. Οι φίλες μου δεν κύταζαν αυτά. Η προσοχή τους ήταν στη θάλασσα μήν ιδούν κανένα μπαρμπούνι να το πιάνουν. Καθώς ή βάρκα προχωρεί βλέπουν ένα μέρος θολό νερό. Με περιέργεια κυττούν τι άρα γε είναι. Και με ρωτούν τι άρα γε είναι. Εγώ έμαθα από το σχολείο πού πήγαινα πως το μπαρμπούνι κάνει μεγάλην ταραχήν εις αναζήτησιν της τροφής

του, θολώνει το νερό και τους απάντησα. Μπαρμπούνι είναι, ρίχνουμε τα δίχτυα και τα βγάζουμε και τι να ιδούμε, πιάσαμε ένα μεγάλο μπαρμπούνι πού πέρα πιάσαμε και άλλα. Πλησίαζε το μεσημέρι. Γυρίζουμε με την βάρκα, βγαίνουμε εις την παραλιν κερδισμένοι πιά από την εργασία μας και χαρούμενα πάμε εις τα σπίτια μας.

Έντυπώσεις

1) Έμένα μου έκανε έντύπωση πως το μπαρμπούνι ενώ ζει εις τον βούρκον φροντίζει να είναι καθαρό.

2) Το ώρατο χρυσοκόκκινο χρώμα του και το νόστιμο κρέας του.

Σουπιά. Η σουπιά, είναι ένα είδος μαλακίων και το μήκος της φθάνει τα 40 ή 50 εκατοστ. και είναι ήπιος φθνή τροφή στην Ελλάδα. Το σώμα της έχει ένα όγκο που έχει χρώμα μελανι και βάφει. Χρησιμοποιείται στη ζωγραφική το χρώμα της, και λέγεται σέπια.

Τρίγλη

Έλληνική αρχαία ονομασία των μπαρμπούνων. Έπλησης ή ονομασία των χελιδονόψαρων. Αυτά τα ψάρια έχουν μεγάλα πτερύγια και μπορούν να κάνουν πηδήματα. Τα ψάρια αυτά ζουν στον Ατλαντικό, Ωκεανό και στην Μεσόγειο θάλασσα.

Μαλάκια

Περιλαμβάνουν ζωά ασπόνδυλα με σώμα μαλακό χωρίς κινητήρια άκρα. Ζούν στο νερό και τα ειδη των είναι πάνω από 20.000. Διαίρονται σε κεφαλόποδα και άκέφαλα.

Χρυσόρουνθος ιχθύς

Η κατηγορία των ψαριών που έχουν κόκκινο χρώμα όπως το μπαρμπούνι.

Διαίσεις των Ζώων

Σπονδυλωτά και Άσπόνδυλα

Όλα τα ζωά δεν είναι ίδια, αλλά έχουν σπονδυλική στήλη αλλά δεν έχουν. Αυτά που έχουν σπονδυλική στήλη λέγονται σπονδυλωτά και εκείνα που δεν έχουν λέγονται άσπόνδυλα.

Συνομοταξία Σπονδυλωτών

Το κοινό γνώρισμα είναι ότι έχουν σπονδυλική στήλη. Μεταξύ τους έχουν διαφορές και οι ζωολόγοι μοίρασαν σε ομοταξίας και είναι 1) Θηλαστικά, 2) Πτηνά, 3) Έρπετα, 4) Αμφίβια και 5) Ιχθύες.

Όμοταξία θηλαστικά.

Είναι τα τελειότερα ζωά από όλα τα σπονδυλωτά. Από αυτά άλλα ζουν στη θάλασσα και άλλα στην ξηρά, άλλα τρέφονται με φυτά και λέγονται φυτοφάγα, άλλα με σάρκες και λέγονται σαρκοφάγα. Και άλλα με φυτά και σάρκες και λέγονται πανφάγα. Όλα αναπνέουν με πνεύμονες και έχουν από τέσσερα άκρα.

Χρησιμότητα των Θηλαστικών.

Όλοι ξέρουμε σήμερα την μεγάλη χρησιμότητα που μας δίνουν τα ζωά. Πρώτα πέρνουμε το τυρί, το γάλα, τα μαλλιά κ. ά. αλλά τα μεταχειρίζεται ο άνθρωπος ως φορητά ζωά και άλλα.

Κτηνοτροφία

Η κτηνοτροφία είναι ή εργασία πού αποδίδει σήμερα μεγάλα κέρδη. Η κτηνοτροφία γίνεται σήμερα επιστημονικώς έχουν ανάγκη να ζούν καθαρά και να έχουν άφθονη τροφή. Ακόμη και όταν άρρωστήσουν θέλουν περιποίηση. Με τον τρόπο αυτόν άρχισε να αναπτύσσεται και στην πατρίδα μας.

Όμοταξία Πτηνά

Και τα πτηνά είναι σπονδυλωτά ζωά το σώμα τους έτσι είναι κατασκευασμένο για να μπορούν να πετούν εύκολα.

Σκεπάζονται από φτερά, τις σμήριγες τα πτίλα και τα γνήσια.

Χρησιμότητα. Είναι χρήσιμα πού δίνουν το κρέας, τα αυγά, τα πτερά κλπ.

Πτηνοτροφία

Η πτηνοτροφία είναι ωφέλιμη εργασία εκτός από το κρέας, τα αυγά και τα πτερά έχει και αρκετά κέρδη. Θέλει όμως καθαριότητα για να έχει την υγεία του. Η κτηνοτροφία είναι πολύ προοδευμένη σε πολλά κράτη και τώρα άρχισε και ή πατρίδα μας να έχει πτηνοτροφία.

Όμοταξία — Έρπετα

Τα έρπετα όλα έρπουν δηλ. σύρονται με την κοιλιά τους γιαυτό και λέγονται και έρπετα. Αναπνέουν με πνεύμονες, το σώμα τους σκεπάζεται με λέπια.

Πού ζούν. Ζούν κυρίως σε θερμές χώρες.

Χρησιμότης. Λίγα είναι χρήσιμα από τα έρπετα.

Δηλητηριώδη Έρπετα

Μερικά έρπετα είναι φαρμακερά. Η έχιδνα πειράζει τον άνθρωπο όταν την πατήση ή την πειράζει. Όταν μας τσιμπήσει πρέπει να δώσουμε εκείνο το μέρος και να τρέξουμε για γιατρό.

Όμοταξία αμφίβια

Το κοινό γνώρισμα είναι ότι μπορούν να ζούν στη ξηρά, και μέσα στο νερό. Ζούν στις όχθες των ποταμών, τρέφονται από έντομα, το σώμα τους είναι σκεπασμένο από δέρμα, πολλαπλασιάζονται με αυγά.

Χρησιμότης. Είναι χρήσιμα γιατί κατστρέφουν τα έντομα.

Όμοταξία Ιχθύες

Είναι ψάρια πού έχουν σώμα μακρούλο, τα άκρα τους έχουν σχηματισθή σε πτερύγια. Αναπνέουν με βράγχια και όχι με πνεύμονες. Πολλαπλασιάζονται με αυγά, τρέφονται με ψάρια.

Χρησιμότης. Είναι χρήσιμα πού πέρνουμε το κρέας.

Ιχθυοτροφεία.

Σε πολλά κράτη έχουν Ιχθυοτροφεία πού βρίσκονται μέσα σε θάλασσα. Ιχθυοτροφεία έχουμε και μεεις ένα στο Μεσολόγγι πού δίνει στην αγορά φρέσκα ψάρια και αλγοτράχη.

Άσπόνδυλα ζωά

Κοινό γνώρισμα είναι ότι δεν έχουν σπονδυλική στήλη, δεν έχουν ξεχωριστά όργανα για κάθε λειτουργία του σώματος όπως τα σπονδυλωτά. Σ' αυτά ένα όργανο μπορεί να εκτελή δυο τρεις ή περισσότερες λειτουργίες. Διαίρονται από τους ζωολόγους σε διάφορες όμοταξίες. 1) Η συνομοταξία των αρθροπόδων και ή συνομοταξία των κοίλεντερων.

Έντομα

Το σώμα τους διαίρεται σε τρία μέρη. Την κεφαλή, στον θώρακα και στην κοιλία. Το σώμα των έντόμων είναι μαλακό εσωτερικώς, τρέφονται από φυτικές και ζωτικές ουσίες. Πολλαπλασιάζονται με αυγά.

Χρησιμότης. Πολύ λίγα έντομα είναι ωφέλιμα.

Κουνούπια

Τα κουνούπια είναι δύο ειδών. Τα κοινά κουνούπια και τα άνωφελή. Πολλαπλασιάζονται με αυγά. Τα τσιμπήματα τους τυγχάνει το κουνούπι να έχει δαγκώση άλλον άνθρωπο πού να πάσχει από ελονοσία και να πάρει και εγώ. Πρέπει να καταστρέψουμε τα άνωφελή κουνούπια.

Μέλισσα

Το σώμα της διαίρεται σε τρία μέρη, στην κεφαλή στο θώρακα και στην κοι-

λία. Στὴν κεφαλὴ ἔχει τὰ σύνθετα μάτια. ζῇ στὴν κυψέλη.

Κηρήθρες. Μέσα στὴν κυψέλη οἱ ἐργατίδες κατασκευάζουν τὶς κηρήθρες καὶ εἶναι κάτι πλάκες ἀπὸ κηρί. Οἱ μέλισσες πολλαπλασιάζονται μὲ αὐτὰ πού τὰ γεννᾷ, μόνον ἡ βασίλισσα. Ἐχθροὺς ἔχει τὰ διάφορα ἐντομοφάγα πτηνά.

Χρησιμότης. Εἶναι χρησιμώτατο ἔντομο στὸν ἄνθρωπο, γιατί τοῦ δίνει τὸ μέλι, τὸ κηρί κ. ἄ.

Μελισσοκομία

Ἡ μελισσοκομία σήμερα εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη στὶς διάφορες χώρες. Καὶ στὴν πατρίδα μας ὑπάρχουν μελισσοκομεῖα, τὸ ἑλληνικὸ μέλι ὡς πρὸς τὸ ἀρώμα καὶ τὴν γεύση εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τῶν ἄλλων κρατῶν. Εἶναι ὅμως λίγο.

Μεταξοσκώληξ

Εἶναι μιὰ πεταλούδα ἡ ψυχὴ ὅπως λέγεται στὴ ζωολογία. Τὸ σκουλήκι βγάζει τὸ μετάξι.

Τροφή. Τρέφεται μὲ φύλλα μουριάς. Πολλαπλασιάζεται μὲ αὐγά. Γιὰ νὰ βγῇ τὸ μετάξι πρέπει νὰ θανατώσωμε τὴν χρυσαλίδα. Γιατὶ ἂν τὴν ἀφήσωμε καὶ μεταμόρφωθῇ σὲ πεταλούδα ἡ μεταξωτὴ κλωστή θὰ γίνῃ μικρὰ μικρὰ κομμάτια.

Χρησιμότης. Εἶναι χρήσιμο γιατί μᾶς δίδει τὸ μετάξι, καὶ κατασκευάζωμε τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Σηροτροφία

Ἡ σηροτροφία φέρνει μεγάλα κέρδη. Ἀλλὰ χρειάζεται ὁ σηροτρόφος: Νὰ ἔχη πάντοτε πολλὰ φύλλα μουριάς. Νὰ ἔχη πάντοτε αὐγά. Νὰ προσέχη νὰ θανατώνῃ τὶς χρυσαλίδες γιὰ νὰ μὴν τοῦ τριποῦν τὰ κουκούλια.

Κοιλεντερωτὰ

Καὶ γνώρισμα τῶν κοιλεντερωτῶν εἶ-

ναι ὅτι φέρουν στὸ μέσον τοῦ σώματος ἓνα μακροῦλὸ σωλήνα· ζοῦν μέσα στὸ νερό· κοιλεντερωτὰ εἶναι οἱ σπόγγοι καὶ τὰ κοράλλια.

Σπόγγοι

Τὸ σῶμα βγάζει μιὰ οὐσία πού σχηματίζει τὸ σφουγγάρι. Πατρίδα ἔχει τὴν Μεσόγειο θάλασσα. Ἀλιεύονται κατὰ διαφόρους τρόπους· δίνουν μεγάλα κέρδη, ἄλλα κατατρύγωνται ἀπὸ τοὺς καρχαρίες.

Κοράλλια

Τὰ κοράλλια εἶναι καὶ αὐτὰ κοιλεντερωτὰ ζῶα. Τὸ σῶμα τοὺς βγάζει μιὰ οὐσία σὰν τὴν ἀσβέστη. Τὰ κοράλλια πολλαπλασιάζονται μὲ ἐκβλαστήσεις. Ζοῦν στὸν Εἰρηνικὸ ὠκεανό. Ψαρεύουν μὲ τὸ σταυρό. Τὰ κοράλλια ἔχουν διάφορα χρώματα. Καὶ καλύτερα εἶναι τὰ κόκκινα. Κατασκευάζουν διάφορα κοσμήματα καὶ κομψοτεχνήματα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἀπὸ ὅτι ἀκούσατε καὶ ἀπὸ ὅσα ἔβγαλα ἀπὸ τὴν πείρα ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ σχολικὸ ἔτος βγαίνει τὸ ἐξῆς συμπέρασμα.

Ἡ τριμερὴς πορεία τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ πιὸ ψυχολογημένη, διότι προσαρμόζεται μὲ αὐτὴ τὴν ἰδίαν φύση τοῦ παιδιοῦ. Τοῦ ἀφήνει πλήρη ἐλευθερία δράσεως καὶ αὐτενεργείας. Τοῦ δημιουργεῖ τὴν ἀγάπην πρὸς ἐργασία, μάθησιν καὶ δράσιν. Ἀκόμη ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τῆς πᾶν ἐφαρμογῆς τῆς ἑνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.

Μὲ τὴν τριμερῆ πορεία ἐπιτυγχάνομε πλήρως τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, δημιουργοῦμε ψυχὴς μὲ πλήρη ἐπίγνωση τῶν καθηκόντων κι ἐτοιμάζομε αὐριο ἐξέλθοντες τὴν κοινωνίαν νὰ εἶναι ἱκανοὶ μὲ πλήρη ἀνεπτυγμένην τὴν πρωτοβουλίαν νὰ δράσουν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἑαυτοῦ-των, τῆς οἰκογενείας τῶν καὶ τῆς πατρίδος μας.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ

ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ

Ὅσοι χωριστὰ τὶς ἀτομικὰς συνδρομὰς σας καὶ τὶς συνδρομὰς τῶν σχολείων σας παρακαλεῖσθε θερμῶς νὰ τὶς ἐμβάσετε γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσετε γτὴ μεγάλη προσπάθειά μας. Μὲ τὸ παρὸν τεύχος 71 - 72 κλείνει καὶ τὸ ἔκτο ἐκδοτικὸ ἔτος τοῦ «Νέου Σχο-

» Ἡτοι συμπληρῶνεται 6 ὁλόκληροι τόμοι.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΟΥ "ΣΧΟΛΕΙΟΥ"

ΑΘΗΝΑΙ—ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37

1. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ : Τὰ κέντρα ἐνδιαφέροντος καὶ ἡ συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία στὴν πράξιν Β' ἐκδοσὴ Δραχ. 20
2. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ : Ἡ ἀ' ἀνάγνωση καὶ γραφὴ μὲ τὴν ἰδεοπτικὴ μέθοδο Decroly Β' ἐκδοσὴ, δο. » 20
3. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ : Ἡ ἀ' ἀρίθμηση μὲ τὴ συνολικὴ μέθοδο Decroly » 15
4. Ε. CLAPARÈDE : Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ τ. Α' » 15
5. Ε. CLAPARÈDE : Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ τ. Β' » 15
6. Ε. CLAPARÈDE : Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ τ. Γ' » 15
7. Ε. CLAPARÈDE : Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ τ. Δ' » 15
8. Ε. CLAPARÈDE : Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ τ. Ε' » 15
9. Ε. CLAPARÈDE : Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ τ. ΣΤ' » 15
10. Ε. CLAPARÈDE : Λειτουργικὴ Παιδαγωγικὴ τ. Α' » 25
11. Ε. CLAPARÈDE : Λειτουργικὴ Παιδαγωγικὴ τ. Β' » 25
12. Μ. Α. CARROI—HANS AEBLIE : Ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Dewey » 15
13. JOHN DEWEY : Πείρα καὶ ἀγωγή » 15
14. CALLIEN—FONTEYNE : Εἰσαγωγή στὴ μέθοδο Decroly τ. Α' Ἀρχὲς τοῦ Σχολείου Ermitage » 10
15. FONTEYNE : τ. Β' : Ἡ παρατήρηση καὶ ἡ ἀρίθμηση μὲ τὴ μέθοδο Decroly » 10
16. Α. CLARET, τ. Γ' : Ἡ σύνδεση τῶν ἰδεῶν, ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἱστορία μὲ τὴ μέθοδο Decroly » 10
17. FONTEYNE—CLARET, τ. Δ' : Ἡ ἐκφραση, τὰ τεχνικὰ καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα μὲ τὴ μέθοδο Decroly » 10
18. I. DEGAND : Ἡ ἀ' ἀνάγνωση μὲ τὴ μέθοδο Decroly » 10
19. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ : Τὰ Πρότυπα Σχολεῖα καὶ τὰ Ν. Προγράμματα. » 20
20. C. FRINET : Συνεργασία Σχολείου καὶ οἰκογενείας » 30
21. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ : Τὰ φυσιογνωστικὰ μαθήματα. » 20
22. Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ : Τὰ τεχνικὰ μαθήματα. » 20
23. Ε. ΦΕΤΣΗ : Ἡ Γυμναστικὴ στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο » 20
24. MARIA MONTESSORI : Ἡ μέθοδος Montessori στὴ θεωρία » 25
25. MARIA MONTESSORI : Ἡ μέθοδος Montessori στὴν πράξιν » 25

Ὁλόκληρη ἡ παραπάνω σειρά χρυσόδετη σὲ 9 τόμους γιὰ σχολικὰς ἐφορεῖς δρχ. 530. Γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς παρέχεται ἑκπτώση 20 ο/ο ἐπὶ δεμένων καὶ ἀδέτων.

Γ'. ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ (ΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΜΑΚΗ - ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ)

1. Τὰ Ἑλληνόπουλα	(γιὰ τὶς σχολ. καὶ ἐθνικὰς γιορτὰς)	δρχ. 10
2. Γιὰ τὴ Δευτερίαν	»	» 10
3. Στὰ χρόνια τῆς Σκλαβίας	»	» 10
4. Στὸ Βωμό τῆς Πατρίδας	»	» 10
5. Στὸ Βράχο τοῦ Ζαλόγγου	»	» 10
6. Ἀθάνατη Ἑλλάδα	»	» 10
7. Χριστουγεννιάτικο δέντρο	(γιὰ τὴ Χριστουγεννιάτικὴ γιορτὴ)	» 10
8. Οἱ ἐξετάσεις	(σχολικὴ — παιδικὴ ἐπιθεώρηση)	» 10
9. Ὁ κομφιοκεφαλάνης	(κωμωδία γιὰ τὶς ἐξετάσεις)	» 10
10. Ἡ κοκκινოსκουφίτσα	(μουσικὸ παραμυθόδραμα)	» 10

Καὶ τὰ 10 ὀνυτέρω μικρὰ θεατρικὰ χρυσόδετα σὲ ἓναν τόμο δρχ. 100.

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΜΕΓΑΛΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΓΟΝΕΙΣ — ΜΑΘΗΤΑΙ — ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ — ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ

- ◆ Έγκυκλοπώρησι ή Διεύθυνσι ΜΕΓΑΛΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ, έκδοσι τοῦ «Νέου Σχολείου» μας.
- ◆ Ὁ ἀπαραίτητος σύντροφος κάθε Δασκάλου—Καθηγητοῦ—Παιδαγωγοῦ—Μορφωτοῦ, κάθε Μαθητοῦ—Σπουδαστοῦ, κάθε Νέου καὶ Νέας.
- ◆ Ἕνα Πανεπιστήμιον Γνώσεων στὴ διάθεσιν τοῦ Σπιτιοῦ καὶ τοῦ Σχολείου.
- ◆ Μία ἀπέραντη Πηγὴ Γνώσεων γιὰ Μικροὺς καὶ Μεγάλους.
- ◆ Περιέχει κατὰ Ἀλφαριθμητικὴ—Λεξικογραφικὴ σειρὰ ὁλόκληρην τὴν Ὑλὴν τῶν ἐπισήμων προγραμμάτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας γιὰ τὴ Στοιχειώδη καὶ Μέση Παιδείαν.
- ◆ Ἡ πιὸ πλούσια καὶ συγχρονισμένη «Ἀπασα Ὑλὴ» τῆς Διδασκαλίας.
- ◆ Ἕνα πλήρες Γλωσσικόν, Ἑρμηνευτικόν καὶ Ὁρθογραφικόν Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.
- ◆ Ἀπέραντες ἐγκυκλοπαιδικὲς γνώσεις γιὰ κάθε ἐπιστήμην, ἐφεύρεσιν, τέχνην, ἐπάγγελμα, ἀνθρώπινην κατακτῆσιν.
- ◆ Ἀφθονὰ βιογραφικὰ σημεῖωματα λογοτεχνῶν, καλλιτεχνῶν, ιστορικῶν προσώπων, μεγάλων ἐφευρετῶν, θαλασσοπόρων καὶ εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος.
- ◆ Πληθώρα συμπληρωματικῶν ὕλικου, ἀναγνωσμάτων, ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, τουριστικῶν περιγραφῶν ἐλευθέρων.
- ◆ Πρόκειται γιὰ ἓνα Ἀθάνατον Ἔργον ζωῆς, χρήσιμον στὴ Νεολαία μας, ἰσάξιον καὶ καταρχῶς ἀνώτερον τῶν γνωστῶν εὐρωπαϊκῶν τοῦ εἴδους του.

ΠΡΟ·Υ·ΠΟΛΟΓΙΣΘΕΙΣΑ ΑΞΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Τόμοι Δέκα (10) ἄδετοι	δραχ. 1200	(Ἐκαστος δραχ. 120)
» » (10) χρυσοπανόδετοι	» 1400	(» » 140)
» » (10) χρυσοδερματόδετοι . .	» 1500	(» » 150)

ΓΙΑ ΟΣΟΥΣ ΠΡΟΠΛΗΡΩΣΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΕΡΓΟ

Τόμοι δέκα (10) ἄδετοι	δραχ. 900	(Ἐκαστος δραχ. 90)
» » (10) χρυσοπανόδετοι	» 1100	(» » 110)
» δέκα (10) χρυσοδερματόδετοι . .	» 1200	(» » 120)

Ἦτοι στοὺς προπληρώνοντας τὴν ἀξία ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου παρέχεται σημαντικὴ ἑκπτώσις ἀνεξαρτήτως τῆς διακυμάνσεως τῆς ἀξίας τοῦ χαρτιοῦ καὶ τῶν τυπογραφικῶν μελλοντικῶς.

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται στὰ Γραφεῖα μας, εἴτε αὐτοπροσώπως, εἴτε ἐμβάζοντας τὸ ὥς ἄνω ποσόν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποστείλουν ΔΗΛΩΣΙΝ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ἢ σχετικὴν ἐπιστολήν.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΑΙ ΣΕ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΤΕΥΧΗ & ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ"

ΑΘΗΝΑΙ — ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 καὶ ΠΑΤΗΣΩΝ 21 — Τηλέφωνον 58.417